

T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE DÜNDEN BUGÜNE
KATILIM BANKALARI**

Ekrem ŞAHİN

İstanbul 2007

T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE DÜNDEN BUGÜNE
KATILIM BANKALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Ekrem ŞAHİN

Danışman: Dr. Birgül ŞAKAR

İstanbul 2007

İÇİNDEKİLER

SEKİLLER LİSTESİ	V
TABLO LİSTESİ	VII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

1. FAİZSİZ BANKACILIĞIN TEORİK ÇERÇEVESİ, TARİHİ VE DÜNYADAKİ UYGULAMA

1.1. KAVRAM VE TERİM	4
1.1.1 KAVRAM	4
1.1.2 TERİM	5
1.2 FAİZSİZ BANKALARININ ÖZELLİKLERİ	7
1.2.1 ARACI KURUM NİTELİĞİ	7
1.2.2 GÜVEN KURUMU NİTELİĞİ	8
1.2.3 FAALİYETLERİN İMTİYAZA DAYANMASI	9
1.2.4 FAİZSİZ FAALİYET YAPISI	9
1.2.4.1 FAİZ KAVRAMI VE KAVRAMIN DEĞİŞKENLİĞİ	9
1.2.4.2 KATILIM BANKALARININ FAALİYETLERİ VE FAİZ	10
1.2.4.3 BANKA NİTELİĞİ	11
1.2.5 AMAÇLARI	11
1.3 FAİZSİZ BANKACILIĞIN TÜRKİYE'DEKİ İLK UYGULAMASI	13
1.3.1 DEVLET SANAYİ VE İŞÇİ YATIRIM BANKASI (DESİYAB)	13
1.4 FAİZSİZ BANKACILIĞIN TARİHİ GELİŞİMİ	14
1.4.1 İLK ÇAĞDA FAİZ ANLAYIŞI	14
1.4.2 ORTA ÇAĞ FAİZ ANLAYIŞI	14
1.4.3 MUSEVİLİKTE FAİZ ANLAYIŞI	15
1.4.4 HİRİSTİYANLIKTA FAİZ ANLAYIŞI	17
1.4.5 YENİ ÇAĞDA FAİZ ANLAYIŞI	19
1.4.6 LİBERALİZM SİSTEMİNDE FAİZ ANLAYIŞI	19
1.4.7 KAPİTALİZM SİSTEMİNDE FAİZ ANLAYIŞI	19
1.4.8 SOSYALİZM SİSTEMİNDE FAİZ ANLAYIŞI	20
1.5 FAİZSİZ BANKACILIĞIN DOĞUŞUNU HAZIRLAYAN SEBEPLER	20
1.5.1 DİNİ SEBEPLER	20
1.5.2 SOSYAL SEBEPLER	22
1.5.3 İKTİSADİ SEBEPLER	23
1.6 FAİZSİZ BANKALARIN TASNİFİ	24
1.6.1 TASARRUF BANKALARI (MİT GHAMR-MISIR)	24

1.6.2 TİCARET BANKALARI	25
1.6.3 KALKINMA BANKALARI	25
1.6.4 YATIRIM BANKALARI	26
1.6.5 SİNAİ KALKINMA BANKALARI	26
1.6.6 HALK BANKALARI	27
1.6.7 EMLAK BANKALARI	27
1.6.8 KOOPERATİF BANKALARI	27
1.6.9 ULUSLARARASI KALKINMA BANKASI	28
1.6.10 KOMPLE FAİZSİZ FİNANS KURULUŞU (DAR AT-MAAL AL-İSLAM “DMI”)	28
1.7 FAİZSİZ BANKACILIĞIN DÜNYADA UYGULANIŞI VE SON GELİŞMELER	29
1.7.1 MİLLETLERARASI İSLAM BANKALARI	29
1.7.1.1 İSLAM KALKINMA BANKASI (IDM)	29
1.7.1.2 KURULUŞU VE AMAÇLARI	30
1.7.1.3 ORGANLARI	31
1.7.1.4 FON KULLANDIRMA METODLARI	32
1.7.1.5 TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ	33
1.7.2 DAR AL-MAAL AL-ISLAM (DMI)	34
1.7.2.1 KURULUŞU VE AMAÇLARI	34
1.7.2.2 ORGANLARI	35
1.7.2.3 FON KULLANDIRMA METODLARI	36
1.7.2.4 TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ	36
1.7.3 ALBARAKA BANKING GROUP	37
1.7.3.1 KURULUŞU VE AMAÇLARI	37
1.7.3.2 ORGANLARI	37
1.7.3.3 FON KULLANDIRMA METODLARI	38
1.7.3.4 TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ	38
1.8 DÜNYANIN ÇEŞİTLİ ÜLKELERİNDE FAİZSİZ BANKACILIK UYGULAMALARI	39
1.8.1 AVRUPA	39
1.8.1.1 LÜKSEMBURG	39
1.8.1.2 DANİMARKA	40
1.8.2 ASYA	40
1.8.2.1 SUUDİARABİSTAN	40
1.8.2.2 İRAN	41
1.8.2.3 KUVEYT	42
1.8.2.4 BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ	42
1.8.2.5 PAKİSTAN	43
1.8.2.6 ÜRDÜN	44
1.8.2.7 BAHREYN	45
1.8.2.8 HİNDİSTAN	45
1.8.3 AFRİKA	45
1.8.3.1 MISIR	45
1.8.3.2 SUDAN	46
1.8.3.3 GÜNEY AFRİKA	47
1.8.4 UZAK DOĞU	47
1.8.4.1 MALEZYA	47

1.8.4.2 BANGLADEŞ	48
1.8.4.3 FİLİPİNLER	48
1.8.5 KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ	48
1.8.6 TÜRKİYE	49
1.9 FAİZSİZ BANKALARIN ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ	51
1.9.1 FON TOPLAMA YÖNTEMLERİ	51
1.9.1.1 CARİ HESAPLAR	51
1.9.1.2 YATIRIM HESABI	52
1.9.1.3 TASARRUF HESABI	53
1.9.2 FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ	53
1.9.2.1 MUDARABA	53
1.9.2.2 MUŞARAKA	55
1.9.2.3 MUŞARAKA MATANAKISA (AZALAN MUŞARAKA)	55
1.9.2.4 MURABAHA	56
1.9.2.5 MUZARAA VE MUSKAT	56
1.9.2.6 İCARA (LEASING)	57
1.9.2.7 ICARA VE İKTİNA	57
1.9.2.8 SELEM SATIŞ	58
1.9.2.9 İSTİSNA	58
1.9.2.10 JOALA	58
1.9.2.11 KARŞILIKSIZ BORÇ VERME	58
1.9.2.12 YENİ BİR TEKNİK (PUAN SİSTEMİ)	59
1.10 TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞININ HUKUKİ BOYUTU	60
1.10.1 KATILIM BANKALARI İLE İLGİLİ YASAL MEVZUAT	60
1.10.2 KATILIM BANKALARININ YAPISI	63
1.10.3 BİRLİĞİN KURULMASI	63
1.10.3.1 BİRLİĞİN GÖREVLERİ	64
2. BÖLÜM	65
2. KATILIM BANKALARININ FON TOPLAMA VE KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ	65
2.1 CARİ HESAPLAR	65
2.1.1 ÖZELLİKLERİ	65
2.1.2 KULLANIM YERLERİ	66
2.2 KATILIM HESAPLARI	68
2.2.1 ÖZELLİKLERİ	68
2.2.2 KULLANIM YERLERİ	69
2.2.3 KÂR PAYLAŞIMI	72
2.2.4 ZARAR PAYLAŞIMI	73
2.2.5 KH'LARINDAN VADESİNDEN ÖNCE PARA ÇEKİLMESİ	73
2.2.6 KH'LARININ KAPATILMASI	73
2.2.7 CARİ HESAPLARDA VE KH'LARINDA ZAMAN AŞIMI	74
2.2.8 KATILMA HESAPLARIN KÂR DAĞITIMI	74
2.2.8.1 BİRİM DEĞER	74
2.2.8.2 HESAP DEĞERİ	75
2.2.8.3 BİRİM HESAP DEĞERİ	75
2.3 KATILIM BANKALARININ FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ	75
2.3.1 ÜRETİM DESTEĞİ SAĞLAMA YOLLU İLE FON KULLANDIRMA	76

2.3.2 KAR VE ZARARA KATILMA YÖNTEMİ İLE FON KULLANDIRMA	78
2.3.3 MAL KARŞILIĞI OLAN VESAİKİN ALIM SATIMI YOLU İLE FON KULLANDIRMA	80
2.3.4 FİNANSAL KİRALAMA (LEASING, KİRA AKDİ)	81
2.3.4.1 TANIM VE TARİHÇE	81
2.3.4.2 FİNANSAL KİRALAMA SÖZLEŞMESİ	82
2.3.4.3 FİNANS, KİRALAMA SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ	85
2.3.4.4 FİNANSAL KİRALAMA ÇEŞİTLERİ	85
2.3.4.5 FİNANSAL KİRALAMANIN AVANTAJLARI	88
2.3.4.6 FİNANSAL KİRALAMANIN DEZAVANTAJLARI	90
3.BÖLÜM	92
3.1 KATILIM BANKALARININ TÜRKİYE EKONOMİSİNE KATKILARI	92
3.2 KATILIM BANKALARININ YAKIN KURUMLARDAN AYIRT EDİLMESİ	98
3.3 BANKALARDAN AYIRT EDİLMESİ	98
3.3.1 BENZERLİKLER	99
3.3.2 FARKLILIKLAR	100
3.4 “İSLAM BANKASINDAN” AYIRT EDİLMESİ	105
3.5 ANONİM ŞİRKETLERDEN AYIRT EDİLMESİ	107
3.6 KATILIM BANKALARININ TÜRK MALİ SİSTEM İÇİNDEKİ YERİ	108
3.6.1 TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜ	108
3.6.2 KATILIM BANKALARI SEKTÖRÜ	108
3.7 KATILIM BANKALARININ KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR	116
3.8 KURUMUN TASFİYESİ	117
3.8.1 GENEL OLARAK SONA ERME	117
3.8.2 SONA ERME SEBEPLERİ	118
3.8.2.1 SÜRENİN DOLMASI	118
3.8.2.2 SERMAYENİN ÜÇTE İKİSİNİN YİTİRİLMESİ	119
3.8.2.3 PAY SAHİP SAYISININ ASGARİ SINIRIN ALTINA DÜŞMESİ	119
3.8.2.4 KATILIM BANKASININ İFLASINA KARAR VERİLMİŞ OLMASI	120
3.8.2.5 KURUMLARIN ESAS SÖZLEŞMESİNDE GÖSTERİLEN SEBEPLER	120
3.8.2.6 KURUMLARIN BİRLEŞMESİ	120
3.8.3 CARİ HESAPLARIN TASFİYESİ	121
3.8.4 KATILMA HESAPLARININ TASFİYESİ	121
3.8.5 KURUMUN HESAPLARININ TASFİYESİ	122
3.8.6 TÜRKİYE’NİN MALİ YAPISINDA KATILIM BANKALARININ YERİ	123
3.9 TÜRKİYE’DE KATILIM BANKALARI	127
3.9.1 TÜRKİYE FİNANS	127
3.9.2 BANK ASYA	130
3.9.3 KUVEYT TÜRK	134
3.9.4 ALBARAKA TÜRK	138
SONUC	142
KAYNAKÇA	145

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 : Katılım Bankalarının Toplanan Fonlar Gelişimi	89
Şekil 2 : Bankacılık Sektörü İçindeki Toplam Toplanan Fonlardan Alınan Pay	90
Şekil 3 : Katılım Bankalarının Krediler Gelişimi	91
Şekil 4 : Bankacılık Sektörü İçindeki Toplam Kredilerden Alınan Pay	91
Şekil 5 : Katılım Bankalarının Aktif Büyüklük Gelişimi	93
Şekil 6 : Bankacılık Sektörü İçindeki Toplam Aktif Büyüklükten Alınan Pay	93
Şekil 7 : Katılım Bankalarının Özkaynak Gelişim	94
Şekil 8 : Bankacılık Sektörü İçindeki Toplam Özkaynaklardan Alınan Pay	94
Şekil 9 : Aktif Büyüklük Artışı (%)	100
Şekil 10 : Krediler Artışı (%)	100
Şekil 11 : Gayri Nakdi Krediler Artışı (%)	101
Şekil 12 : Toplanan Fonlar Artışı (%)	101
Şekil 13 : Özkaynak Artışı (%).....	102
Şekil 14 : ÖFK Sektör Pazar Payları	107
Şekil/Tablo 15 : Mevduat Hesap Sayısı	108
Şekil/Tablo 16 : Kredi Müteri Sayısı	108
Şekil/Tablo 17 : Kredi Kartı Müşteri Sayısı	109
Şekil/Tablo 18 : ATM Sayısı.....	109
Şekil/Tablo 19 : İhracat Hacmi.....	110
Şekil/Tablo 20 : İthalat Hacmi	110
Şekil/Tablo 21 : Şube Sayısı.....	111
Şekil/Tablo 22 : Personel Sayısı	111
Şekil 23 : Katılım Bankaları Kullandırılan Fonlar 2006 (Bin YTL)	120
Şekil 24 : Katılım Bankaları Kullandırılan Fonlar 200-2006 (Bin YTL)	121
Şekil 25 : Katılım Bankaları Katılım Hesapları 2006 (Bin YTL).....	121
Şekil 26 : Katılım Bankaları Cari Hesapları 2006 (Bin YTL).....	121
Şekil 27 : Katılım Bankaları Aktif Toplamı 2000-2006 (Bin YTL).....	122
Şekil 28 : Katılım Bankaları Aktif Toplamı 2006 (Bin YTL).....	122
Şekil 29 : Katılım Bankaları Toplanan Fonlar 2000-2006 (Bin YTL)	122
Şekil 30 : Katılım Bankaları Toplanan Fonlar 2006 (Bin YTL)	123
Şekil 31 : Katılım Bankaları Kullandırılan Fonlar Finansal Kiralama Hariç 2006 (Bin YTL)	123
Şekil 32 : Türkiye Finans Kullandırılan Fonlar 2006 (Bin YTL)	125

Şekil 33 : Türkiye Finans Kullandırılan Fonlar Türlerine Göre 2006.....	125
Şekil 34 : Türkiye Finans Cari Hesaplar 2006 (Bin YTL).....	126
Şekil 35 : Türkiye Finans Katılım Hesapları 2006 (Bin YTL).....	126
Şekil 36 : Türkiye Finans Aktif Toplamı 2006 (Bin YTL).....	126
Şekil 37 : Türkiye Finans Toplanan Fonlar 2006 (Bin YTL).....	127
Şekil 38 : Bank Asya Katılım Bankası Kullandırılan Fonlar 2006 (Bin YTL).....	128
Şekil 39 : Bank Asya Katılım Bankası Kullandırılan Fonlar Türlerine Göre 2006 (Bin YTL).....	128
Şekil 40 : Bank Asya Katılım Bankası Cari Hesaplar 2006 (Bin YTL)	128
Şekil 41 : Bank Asya Katılım Bankası Katılım Hesapları 2006 (Bin YTL).....	129
Şekil 42 : Bank Asya Katılım Bankası Aktif Toplamı 2006 (Bin YTL).....	129
Şekil 43 : Bank Asya Katılım Bankası Toplanan Fonlar 2006 (Bin YTL).....	129
Şekil 44 : Kuveyt Türk Katılım Bankası Kullandırılan Fonlar 2006 (Bin YTL).....	131
Şekil 45 : Kuveyt Türk Türlerine Göre Kullandırılan Fonlar 2005-2006 (Bin YTL).....	131
Şekil 46 : Kuveyt Türk Cari Hesaplar Döviz ve YTL 2006 (Bin YTL).....	132
Şekil 47 : Kuveyt Türk Katılım Hesapları Döviz ve YTL 2006 (Bin YTL).....	132
Şekil 48 : Kuveyt Türk Aktif Toplamı 2006 (Bin YTL).....	132
Şekil 49 : Kuveyt Türk Toplanan Fonlar 2006 (Bin YTL).....	133
Şekil 50 : Albaraka Türk Kullandırılan Fonlar 2006.....	135
Şekil 51 : Albaraka Türk Kullandırılan Fonlar Türlerine Göre (Bin YTL)	135
Şekil 52 : Albaraka Türk Aktif Toplamı 2006 (Bin YTL).....	136
Şekil 53 : Albaraka Türk Katılım Hesapları (Bin YTL).....	136
Şekil 54 : Albaraka Türk Katılım Hesapları Döviz ve YTL (Bin YTL).....	136
Şekil 55 : Albaraka Türk Toplanan Fonlar 2006 (Bin YTL).....	137

TABLO LİSTESİ

Tablo 1	: Katılım Bankalarına Genel Bakış (Aralık 2006)	100
Tablo 2	: Aktife Göre Yoğunlaşma Göstergeleri	112
Tablo 3	: Bankaların Verimlilik Göstergeleri	112
Şekil/Tablo 15	: Mevduat Hesap Sayısı	108
Şekil/Tablo 16	: Kredi Müteri Sayısı	108
Şekil/Tablo 17	: Kredi Kartı Müşteri Sayısı	109
Şekil/Tablo 18	: ATM Sayısı	109
Şekil/Tablo 19	: İhracat Hacmi	110
Şekil/Tablo 20	: İthalat Hacmi	110
Şekil/Tablo 21	: Şube Sayısı	111
Şekil/Tablo 22	: Personel Sayısı	111

KISALTMALAR

Islamic Development Bank	(IDB)
İslam Dinarı	(ID)
Dar-Al Maal Al-İslami S.A.	(DMI – SA)
Faisal Finans Kurum	(FFK)
Katılma Hesapları.....	(KH)
Special Drawing Rights	(SDR)
Kanun Hükmünde Kararname	(KHK)
Özel Finans Kurumları	(ÖFK)
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu	(TMSF)
Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı	(HDTM)
Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası	(T.C.M.B.)
Türkiye Cumhuriyeti	(T.C.)

GİRİŞ

Türkiye’de yasalar çerçevesinde uygulanan üç tür bankacılık sisteminde bahsetmek mümkün. Bunlardan biri “Mevduat Bankacılığı” olarak adlandırılan klasik bankacılık sistemidir. Diğeri “Katılım Bankacılığı” ismini alan faizsiz bankacılık ve son olarak da “Yatırım ve Kalkınma Bankacılığı”.

Dünya ekonomisinin yapısı ve ihtiyaçları doğrultusunda devletlerin ekonomiler içinde üstlendikleri rol zaman içinde ve ülkeden ülkeye, kimi zaman ekonomik, kimi zaman politik kimi zaman ideolojik etkilerle değişiklik göstermiştir. Bu bağlamda XX. Yüzyılın ikinci yarısında çağdaş toplumlarda bankaların ekonomideki işlevini ve önemini kavramış olan islam ülkeleri ve iktisatçıları, faiz esası yerine, islam toplumlarında tarihin çeşitli dönemlerinde sıkça kullanılmış olan “mudaraba (emek/sermaye ortaklığı) esasına göre bir nevi risk sermayesi (venture capital) şeklinde çalışacak yeni bir bankacılık modeli ortaya koydular. Bu model, kısa zamanda büyük bir gelişme göstererek özellikle 70’li yıllardan itibaren başta gelişmiş batı ülkeleri olmak üzere bütün dünyaya yayıldı. Halen çeşitli ülkelerde faizsiz esasa göre faaliyet gösteren 200’ü aşkın bankanın, yaklaşık 500 Milyar ABD dolarının kontrol ettiği tahmin edilmektedir.

HSBC ve Citibank gibi finans çevrelerinde isim yapmış büyük küresel oyuncuların dahi körfez bölgesinde faizsiz enstrümanlar aracılığıyla para toplaması, Kleinwort Benson, ANZ Grindlays, UBS, Goldman Sachs gibi kuruluşların faizsiz bankacılık birimi kurmaları, 11 Eylül sonrası körfez ve Ortadoğu fonlarının yatırıma dönüşecek farklı ülkeler araması da Türkiye’de bu sisteme dönük ilgiyi de artırmış vaziyettedir.

Dünya genelinde dahi çok yeni sayılabilecek bir geçmişe sahip faizsiz bankacılığın Türkiye’de hayata geçmesi 1980’li yıllara dayanmaktadır. “Özal’lı yıllar” da denilen 80’li yıllar, ülkede serbest piyasa ekonomisine ait kuralların hayata geçmeye başladığı, ithalat ve ihracat yoluyla dışa açılımın sağlandığı ve yabancı sermayenin önem kazanmaya başladığı yıllar olarak da görülebilir. 80’li yıllar aynı zamanda, klasik bankalardan ibaret bulunan mali sistemin yeni kurum ve araçlarla zenginleştirildiği yıllar oldu. Uluslararası piyasalarla entegre olabilmek için hayata geçirilen yapısal değişim ve dönüşüm projeleri kapsamında, para ve sermaye piyasaları yeniden düzenlendi ve kamuoyu, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Finansal Kiralama, Faktoring, Döviz Büfeleri, T.C. Merkez Bankası Döviz/Efektif Piyasaları gibi yeni mali

kurumlar ve yeni yatırım araçlarıyla tanıştı. Böyle bir ortamda gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında, özellikle körfez bölgesi ve çevresinde, klasik yatırım araçları kanalıyla ekonomiye kazandırılmayan ve faiz duyarlılığı olan büyük miktarlardaki fonu ülkeye çekme düşüncesi, bu sisteme ait ilk adımların da atılmasının sağlar.

Bu reform programı çerçevesinde, faizli enstrümanlardan kaçındığı için mali sistemin dışında kalmış olan tasarrufları ekonomiye kazandırmak ve aynı nitelikteki yabancı fonları ülkemize çekebilmek amacıyla 1983 sonunda yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile o günkü isimleriyle “Özel Finans Kurumları” mali sistemimize dahil oldular. Daha sonra yayınlanan Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası Tebliğleri de sistemin uygulama esaslarını oluşturdu.

Ö.F.K’lar daha sonra 1999 yılında Bankalar Yasasında değişiklik yapan 4491 sayılı kanun ile Bankalar Kanunu kapsamına alındı. 2005 yılından itibaren de yapılan bir kanun değişikliğiyle “Özel Finans Kurumu” ismiyle faaliyet gösteren bu kurumlar, isimlerini değiştirerek, “Katılım Bankası” adını almışlar.

Bugün Katılım Bankalarının topladıkları fon hacminin 11 Milyar YTL’ye ulaşmış bulunması, ekonomiye sağlanan ilave imkanın boyutunu göstermektedir. Türkiye’de Katılım Bankaları’nın Türk mali sektörü için önemini ve gerekliliğini vurgulamayı amaçlayan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde Faizsiz bankacılığın teorik çerçevesi ele alınırken aynı zamanda bu sistemi klasik bankacılık sisteminden ayıran temel özelliklerin altı çizilmiştir. Faizsiz bankacılığın Türkiye’deki ilk uygulamaları ve tarihi gelişiminin de ele alındığı bu bölümde değişik zaman ve ekonomik modellerde faiz algısı ve yaklaşımları konusunda değerlendirmelere de yer verilmiştir. Faizsiz bankacılığın doğuşunu hazırlayan sebepleri ve dünyada bu konuda gerçekleştirilen değişik uygulamaları örnekleriyle görebilmek mümkün. Bu örnek uygulamaları Avrupa, Asya, Afrika, Uzakdoğu başlıkları altında inceledik.

Ayrıca birinci bölümde faizsiz bankaların fon kullandırma enstrümanları “Faizsiz Bankaların Çalışma Yöntemleri” başlığı altında ele alınmıştır.

Bu sistemin hukuki boyutu bu çalışmanın kapsamına alınamayacak kadar geniş bir araştırma alanını kapsamaktadır. Sadece Türkiye’de tarihi süreç içinde gerek kanunlarda gerek iç tüzük ve mevzuatlarda yapılan değişiklikler kapsamlı bir hukuki

çalışmayı gerekli kılmaktadır. O yüzden biz, bu bölümün sonunda “Faizsiz Bankacılığın Hukuki Boyutu” başlığı adı altında sadece konunun ana hatlarına yer vermek istedik.

İkinci bölümde Katılım Bankaları'nın fon toplama ve fon kullandırma yöntemleri incelenmiş bu kurumların hangi yöntemlerle çalıştığı, faizsiz bankacılık modelinin başarılı sonuçlar vermesi için kullanılan enstrümanlar ve bu enstrümanların uygulama alanları irdelenmiştir. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde Katılım Bankaları'nın Türkiye ekonomisine katkıları ile bu kurumları diğer yakın kurumlardan farklılıkları ve benzerlikleri incelenmiştir. Bu bölümün devamında bu kuruluşların karşılaştığı sorunlar ele alınmıştır. Ve üçüncü bölümün son kısmında ise Türkiye'deki Katılım Bankacılığı sektörü klasik bankacılık sektörüyle karşılaştırılmış rakamsal veriler ve grafikler aracılığıyla genel tablo ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM

KATILIM BANKALARININ TEORİK ÇERÇEVESİ, TARİHİ VE DÜNYADAKİ UYGULAMA

1.1 KAVRAM VE TERİM

1.1.1 Kavram

Katılım Bankaları, finansman ve bankacılık işlemlerini icra eden anonim şirketlerdir. Katılım Bankaları, gerek İslam ülkelerinde gerekse son dönemlerde Batı’da uygulanan bankacılık sisteminin Türkiye’deki uzantısıdır. Batı dünyasında mevduat ve faize dayalı bankacılık sistemi İslam ülkelerinde fazla itibar görmemiş ve bu nedenle İslam felsefesine uygun yeni bir bankacılık sistemi gelişmiştir.¹ Sistemin amacı; bu ülkelerde yaşayan insanların tasarruflarını ekonomiye çekebilmek ve atıl kaynakları harekete geçirebilmektir.

Dış ülkelerde “Islamic banking” olarak adlandırılan Katılım Bankaları, klasik bankacılık işlemlerini yaparlar. Öte yandan, dünyadaki İslam bankacılığı uygulamalarından esinlenerek mevzuatımıza girmişlerdir. Fakat siyasi ve ekonomik yapımızın farklılığı nedeni ile uygulamada tam olarak İslam bankacılığına da denk düşmezler.

Katılım Bankaları, 2005 yılına kadar faizsiz bankacılık sistemini gerçekleştirme amacı güderek bankalardan ayrı bir statü ile finans sektöründe yer edinmeye çalışmaktaydı. 2005 yılından itibaren yapılan bir kanun değişikliğiyle Özel Finans Kurumu ismiyle faaliyet gösteren bu kurumlar, isimlerini de değiştirerek, “Katılım Bankası” adını almışlar ve Bankacılık Kanunu’na tabi olmuşlardır. Katılım Bankalarının ekonomimizde önemli bir yer edindiği de göz ardı edilemez bir gerçektir. Aktif büyüklük olarak değerlendirildiğinde; bankalar ve Katılım Bankalarından oluşan finans sektörü içinde Katılım Bankalarının bilanço büyüklüğü Aralık 2006 itibariyle 14.822.676.000YTL olarak gerçekleşmiştir. Mevduat hacmi ise, 2006 Aralık itibari ile 11.644.256.000YTL olarak gerçekleşmiştir.

¹ TUNCER Selahattin, “Türkiye’de Sermaye Piyasası”, İ.A.V. Vakfı Yayını,1.Baskı, s.122, İstanbul,1985

Katılım Bankaları, mevduat toplayıp bunu reel sektöre aktaran kurumlardır. Netice itibari ile bankalar da aynı amaç için kurulmuşlardır. Amaç aynı olduğu halde kullanılan araçlar faizsiz sisteme uygun olmalıdır. Zaten tartışma da bu noktadan sonra çıkmaktadır. Katılım Bankaları bankalardan farklı olarak mal ticareti yapmaktadırlar.² İslam bankacılığı temelde para ticareti yapmamayı öngörmektedir. Aksi halde kuruluş amacına ters düşecektir.

1.1.2 Terim

Katılım Bankaları, İslam bankalarından “Banking Without Interest” veya “Islamic Banking”³ hareketle oluşturulmuş kuruluşlardır. Katılım Bankaları, bankacılık faaliyetlerini de yürütmelerine rağmen 2005 tarihine kadar ayrı bir mevzuatla faaliyetlerine devam etmişlerdir. 2005 yılında mevzuatları birleştirilmiş ve Katılım Bankası adını almışlardır. Sistem farklılığına rağmen aynı kanuna tabi olmaları nedeniyle banka değil de Katılım Bankaları gibi bir terimle adlandırılmışlardır.

Katılım Bankaları bankacılık işlemlerini icra ettiklerine göre, banka teriminden yola çıkarak Katılım Bankaları terimini tanımlayabiliriz. Banka İtalyanca’da para bozma tezgahı gişesi⁴ anlamında en basit şekilde tanımlanmıştır. A.B.D. New York eyaleti Bankacılık Kanunu bankayı, ‘tröst şirketleri dışında kalan ve emre yazılı senetler, tediye emirlerini, poliçeleri ve diğer borç senetlerini iskonto ve ciro etmeye, mevduat kabul etmeye, gayri menkul ve şahsi teminat karşılığında ödünç vermeye, külçe altın ve gümüş, yabancı paralar ve kambiyo senetleri, poliçe ve tahvil alıp satmaya yetkili bir kurum’ olarak tarif etmiştir.⁵ Ancak şu gerçek göz ardı edilmemelidir; teknolojinin baş döndürücü bir hızla ilerlediği dünyamızda, bankalar son teknolojileri almakta ve mevcut hizmetlerine yenilerini eklemektedirler. Durum böyle olunca bankanın belirli bir tanımını da vermek güç olacaktır. Zaten, ülke ekonomisi üzerinde önemli etkileri bulunan ve hemen her sahada uzmanlaşmış ve giderek daha da uzmanlaşmakta olan bankaların, tanımlarla belirli kalıplar arasına sokulmasına ne pek

² ÖZSOY İsmail, “Özel Finans Kurumları”, Asya Finans Kurumu Yayını, 1. Baskı, s.191, İstanbul, 1997

³ TUNCER, a.g.e., s.129.

⁴ EYÜPGİLLER Servet, “Banka ve Mali Kuruluşlar”, Yargı Yayınları, s.50, Ankara, 1988

⁵ Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Cilt 2, s.538.

çok bilim adamı, ne de şimdiye kadar çıkarılmış bankacılık yasaları tarafından müsaade edilmiştir.⁶

Katılım Bankacılığını açıklayacak olursak adından da anlaşılacağı üzere terimin içinde bankacılık ifadesi yer alıyor. Buradan hareketle Katılım Bankacılığını, tüm bankacılık işlemlerini faizsiz prensipler çerçevesinde yerine getirmeye çalışan kuruluşlar olarak adlandırabiliriz. Dolayısıyla nasıl bankacılığın tanımını belirli kalıplar dahilinde veremiyorsak aynı durum Katılım Bankaları için de geçerlidir. Ancak mutlaka bir tanım vermek gerekirse bunun için SAMA'nın (Saudi Arabian Monetary Agency) 'İslam'ın koyduğu ve teyit ettiği prensipler çerçevesinde banka işletmeciliği yapmak' şeklinde verebiliriz.⁷

Faizsiz bankalar, fon toplama ve tahsisini ortaklık bazında yerine getiren kuruluşlardır. Faizsiz bankalar işlemlerini ortaklık prensibi dahilinde yaparak faiz olgusunu kabul etmezler. Burada faiz⁸ taşan, taşkın dolu, ödünç verilen para için alınan kâr gibi anlamlara gelir.⁹

İlk ismiyle Özel Finans Kurumlarının Kurulması Hakkında Kararname Eki Kararının 1. maddesinin 2. fıkrasında tanım yapmak yerine Özel Finans Kurumlarının faaliyet alanları çizilmiştir.¹⁰ 2005 yılında tabi oldukları Bankacılık Kanunu'na baktığımızda ise Katılım Bankalarının tanımının yapıldığını görüyoruz.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Katılım Bankaları, bankacılık faaliyetlerini faizsiz bankacılık prensipleri çerçevesinde yapan kuruluşlardır diyebiliriz..¹¹

⁶ UÇAR Mustafa, "Özel Finans Kurumlarında Fon Temini ve Tahsisinin Muhasebeleştirilmesi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, s.9, İstanbul, 1987

⁷ UÇAR, a.g.e., s.1.

⁸ AKIN Cihangir, "Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma", 1. Baskı, s. 119, İstanbul, 1986

⁹ İslam bankacılığında faiz kelimesi yerine riba kelimesi de kullanılıyor. (DÖNDÜREN, Çağdaş Ekonomik Problemlere İslami Yaklaşımlar, 2. Baskı, s. 58, İstanbul, 1993

¹⁰ DÖNDÜREN Hamdi, Çağdaş Ekonomik Problemlere İslami Yaklaşımlar", 2. Baskı, s. 58, İstanbul, 1993

¹¹ Bu kurumlar sermayelerine ilaveten yurt dışından ve içinden özel cari hesaplar ve kâr, zarar katılma hakkı veren hesaplar yoluyla fon toplayıp ekonomiye fon tahsis etmek amacıyla faaliyet gösterir ve toplanan fonları, tebliğlerle belirtilecek usullerle, her türlü zirai, ticari faaliyetlerin ve hizmetlerin finansmanında, ortak yatırımlarda, yurt dışı teminat mektupları verilmesinde, ihracat ve ithalatın finansmanında, yatırımlara ilişkin ekipmanların temin edilip, firmalara taksitle satılması veya kiraya verilmesi gibi hususlarda kullanılabilir.

1.2 KATILIM BANKALARININ ÖZELLİKLERİ

1.2.1 Aracı Kurum Niteliği

Finansal araçlar mali değerlerin atıl surette tutulmasını önler ve yatırımları artırıcı etki yapar.¹² Bu nedenle ekonomik hayatın vazgeçilmez kurumlar'dır.

İktisadi hayatın faaliyet sahası kısa vadeli fonların dolaştığı para piyasası ile orta ve uzun vadeli fonların oluşturduğu sermaye piyasası olmak üzere kabaca ikiye ayrılabilir. Bu ayrıma göre sermaye piyasası, finansal altyapıyı yani mali piyasayı ve dar anlamda ekonomik sektörü içine almaktadır. Mali kesim içerisinde ise T.C. Merkez Bankası bültenlerinde yer alan şekliyle bankalar ve diğer mali kuruluşlar olmak üzere iki ana tür bulunmaktadır.¹³

Katılım Bankaları dünya üzerindeki faizsiz bankacılık uygulamasının bir yansıması şeklinde görülen ve toplumun dini ve ahlaki yasaklığı nedeniyle faizle iş yapmayı sakıncalı bulan bir kesimin bankacılık faaliyetlerine olan ihtiyaçlarına cevap vermek üzere faaliyette bulunan mali kuruluşlardır.¹⁴ Öyle ki bu kurumlar bütün temel bankacılık işlemlerini yapabilmek ve ayrıca modern bankacılık hizmetlerini sunabilmek amacıyla kurulmaktadır.

Temel fark olan faizsiz işlem prensibinin teoride önemli olduğu düşünülerek bu tabana indirgenir ve bir kenara bırakılırsa Katılım Bankaları da diğer mali kuruluşlar gibi birer mali kuruluştur. En geniş anlamda para ve sermaye piyasasının bir aracı kurumu olan bankalardan daha geniş kapsamlı bir faaliyet yelpazesine sahiptirler.

Katılım Bankaları finansman kapasitesine sahip ekonomik birimlerin bu tasarruflarını toplayıp ihtiyacı olan ekonomik birimlere dağıtmak suretiyle dolaylı finansmanı¹⁵ ya da finansman aracılığını gerçekleştirmektedirler. Mali piyasalarda tasarruf sahibi ödünç verenler ile ödünç alan "harcayıcı"lar arasında geçiş mekanizmasını oluşturan kurumlar¹⁶ olduklarına göre, Katılım Bankaları da banka dışı

¹² PARASIZ İlker, "Para Banka ve Finansal Piyasalar", s.75, Bursa, 1992

¹³ EYÜPGİLLER, a.g.e., s.17-19, ÇİLLER Tansu, ÇİZAKÇA Murat, s.116

¹⁴ TEKİNALP Ünal, "Finansal Kurumlar", s.164

¹⁵ PARASIZ, a.g.e., s.71

¹⁶ PARASIZ, a.g.e., S.70

finansal aracı kabul edilmelidir.¹⁷ Zaten 2005 yılında yapılan bankacılık kanunumuzdaki değişiklik de bu yönde yapılan bir değişiklik olmuştur.

1.2.2 Güven Kurum Niteliği

Uygulamada bankalar için sıklıkla kullanılan bir terim olan güven kurumu nitelendirilmesi Katılım Bankaları için de kullanılabilir.

Bankalar müşterilerinin büyük kısmı karşısında güvenilen kurumlardır. Bu güvenin sebepleri çok çeşitlidir. Özel izin ve imtiyazla çalışmaları, özel denetim usullerine tabi olmaları, devletin müdahalesine açık bulunmaları, özel ağırlaştırılmış sorumluluk kurallarına tabi olmaları ve özellikle mevduat hesabı sahibi müşteriler karşısındaki itibarları bankaların itibar kurumu olarak anılmalarının başlıca sebepleridir.

Katılım Bankaları da aynı özelliklere sahiptir. Bankalar mevduata faiz garantisi vermektedirler. Katılım Bankaları da topladıkları fonlara böyle bir garanti vermemektedirler. Sadece elde edilmesi halinde kârdan pay vermeyi ve zarar halinde ise zarara iştirak ettirmeyi vaat etmektedirler. Kâr elde edileceğine dair bir garanti söz konusu olmamakla birlikte yine de toplanan paranın verimli ve basiretli şekilde işletileceğine dair bir güven ve bundan doğan sorumlulukları vardır. Bu güven de bankaların güven kurumu sayılmasına sebep olan özellikleri ile aynıdır. Özel izinle kurulmak, özel denetime tabi bulunmak, devlet müdahalesine açık olmak Katılım Bankaları için de söz konusu olan özelliklerdir.

O halde Katılım Bankaları da bir güven kurumu olarak kabul edilmeli ve bankaların bu niteliğinin getirdiği sonuçlar Katılım Bankalarına da uygulanmalıdır.¹⁸

Güven kurumu olmanın anlamı bankaların müşterileri karşısında güvenilen taraf olmalarıdır. Güvenen taraf haklı ve hukuken korunmaya değer güveni nedeniyle korunmalıdır. Bu ise karşı tarafın sorumluluğunun ağırlaştırılması demektir.¹⁹ Dolayısıyla güven kurumu olmanın sonuçları bankaların lehine değil aleyhinedir. Bankaların borcunun kapsamını ve dolayısıyla sorumluluklarını artırıcı etki

¹⁷ POROY Reha, TEKİNALP Ünal, ÇAMOĞLU Esin, “Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku” 5. Basım, s.237, İstanbul – 1993

¹⁸ TEKİNALP a.g.e., s.164

¹⁹ BATTAL Ahmet, “Bankalarla Karşılaştırmalı Olarak Hukuki Yönden Özel Finans Kurumları”, s.237, Ankara, 1999

yapmaktadır. Aynı şekilde Katılım Bankalarının da borcu ve sorumlulukları ağır takdir edilmelidir.²⁰

1.2.3 Faaliyetlerinin İmtiyaza Dayanması

Bir iktisadi faaliyetin tamamen serbest piyasa şartlarına tabi olması halinde müşterileri ile aynı düzeyde kabul edilmesi gereklidir. Bu sonuç özel hukukta kabul gören, taraf denkliği ilkesinden kaynaklanmaktadır. Ancak devlet bazı iktisadi faaliyetleri kamu yararı gereğince özel olarak düzenlemek yoluna gidebilir.

Bu düzenleme; faaliyeti yapacak olan gerçek kişinin ya da özel hukuk tüzel kişinin niteliklerinin sınırlanması ve dolayısıyla bu nitelikleri sahip olanların bu tür faaliyetleri yapmalarını sağlamak amacıyla kamusal izin ve kontrol düzeninin kurulması şeklinde kendisini gösterebilir. Bu halde imtiyazlı faaliyet söz konusudur.

İmtiyaz bir idare hukuku işlemidir. Bu nedenle konu kamu hukuku ile doğrudan ilgilidir. Kamusal alana ilişkin kanunlar ve bağlı mevzuat bu konuda çeşitli kurallar koymaktadır. İmtiyazın kamu hukukundaki ölçülerini burada değerlendirmeye gerek yoktur.

Katılım Bankaları özel faaliyet türü nedeniyle hususi resmi izinle kurulduklarından dolayı imtiyazlı kuruluşlar olarak kabul edilmeli ve Borçlar Kanunu'nun ilgili maddelerindeki sorumluluğun ağırlaştırılmasına dair kurallar bu kurumlara da uygulanmalıdır.

1.2.4 Faizsiz Faaliyet Yapısı

1.2.4.1 Faiz Kavramı ve Kavramın Değişkenliği

Katılım Bankalarının faizsiz çalışma özelliğini inceleyebilmek için önce faiz kavramını ve bu kurumlar yönünden tanımını belirlemek gerekmektedir.

Günümüzde uygulanan şekliyle kısaca paranın kirası olarak adlandırabilecek olan faiz, çeşitli hukuk düzenlerinde ve çeşitli zamanlarda farklı algılanmış ve uygulanmıştır.

²⁰ BATTAL, a.g.e, s.182

Sözgelimi paranın hiç bilinmediği ya da yaygın olarak kullanılmadığı dönemlerde de bazı tüketim malları ödünç alınmış iade edilirken fazlası ile verilmiştir. Burada bir finansman metodu söz konusudur. Bu nedenle fazlalık olarak alınan karşılık, kira bedeli değil faiz şeklinde nitelendirilmiştir.²¹ Oysa artık bu tür bir faiz neredeyse hiç uygulanmamaktadır.

Öte yandan dinler ve dine dayalı hukuk sistemleri, diğer birçok kavram gibi faizi de dini-hukuki bir kavram olarak değerlendirmişler ve “yasak” sayarak yasaklamışlardır. Oysa laik hukuk sistemleri faize dini-hukuki bir anlam yüklemektedirler. Bu nedenle laik hukuk düzeninin faize yüklediği anlam ile dini hukukun faize verdiği anlam tam olarak örtüşmemektedir. Örneğin İslam dini reel zararın telafi edilmesine yönelik tazminatı faizden ayırmakta ve zarar görenin tazminat talep etmesini serbest bırakmaktadır.²² Faizi yasakladığı için de bu iki kavramı kesin hatlarla birbirinden ayırmaktadır.

Buna karşılık Türk Hukuku para borcunun ifasında geciken borçludan bu gecikme nedeniyle doğan zararın talep edilmesini ifade eden tazminatı (gecikme tazminatı) faiz olarak nitelendirmektedir.²³

Katılım Bankaları üretim desteği sağlanması ve finansal kiralama faaliyetinde vade farkı uygulamaktadırlar. Her iki faaliyette de malın ilk satıcıdan doğrudan nihai alıcıya ya da kiracıya geçmesi nedeniyle maldan kaynaklanan ticari risk asgariye inmektedir. Bu durum nedeniyle Katılım Bankalarının bu faaliyetlere girişmeleri eleştirilmektedir. Hatta vade farkı gelirinin eşdeğer sayılmasının sebebi bu risksizlik durumudur.

1.2.4.2 Katılım Bankalarının Faaliyetleri ve Faiz

Katılım Bankaları teorik kuruluş gerekçeleri uyarınca faiz alıp vermemelidirler. Ayrıca cari hesaplarda saklanmak ve aynen iade edilmek üzere toplanan fonlara herhangi bir karşılık ödenmesi yasaktır. Aksi halde bankalarla haksız rekabete girilmiş olacaktır. Bu nedenle devlet bu husustaki emredici hükümlere uyulup uyulmadığını denetlemektedir.

²¹ DÖNDÜREN, a.g.e., s.396

²² DÖNDÜREN, a.g.e., s.618

²³ BATTAL, a.g.e., s.339

Katılma hesaplarında, işletilmek ve sonucuna ortak edilmek üzere toplanan fonlara da faiz taahhüt edilmesi yasaktır. Diğer yandan Katılım Bankalarının bir kısmı modern bankacılık faaliyetleri nedeniyle hukuk düzeninin tanımladığı anlamda faizle faaliyet yapmaları mümkün olup, bu hususta son sözü her kurum kendi adına söyleyecek dolayısıyla uygulama kurumun faizi nasıl sınırlandırdığına göre kurumdan kuruma değişebilecektir.

Örneğin kredi kartı yoluyla tüketici kredisi kullanırmak isteyen bir Katılım Bankası mal ya da hizmet alımlarını kredilendirdiği takdirde satıma aracılık yapmış olacak ve vade farkı uygulandığından faizli işlem yapmaktan kurtulabilecektir.

1.2.4.3 Banka Niteliği

Katılım Bankaları bankaların verdiği hizmetleri vermektedirler. Müşterileri ile girdikleri ilişkilerde kullandıkları bazı sözleşme tipleri klasik bankalarınkinden farklıdır. Bununla birlikte yine de bankaya duyulan ihtiyaç bu kurumlar yardımıyla giderilebilmektedir.

Ancak banka denilince akla gelen en önemli özellik faiz vermeyi taahhüt ederek mevduat toplamak ve faiz karşılığında kredi vermektir. Bu nedenle banka ile faiz neredeyse özdeşleşmiştir denilebilir.

1.2.5 Amaçları

Katılım Bankalarının ya da bir parçası olarak gösterildikleri faizsiz ekonomik sistemin yeni bir fikir ve hareket olarak temel düşüncesinin anlaşılabilmesi özel bir dikkati ve sağlam bir bilgi birikimini gerekli kılar. Ancak genel anlamda söz konusu kurumların amaçlarını 1980 yılında Pakistan, Ürdün, Sudan, Birleşik Arap Emirlikleri, Malezya ve Suudi Arabistan Merkez Bankaları Birliği temsilcilerinin Riyad'ta katılmış oldukları İslam Ülkeleri Governörleri 3. Toplantısı'nda yayınladıkları bildiriye görebilmekteyiz. Buna göre;

- İslam faizsiz bankacılık ilkelerinin ekonomik hayata uygulamak,
- Sosyo-ekonomik hedeflere ulaşılmasını kolaylaştırmak,

- Dengeli bir finans sistemi kurmak,
- Faizsiz banka hizmetlerinin yaygınlaştırılması yoluyla banka sektörü ile olan ilişkilerin çerçevesini genişletmek,
- Çeşitli sektörlerin ihtiyacı için gerekli fonları karşılamak,
- Çeşitli bankacılık hizmetlerinin faizsiz bankacılık prensipleri doğrultusunda yapılmasını sağlamak olarak sıralayabiliriz.

Bu amaçlara yönelik politikalar ise,²⁴

- Emek ve sermaye sahipleri arasında dengeli ve adil bir ilişki kurmak,
- Tasarruf fazlası ekonomik birimlerle fon açığı olan ekonomik birimler arasındaki bankanın mali aracı görevini koruma,
- Faizin esas olduğu bir ekonomik düzende faizsiz bankacılığı başarıyla işler hale getirmek üzere yeni yöntemler ve teknikler uygulanması şeklinde özetlenebilir.

Ayrıca 6-8 Mayıs 1981 tarihinde ise Katılım Bankalarının dolayısıyla Batı sistemi ile “birlikte yaşama” diyebileceğimiz esaslar içinde faizsiz bir sistemin esaslarını koymak amacıyla Batı Almanya’da, İslam Bankaları ve Ekonomik İşbirliği Stratejileri Sempozyumu (Islamic Banks and Strategies of Economic Cooperation) adı altında bir konferans düzenlenmiştir. Konferansta teklif edilen sistem, faizsiz bankacılığın amaçlarını anlamamıza yardımcı olacaktır. Buna göre; faizsiz çalışan banka, faizsiz çalışan yatırım şirketi ve faizsiz çalışan sigorta benzeri şirketin bir arada hizmet vermesi ve bütün bu kuruluşların kâr ve zarara katılma yöntemiyle çalışması gerekmektedir.

1.3 FAİZSİZ BANKACILIĞIN TÜRKİYE'DEKİ İLK UYGULAMASI

1.3.1 Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım (DESİYAB)

DESİYAB, 17/4/1975 gün ve 1877 sayılı yetki kanununa dayanılarak çıkarılan 11/11/1975 gün ve 13 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur. Bir milyar sermaye ile kurulan DESİYAB, ülkemizde (KZO) esasına göre faizsiz kredi ve finansman sağlamak gibi yepyeni bir anlayışla ortaya çıkan ilk mali kuruluştur.

Banka sermayesi A,B, ve C grup hisse senetlerinden meydana gelmiş ve sermayenin % 49'unu teşkil eden B grubu hisse senetlerinin yurt dışında çalışmış ve çalışmakta olan işçilere devredilmesi kararlaştırılmıştır.

Banka, özellikle yurt dışında çalışmış ve çalışanların tasarruflarını (KZO) prensibine göre ekonomik güç halinde birleştirerek karlılık ve verimlilik anlayışı içinde değerlendirip, yurt içinde hızlı bir şekilde sanayileşmeyi yaymayı amaçlamıştır.

Bankaya amacını gerçekleştirmek için her türlü ticari, yatırım, kalkınma bankacılığı ve sigortacılık faaliyetlerinde bulunma, özel döviz tasarruf ve yatırım fonları kurma, kâr ortaklığı esasına göre tahvil çıkarma izni verilmiştir.

Banka 1978 yılına kadar proje değerlendirmeleri yanında, hem faizsiz hem de faizli bazda krediler kullanmış, ayrıca iştiraklere girişmiştir.

Açılışından 1978'e kadar olan dönemde DESİYAB;

- Kâr ortaklığı hesabına göre toplam 8 şirkete 59.079.000 TL kredi kullanmış ve 9 şirkete 60.067.000 TL kredi açmayı kararlaştırmıştır.

- TCMB Reeskont kredilerinden 131.668.400 TL kredi kullanmış ve 366.869.000 TL kredi açmayı kararlaştırmıştır.

Bu dönemde DESİYAB 783.442.000 TL sermaye koyarak 27 firmaya iştirak etmiştir.

Ancak banka normal bankalardan farklı ve biraz da imtiyazlı olan statü ve yetkisini çeşitli nedenlerden dolayı tam anlamıyla kullanamamış, mevduat toplama izni

²⁴ AKGÜÇ Öztin, "100 soruda Türkiye'de Bankacılık", s.163 İstanbul, 1992

tanınmadığından kaynak sıkıntısı çekmiş ve hiçbir zaman etkin bir kredi kurumu haline gelememiştir.

Bankanın kuruluş kanununda faizli ya da faizsiz çalışması meselesi yönetim kuruluna bırakılmıştır. Bu banka, 1978 yılına kadar faizsiz çalışma gayreti içinde olmuşsa da bu tarihten itibaren faizli sisteme geçerek temel özelliğini kaybetmiştir.

Bankanın kuruluş yasası 1/4/1983 gün ve 60 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değiştirilmiş ve 1988 yılında 329 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile de DESİYAB'ın kuruluş, işlem ve faaliyetleri yeniden düzenlenmiş ve adı da Türkiye Kalkınma Bankası olarak değiştirilmiştir.

1.4 FAİZSİZ BANKACILIĞIN TARİHİ GELİŞİMİ

1.4.1 İlk Çağda Faiz Anlayışı

Ünlü düşünür Eflatun (M.Ö. 427-347), faizi ahlaka aykırı bularak reddetmiş ve faizin yasak edilmesini istemiştir. O'na göre, ideal bir toplumda fertler maddi çıkar düşüncesinden uzak yaşamalı, böyle bir toplumda yokluk ile aşırı bolluğa fırsat verilmemeli ve para, bizzat servet değil, servet elde etmenin aracı olmalıdır. Bu sebeple de Eflatun'a göre, ideal bir devlette eşitsizliklere, kıskançlığa, bencilliğe, ahlaksızlığa ve kişisel çekişmelere yol açan faiz yasaklanmalıdır.

Eflatun'un öğrencisi Aristo (M.Ö. 384-322) ise, faiz nedeniyle zengin olmayı doğaya aykırı bulmuş ve paranın bizzat ürün meydana getirmeyeceğini ve paranın bir kazanç veya servet aracı olarak kullanılamayacağını öne sürmüştür. Parayı, yumurta vermeyen kısır bir tavuğa benzeten ve "para yavrulamaz" diyen Aristo'ya göre para, bu özelliği sebebiyle, bir insandan, bir bitkiden veya bir hayvandan çok daha farklı birşeydir.²⁵

1.4.2 Orta Çağda Faiz Anlayışı

Ortaçağda faiz anlayışını üç semavi dine göre incelemek mümkün; Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet. Aslında, her zaman uygulamaya konulmasa da, faize karşı

Dünyanın üç büyük dini tarafından da resmi olarak yasaklamalar koyulmuştur. Faize karşı olan görüş iki unsura dayanmaktaydı: faizle para verenler uğraşmadan bir getiri elde ederler ve insan komşusuna karşılıksız olarak yardım etmelidir.²⁶ İslamiyet'te faiz anlayışını ayrı, özel bir bölümde inceleyeceğimiz için ortaçağda faiz anlayışını sadece Yahudilik ve Hıristiyanlık başlıkları altında ele alacağız. Her iki semavi dinin ortaçağdaki faiz anlayışında dikkat çeken bir özellik şudur; ortaçağın başlarında bu dinlerin orijinal ve saf hallerinde faiz yasak olarak görülmekte iken zamanla faiz yasağı kısmen hafiflemiştir.

1.4.3 Musevilikte Faiz Anlayışı

Yahudiliğin kutsal kitabında faizle ilgili bazı ayetlere aşağıda yer verilmiştir.²⁷

Tevrat, Çıkış 22:

25. Eğer kavmine, yanında olan bir fakire, ödünç para verirsen, ona murabahacı olmayacaksın; onun üzerine faiz koymayacaksın.

Tevrat, Levililer 25:

35. Ve eğer kardeşin fakir düşer ve senin yanında zayıf olursa, ona yardım edeceksin; senin yanında garip ve misafir gibi yaşayacak.

36. Ondan faiz ve kâr alma, ve Allah'ından kork; taki, kardeşin senin yanında yaşasın.

37. Ona gümüşünü faizle vermeyeceksin, ve zahirini ona kârla vermeyeceksin.

Tevrat, Tesniye 15:

1. Her yedi yıl sonunda bir ibra yapacaksın.

2. Ve ibra şöyle olur: Her alacaklı komşusuna ödünç verdiği şeyi ibra edecektir; komşusunu ve kardeşlerini sıkıştırmayacaktır; çünkü Rabbinin ibrası ilan edilmiştir.

²⁵ ZEYTİNOĞLU Erol, "İslam'da ve Diğer sistemlerde Faiz", Para, Faiz ve İslam Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, İlmî Neşriyat A.Ş., s.92, İstanbul 1992

²⁶ The Economist, "Devilish Banking- History of Disreputable Profession", 25.12.1993 s.44

²⁷ YAZICI Mehmet, "Faiz", Yayılım Yayıncılık S.63-64, İstanbul, 1999

3.Yabancıyı sıkıştırabilirsin; kardeşinde olan kendi her şeyini elin ibra edecektir.

4.Bununla beraber sende fakir olmayacaktır; çünkü Allah'ın Rabbin Onu mülk edinmek için sana miras olarak vermekte olduğu diyarda,

5.Ancak bugün sana emretmekte olduğum bütün bu emri yapmak üzere tutmak için Allah'ın Rabbin sözünü iyice dinlersen, Rab seni mutlaka mübarek kılacaktır.

6.Çünkü Allah'ın Rab sana vaat etmiş olduğu gibi seni mübarek kılacaktır; ve çok milletlere ödünç vereceksin, fakat sen ödünç almayacaksın; ve çok milletlere saltanat edeceksin, fakat onlar sana saltanat etmeyecekler.

7.Allah'ın Rabbin sana vermekte olduğu kendi memleketinde, kardeşlerinden biri, fakir bir adam, senin yanında, kapılarının birinde olursa, yüreğini katılaştırmayacaksın, ve fakir kardeşine elini kapamayacaksın.

8.Fakat ona mutlaka elini açacaksın, ve muhtaç olduğu şeyde mutlaka ihtiyacına yetecek kadar ona ödünç vereceksin.

Tevrat, Tesniye 23:

19. Para faizi olsun, zahire faizi olsun, yahut, ödünç veren her şeyin faizi olsun, faiz olsun, faizle kardeşine ödünç vermeyeceksin.

20. Yabancıya faizle ödünç verebilirsin; fakat kardeşine faizle ödünç vermeyeceksin ta ki, mülk olarak almak üzere gitmekte olduğun diyarda elini atacağın her şeyde Allah'ın Rab seni mübarek kılsın.

Tevrat, Yeremya 15:

10. Ey anam, bütün dünya ile kavga adamı ve çekişme adamı olmak için beni doğurmuşsun, vay başıma! Ben faizle para vermedim, ve bana faizle para vermediler; fakat herkes bana lanet ediyor.

Yukarıda yer alan hükümlerden anlaşıldığına göre Allah'tan Hz. Musa'ya inen "Tevrat" faizi yasaklamıştır. Ancak, Tevrat – Tesniye 15/3'de "Yabancıyı sıkıştırabilirsin..." Tesniye 23/20'de "Yabancıya faizle ödünç verebilirsin" gibi hükümler, sanki Musevi olmayanlara faizle borç verilebileceği, fakat Musevileri kendi

aralarında faizli işlem yapamayacağı ifade edildiği anlamı çıktığı öne sürülebilir.²⁸ Museviler yukarıda belirtilen ayetler ışığında, uluslararası, ulusal ve dahası azınlık oldukları ulusların en ileri faiz tacirleri olmuştur. Musevilerin bu gibi işlere yoğunlaşmasının diğer bir sebebi de onların arazi mülkiyeti edinmelerinin yasaklanması tacirler ve sanatkarlar loncalarına üyelik taleplerinin reddedilmesi gibi yöntemlerle istihdam konusunda maruz kaldıkları ayrımcılıktır.²⁹

1.4.4 Hıristiyanlıkta Faiz Anlayışı:

Hıristiyanlığın kutsal kitabında faizle ilgili bazı ayetler aşağıda çıkarılmıştır.³⁰

İncil, Matta, Bap 5:

42. senden dileyene ver, senden ödünç isteyen yüz çevirme.

İncil, Matta, Bap 6:

19. Yeryüzünden kendinize hazineler biriktirmeyin ki...

24. Hiç kimse iki efendiye kulluk edemez; çünkü ya birinden nefret eder ve ötekini sever, yahut da birini tutar, ötekini hor görür. Siz Allah'a ve mammona(zenginliğe) kulluk edemezsiniz.

İncil, Matta, Bap 7:

7. İmdi, insanların size her ne yapmalarını istiyorsanız, siz de onlara öyle yapın; çünkü şeriat budur, peygamberler de.

İncil, Matta, Bap 10:

1. Kemerlerinize ne altın, ne gümüş, ne bakır koyun;

İncil, Luka, Bap 6:

30. senden kim birşey isterse ona ver. Kim senin bir şeyini alırsa onu ondan geri isteme.

²⁸ The Economist, a.g.e s.44

²⁹ WILSON Rodney, "Economics, Ethics and Religion", Macmillan Press Ltd., s.34-35, London 1997,

³⁰ YAZICI, a.g.e., S.67-68

31. İnsanlardan size nasıl davranmalarını istiyorsanız siz de onlara öyle davranın.

32. Siz yalnız onları seversiniz, onlar da sizi severler, bunun için ne teşekkür beklenir? Aynı şeyi günahkârlar da yaparlar.

33. Siz yalnız onlara, onlardan bir şey karşılık almamak için iyilik edersiniz, bunun için ne teşekkür beklenir? Aynı şeyi günahkârlar da yaparlar.

34. Birilerine, ondan birşey karşılık ummak için ödünç verirsiniz, bunun için hangi teşekkür beklenir? Günahkârlar da bir şey almak için birbirlerine borç verirler.

35. Düşmalarınızı daha çok seviniz, hiçbir şey karşılık beklemeden onlara iyilik edin ve ödünç verin. Böylece ödülünüz büyük olur, Yücelerin yücesinin çocukları olursunuz; çünkü o nankörlere ve kötülere karşı nimet vericidir.

M.S. 8. yüzyılda Papa Büyük Leo rahipleri tefecilik yapmaktan men etmiş ve ruhban sınıfından olmayan halkın, tefecilik yapmakla Turpe Lucrum (utanılacak kazanç) peşinde olmaktan suçlu sayılacağını ilan etmişti.³¹

Avrupa’da kilise normal faiz ile aşırı faiz arasındaki ayrımı tartışmış ve 112. yüzyıldan itibaren skolastik literatür onları kabul etmiş ve bir sisteme bağlamıştır.³² Kilisenin bütün mal varlığını ve gelir kaynağını toprak meydana getirdiğinden, ticari kredi ve faize geçit vermesi çok güç olmuştur. Fakat kapitalizmin önüne geçilemez yükselişi, bazı kilise yetkilerinin nispeten lehte bir tutum benimsemelerine yol açmıştır.³³ İtalyan katolik din bilgini papaz “Saint Thomas d’Aquin”(1225-1274), ilk kez Hıristiyan Avrupa’sında faiz yasağını bir miktar hafifletmiş ve bu konudaki fikirleriyle kendisinden sonra gelen ve başta Calvin olmak üzere faizi kesin bir biçimde meşru kabul eden Hıristiyan din adamlarına öncülük etmiştir. Saint Thomas d’Aquin, tüketim ve kullanmayı birbirinden ayırmış ve kullanmak amacıyla alınan bir şeye ödenen bir bedeli meşru saymıştır. Ayrıca, ihtiyaç içinde para alanların, alacaklarına, şükran borcu niteliğinde bir fazlalığı önceden verebileceklerini öne sürmüştür.

Faiz karşılığında borç konusunda Calvin doktrini, Katolik kilise doktrinine tamamen karşıdır; o “ruhani” ile “fani” arasında bir hiyerarşi kurmaz; mesleki konular

³¹ The Economist, a.g.e., s.44

³² KURAN Timur, (a) “İslam and Underdevelopment: an Old Puzzle Revisited”, Journal of Institutional and Theoretical Economics, Vol. 153, S.29, 1997,

³³ KILIÇBAY Mehmet Ali, “Din ve Faiz”, Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi, Yıl 5. Sayı 18, S.45

üzerindeki ciddi çalışmayı methe layık bulur ve bundan dolayı kazanç iktisabını yasal sayar. Bu bakımdan doktrini, Musevi anlayışına benzer.³⁴

Faizi hoş karşılamayan görüşler, Protestanlığın yayılmasıyla daha da değişmeye başlamış ve ilk defa faiz hakkında yasaklayıcı hükümler 1545 yılında İngiltere’de VII. Henry tarafından, 12 Ekim 1789 tarihinde de Turgot’un çalışmaları sonunda Fransa’da çıkartılan bir kanunla kaldırılmıştır.³⁵

1.4.5 Yeni Çağda Faiz Anlayışı

Ortaçağ ekonomisinin, fikri ve maddi alanda sağlanan gelişmeler nedeniyle hızla gelişip kapitalist nitelik kazanmasıyla birlikte liberalizm, kapitalizm ve sosyalizm sistemleri ortaya çıkarmıştır.

1.4.6 Liberalizm Sisteminde Faiz Anlayışı:

“Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” formülünü benimsemiş Adam Smith, David Ricardo, Thomas Malthus, Jean Baptiste Say, Stuart Mill ve Frederic Bastiat gibi liberal iktisatçılar, faizin tam bir serbestlik içinde ve hiçbir müdahaleye uğramadan belirlenmesini savunmuşlardır.³⁶

1.4.7 Kapitalizm Sisteminde Faiz Anlayışı:

Kapitalizm sisteminin temsilcilerinden Johann Heinrich Von Thünen(1783-1850) ile Wilhelm Roscher (1817-1894) faizi, sermayenin üretkenliği ile açıklamaya çalışmışlardır. Onlara göre faiz, sermayeli üretim, sermayesiz üretime kıyasla daha fazla üretken olduğu için meşrudur. Augen Von Böhme-Bawerk (1851-1914) göre faiz, insanların şimdiki değerlere, gelecektekinden daha büyük bir değer vermelerinden oluşan değer farkını kapatan bir araçtır.³⁷

³⁴ ERTÜRK Ahmet, “Tarihsel ve Toplumsal Bir Perspektiften Türkiye’de Faizsiz Finans Tecrübesi”, Türkiye’de Özel Finans Kurumları-Teori ve Uygulama”, Albaraka Türk Yayınları, S.145, İstanbul, 2000

³⁵ ZEYTİNOĞLU, a.g.e S.93-94

³⁶ ZEYTİNOĞLU, a.g.e S.98-98

³⁷ ZEYTİNOĞLU, a.g.e S.98-100

1.4.8 Sosyalizm Sisteminde Faiz Anlayışı:

Sosyalizm sisteminin en önemli temsilcileri; Karl Marx (1818-1883) Frederic Engels (1820-1864), Karl Rodbertus (1805-1875) ve Proudhon'dur (1809-1865). Bu düşünürler, müteşebbis faktörünün geliri olan faizi reddetmekte ve faiz adlı gelirin, hiçbir hizmet karşılığı olmadığını ve yalnızca emekten gaspedilmiş bir gelir olduğunu ileri sürmektedirler.³⁸

1.5 FAİZSİZ BANKACILIĞIN DOĞUŞUNU HAZIRLAYAN SEBEPLER

Çoğu iktisadi ve sosyal kurumlar toplum ihtiyaçlarının zorlanması ve yönlendirmesiyle ortaya çıkarlar. İktisadi ve sosyal bir kurum olan faizsiz bankacılık müessesesinin doğmasına etki eden faktörlerin başında da toplum ihtiyaçları gelmektedir. Bu ihtiyaçları çeşitli açılardan ele almak mümkün olmakla birlikte, biz burada kısa ve öz olarak önemli olan bazılarından bahsedeceğiz.

1.5.1 Dini Sebepler

İnsan sadece maddeden teşekkül etmiş bir varlık değil, aynı zamanda manevi tarafı da olan bir varlıktır. Durum böyle olunca her şeyi maddi planda değerlendirmemekte manevi tarafını da dikkate almak zorunda kalmaktadır. İnsanı manevi yönünü ve davranışlarını düzenleyen kaidelerden önemli bir kısmı dini kaynaklı olanlardır. Dinlerin faize karşı tutumu ise, daima karşı çıkmak ve kaldırmak yönünde olmuştur.

İslam hukukunun 4 ana kaynağı da faizi yasaklamaktadır. Bunlardan birincisi olan Kur'an-ı Kerim'de muhtelif ayetler bu yasağı dile getirmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır;

³⁸ ZEYTİNOĞLU, a.g.e s.100-101

“Ey iman edenler, Allah’tan korkunuz ve (gerçekten) iman etmiş kimseler iseniz, faizin artakalanını bırakınız böyle yapmayacak olursanız, Allah’a ve Resulüne karşı savaş açmış olacağınızı biliniz...”

Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır..

“Kur’an-ı Kerim” deki yasak dikkat edileceği gibi oldukça sert bir dille yapılmış ve faiz almak Allah ve Resulüne karşı açılmış bir savaşla eş değer olduğu dile getirilmiştir.

Ancak, dikkat edilirse Kur’an-ı Kerimde ana para üzerinde meydana gelecek her artış yasaklanmamış, özel bir artış olan faiz yasaklanmıştır.³⁹ Nitekim alışveriş esnasında da ana paradan bir artış meydana gelmesine rağmen bu artışa karşı çıkılmamış, tersine olarak bunu helal olduğu söylenmiştir. Acaba satışta elde edilen kar ile bir fazlalık olarak alınan faiz arasında ne gibi farklılıklar vardır? Şeklindeki bir sorunun cevabı şu şekilde verilebilir.⁴⁰

Ticaret işleminde menfaatlerin değişimi, satıcı ile alıcı arasında eşit şekilde ortaya çıkmaktadır. Halbuki faizli işlemde alacaklı kendi işine yarayacak bir fazlalığı almasına rağmen, borçlu sadece süre ertelemesini elde etmekte ve aldığı borçtan kâr edip etmeyeceği meçhul olmaktadır.

1) Satışta, satıcı aşırı da olsa bir defaya mahsus kâr etmesine rağmen, faiz defalarca aynı borç üzerinden alınabilmektedir.

2) Ticarete, ziraatta ve sanayide insan, imkanlarını ve zamanını harcar, daha sonrada, bunların ücretini elde eder. Faizli işlemde ise alacaklı ihtiyacı olmayan belirli bir miktar malı başkasına vermek karşılığında ve borç verdiği kişi ile birlikte ne emek, ne de zaman harcamadan en büyük paya sahip olabilmektedir. Bu durumuyla sermayedar, hem karda hem de zararda ortak olarak bilinen terim anlamında ortak da değildir. Onun ortaklığı, zararı söz konusu olmayan kesin kâr sağlayan bir çeşit ortaklıktır.

Hadislerde de faiz kesin bir dille yasaklanmıştır. Buna birkaç tane örnek verecek olursak;

³⁹ El-MEVDÛDÎ Eb’ul-A’la, “Faiz”, Bir Yayıncılık, s.104, İstanbul, 1985

⁴⁰ Ebu Davud, Sünen I-II, Kitab-ul Buy, Bölüm 5

“Biliniz ki cahiliye döneminin bütün faiz çeşitleri ortadan kaldırılmıştır. Ana mallarınız ise sizindir. Böylece hem haksızlık etmezsiniz, hem de haksızlığa uğramamış olursunuz.”⁴¹

Faizi ayakta tutan puta tapan gibidir.⁴²

Faiz alan, veren, bu işlemi yazan ve şahit olanlara lanet olsun. Onlar günah bakımından birbirlerinin aynıdır.⁴³

Görüldüğü gibi hadislerde faizin yasaklanması açık ve kesindir. Hem de oldukça büyük günahlarla eşdeğer gösterilmektedir. Bizim buraya almadığımız birçok Hadisi Şerif’te daha ağır bir dille faizden kaçınılması emredilmiştir.⁴⁴

İslam hukukunun diğer iki kaynağı olan İcma-i Ümmet ve Kıyas-ı Fukaha’da da aynı şekilde faize karşı çıkmıştır. Zaten, bu son iki kaynağın ilk iki kaynak olan Kur’an-ı Kerim ve Sünnet-i Nebeviye ters düşmesi beklenemez.

Dinler açısından durum böyle olunca insanlar arasında bu yasaklamayı ihlal etmeden işlerini yürütme ihtiyacına cevap verecek kurumlar aranmaya bütün tarih boyunca devam edilmiş ve uygun bir çözüm olarak da faizsiz bankalar bulunmuştur. Faizsiz bankacılık bu yönü ile insanın dini kaidelere uygun olarak ticari hayatını devam ettirmesine yardım eden bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.5.2 Sosyal Sebepler

Toplum bireylerden meydana gelmektedir. Bireyler ise eşit değil farklı sınıflara mensup olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir kısmı fakir, bir kısmı zengin, bir kısmı köylü, bir kısmı şehirli. Bir toplumda sosyal barışı sağlayabilmek için bütün bu gruplar arasında iyi ilişkilerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İyi ilişkilerin gerçekleşmesi için de en başta yapılması gereken, zenginle fakir arasındaki uçurumun kapatılmasıdır. İşte faizsiz bankacılık yada faizsiz sistem servet sahiplerinin faiz vasıtasıyla servetlerine servet katması yolunu kapatmakta faydalı olacak bir kurum olarak ortaya çıkmıştır.

⁴¹ Ebu Davud, Sünen I-II, Kitab-ul Buy, Bölüm 5

⁴² EL-HİNDİ Ali el-Mütteki, Müntehabu Kenzi’l-Ummal, Cilt II, S.239.

⁴³ Tebrizi, Mişkâtu’l Mesabih, Hadis No: 2087.

⁴⁴ BAŞARAN Selman, “Bütün Yönleriyle Faiz Hadisleri”, İlim ve Kültür Yayınları, S.25-50, Bursa, 1986

Sermaye sahibi hemen her toplumda güçlü olan tarafta yer almaktadır. Karşı taraftan paraya duyulan ihtiyacın derecesi arttıkça bazen bu güç kötüye kullanılmakta fakirden zengine doğru servet transferine sebep olacak kadar yüksek nispetlerde faiz alınmaktadır. Bu ise fakirden zengine karşı bir kin doğmasına sebep olmakta ve dolayısıyla sosyal barış tehlikeye girmektedir. Bu durum en çok tüketim amaçlı ödünçlerde ortaya çıkmasına rağmen diğer tür ödünçlerde de kendisini hissettirmektedir. Hatta bu kin sadece fertler arası münasebetlerde değil aynı zamanda devletler arası münasebetlerde de kendisini hissettirmektedir. İkinci Dünya savaşında İngiltere ABD’den faizsiz borç istemiş fakat bu istek Amerikalılar tarafından kabul edilmemişti. Daha sonra yapılan görüşmeler neticesinde bu borcun faizli olarak verilmesi mümkün olmuştu. Bu durum İngiliz halkı üzerinde oldukça olumsuz bir etki bırakmış ve bu olumsuz etkiyi Lord Kiens, anlaşmayı yapan bir kişi olarak şöyle dile getirmiştir; “Bu anlaşmada Amerika’nın bize karşı tutumu ve davranışlarından duyduğum derin üzüntüyü ve büyük acıları ebediyen unutmuyacağım. Çünkü Amerika, bizlere faizsiz olarak bir kuruş bile borç vermeyi kabul etmemiştir”.⁴⁵

Faizsiz bankacılık sisteminde ortaklık hakim olduğundan sosyal barışın sağlanması yolunda bir adım ileri gidilmektedir. İş hayatında da tüccar kazanmışsa kazandığının bir kısmını sermayesini kullandığı kimseye veriyor, eğer kazanmamışsa o zaman zararını azaltma yoluna gidiyor ve zararın bir kısmını da sermaye sahibine karşılatıyor. Buradaki ilişkilerde düşmanlık ve kin doğması faizli sisteme göre daha az imkan dahilindedir.

Faizsiz bankacılık kendine has olan proje bazında çalışması sayesinde yeni yeni istihdam imkanlarının açılmasına yardım etmekte ve güçlü ile de toplum düzen sağlayıcı bir rol üstlenmektedir. Kısacası, faizsiz bankaların doğmasının önemli bir gereği faizin toplum hayatındaki yıkıcı etkinliklerinin azaltılması yolunda sağlayacağı alternatif çözümlerdir.

1.5.3 İktisadi Sebepler

İktisadi sebeplerin dini ve sosyal sebeplerden ayrı olarak düşünülmesi mümkün değildir. Onlarla iç içedir. Biz burada faizsiz bankacılığın iktisadi yönden doldurduğu boşluktan bahsedeceğiz.

⁴⁵ Eb’ul-A’la el-MEVDUDİ, a.g.e S.57.

Bilindiği gibi faizsiz bankaların ortaklık sistemi, proje bazında değerlendirme, sosyal sorumluluk ve risk üstlenme gibi bazı önemli prensipleri bulunmaktadır. Bu prensiplerin her biri iktisadi hayatta faizsiz bankaların önemini artırmaktadır. Ortaklık prensibi kader birliğini gerektirdiğinden dolayı karşılıklı yardımlaşmalarla daha başarılı olma imkanı ortaya çıkmaktadır. Proje bazında değerlendirmede ise; karlılık ve verimli çalışma imkanı bulunmaktadır. Kârlı ve verimli çalışma zemininde ise iktisadi kalkınma ve refahın olacağı muhakkaktır.

Faizsiz bankacılık kısacası elinde önemli yeniliklerle ortaya çıkmıştır. Bu yeniliklerin bir kısmı sosyal düzeni sağlayıcı etki yaparken, bir kısmı da iktisadi kalkınma ve toplumun maddi refahının artması yönünde tesirli olmaktadır. Faizsiz bankacılığı savunanlar da sadece dini yönü ile değil bu yönlerini de vurgulayarak uygulanmasında sağlanacak faydaları dile getirmektedirler. İktisadi yönden faizsiz bankacılığın ortaya çıkmasını sağlayacak sebepler daha ilerilerde de ele alındığından dolayı burada kısa kesiyoruz.

1.6 FAİZSİZ BANKALARIN TASNİFİ

Faizsiz bankaları yapılarına göre 10 bölümde inceleyeceğiz

1.6.1 Tasarruf Bankaları (Mit Ghamr-Mısır)

Bilindiği gibi tasarruf bankaları, halkın küçük ve dağınık tasarruflarını bir araya toplayarak, tasarruf sahiplerinin menfaatine olarak işleten banka ve teşekküllerdir.

Ahmed Abdul Aziz EN NECCAR'ın ortaya attığı bir modele uygun olarak, ilk faizsiz tasarruf bankası 5.7.1963 tarihinde Mısır'ın Mit-Ghamr kasabasında tekstil imalatının finanse edilmesiyle ilgili olarak kurulmuştur.

Adem-i merkeziyetçi ve (KZO)na dayalı bu model; tasarruf mevduatı hesabı, yatırım hesabı, sosyal hizmetler sandığı, krediler ve teknik yardım gibi araçları kullanmaktaydı.

Oldukça kârlı bir uygulamaya sahip olmasına rağmen giderek artan muhalefet sonunda 1977 yılında kapatılmıştır.⁴⁶

1.6.2 Ticaret Bankaları

Ticari bankalara ticari adının verilmesi iki sebepten kaynaklanmaktadır; ticari kesime borç verdiklerinden, kendilerinin kâr amaçlı ticari işletmeler olmalarından.⁴⁷

Faizsiz bankaların çoğu, klasik ticari bankalara benzemekle birlikte önemli ayrılıkları vardır.

Öncelikle, klasik ticari bankaların para piyasalarında çalışmalarına karşın, faizsiz bankalar sermaye piyasalarında faaliyet gösterirler.

Diğer bir fark olarak da, faizsiz bankalar doğrudan yatırımcılara finansman sağlarken, klasik ticari bankalarda yatırımı finanse etme ilişkisi o kadar yakın değildir.

Millileştirilmiş Pakistan Ticari Bankaları, Kuweit Finance House (KFH), Albaraka International Bank Ltd. (ABIL) gibi örnekleri bulunan bu tip faizsiz bankalardan, Kuwait Finance House'un çalışmalarına kısaca değineceğiz. 23 Mart 1997'de Kuveyt'de kurulan Kuwait House'un belli başlı faaliyetleri üç kısımda incelenebilir; yatırım faaliyetleri, bankacılık faaliyetleri ve sosyal faaliyetler. Yatırım faaliyetleri arasında emlak alışverişi, mal ve hizmet ticareti, inşaat faaliyetleri ve özsermaye iştiraklerini sayabiliriz.⁴⁸

1.6.3 Kalkınma Bankaları

Kalkınma bankaları, gelişmekte olan ülkelerde, yatırım sermayesi açığını gidererek ve bunun yanısıra teknik açıdan yardımda bulunarak, girişimcilerin temel endüstri dallarına yönelmelerini sağlayarak, endüstrileşme dolayısıyla kalkınma sürecini hızlandırmayı üstlenen kuruluşlardır.⁴⁹

⁴⁶ AKIN a.g.e., S.197-201

⁴⁷ HINDLE Tim, "Pocket Banker", Basil Blackwell Publisher Ltd., S.37, London, 1985

⁴⁸ AKIN, a.g.e., S.206

⁴⁹ PARASIZ, "Para Banka ve Finansal Piyasalar", Ezgi Kitabevi Yayınları, S.233, İstanbul 1994

Bunların tipik örneklerini Pakistan’da bulunan, Pakistan Industrial Credit and Investment Corporation (PICIC), Industrial Development Bank of Pakistan (IDBP), National Development Finance Corporation (NDFC) ve Agricultural Development Bank of Pakistan (ADBP) bankalarında görmekteyiz.

Amaçları arasında tarım orman ve hayvancılığın ve buna bağlı zirai endüstrinin geliştirilmesi için gerekli kısa, orta ve uzun vadeli her türlü kredinin (KZO)na dayalı olarak kullanılmasını sayabiliriz.

1.6.4 Yatırım Bankaları

Yatırım bankaları; menkul değerler ihraç etmek yoluyla uzun vadeli fon sağlamak ihtiyacında olan firmalarla, tasarruflarını menkul değerlere yatırmak arzusunda olan tüzel ve/veya gerçek kişiler arasında aracılık yaparak, tasarrufların, firmaların çıkarmış olduğu tahvil ve hisse senetlerine kanalize olmasına katkıda bulunan aracı kurumlardır.⁵⁰

Diğer bir tanımla, yatırım bankaları genel olarak, sanayi sektörüne uzun vadeli kredi ve/veya sermaye sağlayan bankalardır.⁵¹

Bu tür bankaların da tipik örneklerini Pakistan’da görmekteyiz; National Investment Trust (NIT), Investment Company of Pakistan (ICP).⁵²

Menkul kıymetler borsasında hisse senedi, mudarebe sertifikası ve (KZO) bazında faaliyet gösterirler.

1.6.5 Sınai Kalkınma Bankaları

Sınai Kalkınma Bankaları işletmelere orta ve uzun vadeli krediler açarak yatırımlara destek sağlayan finansman kurumlarıdır.⁵³

Örnek olarak, Pakistan’da Ekim 1979’da kurulmuş Bankers Equity Ltd.’i (BEL) gösterebiliriz. BEL’in en önemli teknik özelliği; mali desteğini projenin

⁵⁰ ÖÇAL Tezer, ÇOLAK Ö.Faruk, “Para-Banka”, Imge Kitabevi Yayınları, S.26, Ankara 1988

⁵¹ ÖÇAL, ÇOLAK, a.g.e., S.26

⁵² HINDLE, a.g.e. S.97

uygulanmasındaki gecikmeyi asgariye indirecek tarzda tek bir paket halinde takdim ederek, ödemelerini defaten yaparak mevcut mali formaliteleri basitleştirmesidir.⁵⁴

1.6.6 Halk Bankaları

Halk bankaları küçük esnaf ve zanaatkârların kredi ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuş özel yapılı bankalardır. Halk bankalarında, küçük esnaf ve zanaatkârların ipotek edecek taşınmaz malları bulunmadığı için, müteselsil kefalet ve kooperatif sistemi hakim rol oynar.⁵⁵

1972 yılında Pakistan’da kurulmuş bulunan Small Business Finance Corporation (SBFC) bu tip bankalara bir örnektir. Başlıca faaliyetleri arasında selem satışı, murabaha, (KZO) ve mevduat toplanmasını sayabiliriz.⁵⁶

1.6.7 Emlak Bankaları

Emlak bankaları, gayrimenkul ipoteği karşılığında orta ve uzun vadeli kredi veren bankalardır. Kaynak için sermaye piyasasına başvurulur. Örnek olarak 1952 yılında Pakistan’da kurulan House Building Finance Corporation’ı (HBFC) verebiliriz.

Selem satışı, azalan müşterek mülkiyet esasına dayalı yatırım “müşareke-mütenakise” ve puanlı kredi gibi faaliyet alanları mevcuttur.

1.6.8 Kooperatif Bankaları

Bu tip bankalar, tarım kredi ve satış kooperatiflerine ve bunların katıldıkları birliklere mali destek sağlamak için kurulmuş olan ihtisas bankalarıdır.

1976 yılında Pakistan da kurulan Federal Cooperatives Bank (FBC) kooperatif bankalarına bir örnektir.⁵⁷

⁵³ AKIN, a.g.e., S.212-215

⁵⁴ ÖÇAL, ÇOLAK, a.g.e., S.25

⁵⁵ ÖÇAL, ÇOLAK, a.g.e., S.24

⁵⁶ AKIN, a.g.e., S.220

⁵⁷ AKIN, a.g.e., S.222-223

1.6.9 Uluslararası Kalkınma Bankası

Kalkınma bankalarının ana teması üyeleri arasında sosyal ve ekonomik kalkınma sürecinin canlandırılmasıdır. Müşteri kitlesi genelde hükümetlerden oluşur. Mevcut faizsiz bankalar arasında kalkınma bankalarının örneği 45 üye ülkesiyle kurulmuş uluslararası bir finansal kurum olan İslam Kalkınma Bankası'dır. İslam Dünya Bankası kurulması fikri ilk kez Pakistanlı iktisatçı M.A. Mannan tarafından ortaya atılmıştır.⁵⁸

20 Ekim 1975 yılında İslam Konferansı'nın 29 kurucu ülkesinin iştiraki ile Islamic Development Bankası (IDB) kurulmuştur. Bankanın amacı anlaşmanın 1. maddesinde şöyle açıklanmıştır; "Üye ülkelerin ve Müslüman cemaatin ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmesine faizsiz bankacılık prensipleri çerçevesinde gerek ferdi, gerekse müşterek temele dayalı olarak yardımcı olmak". Bankanın halen 47 üyesi ve 8.570.500.000SDR sermayesi vardır.⁵⁹ IDB'nin finansman faaliyetlerini ikiye ayırabiliriz; proje finansmanı, dış ticaret finansmanı işlemleri

a)Proje Finansmanı: Kredi, öz-sermaye iştiraki, (KZO), leasing ve teknik yardım alanlarında yapılmaktadır.

b)Dış Ticaret Finansman İşlemleri: Ham petrol, petrol ürünleri, çimento, pamuk ipliği, jüt gibi malların ithalatının finansmanı yapılır.

Ancak İslami finansal yöntemleri kullanarak ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için kurulan IDB'nin bir ihracat-ithalat bankası haline dönüştüğü yönünde görüşler de vardır.

1.6.10 Komple Faizsiz Finans Kuruluşu

(Dar Al-Maal Al-İslam "DMI")

DMI devlet hazinesi anlamına gelen Beytül Mal'den ilham alınarak faizsiz bankacılık prensiplerine sıkı sıkıya bağlı kalmak kaydıyla, modern dünyada benzer

⁵⁸ MANNAN Muhammed Abdul, "İslam Ekonomisi Teori ve Pratik", Fikir Yayınları, S.339, İstanbul, 1980

⁵⁹ AHMED Ziaudin, "Islamic Banking: State of the Art", Islamic Economic Studies, No.1, S.22, December 1994

faaliyetleri mali bir çatı altında yürütmek için kurulmuş olan komple bir mali kuruluştur.

Tanım olarak, banka holding'i bir veya birden fazla bankada kontrolü elinde tutan holding olarak ifade edebiliriz. Genelde birçok bankadan oluşan holding veya tek bankadan oluşan holding şeklinde ikili bir tasnife tabi tutulurlar.⁶⁰

1.7 FAİZSİZ BANKACILIĞIN DÜNYADA UYGULANIŞI VE SON GELİŞMELER

1.7.1 Milletlerarası İslam Bankaları

1.7.1.1 İslam Kalkınma Bankası (IDM)

Kalkınma meselesi dünyada istisnasız bütün ülkelerin üzerinde titizlikle durduğu önemli bir konudur. Kalkınmakta olan ve az gelişmiş ülkeler için ise hayati öneme sahiptir.

İktisadi kalkınma, bir ülkenin ya da bir bölgenin kaynaklarını kullanarak kişi başına mal ve hizmet üretiminde ayarlı bir artış sağlamak için izlenen süreçtir diye tanımlanmaktadır.⁶¹

Bir ekonomide gerçekten kalkınma olup olmadığını anlamak için üç kıstas kullanılabilir;

1.Kişi başına gelir yüksek olmalı,

2.Kişi başına gelir yükselmekte olmalı,

3.Kişi başına gelirdeki yükselme eğilimi devamlı ve kendi kendini besleyen bir nitelikte olmalıdır.⁶²

Kişi başına üretimin artması bir yandan tabii kaynakların artmasına diğer yandan da insan davranışlarına bağlıdır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde insan davranışlarını istenilen şekilde yönlendirmek bazen zor olabilmektedir. Bunun sebebi, içtimai, iktisadi, kanuni ve siyasi müesseselerin yeni yerleşiyor olması ve yeniliklere

⁶⁰ KURAN Timur, (b) "The Economic Impact of Islamic Fundamentalism"., S.311

⁶¹ MANNAN, a.g.e., s.459.

açık olmamasındandır. Ayrıca, kalkınmanın önemli bir unsuru olan yetişmiş insan meselesi bu memleketlerde henüz çözülmemiş bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Halbuki insan, iktisadi kalkınmanın yönlendirilmesinde önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir.⁶³

Kalkınma probleminin çözülmesinde önemli diğer bir araç da kalkınma bankalarıdır. Kalkınma bankaları; temel olarak kalkınma içerisindeki ülkelerin üretim güçlerini artırmaya uğraşırlar. İktisadi kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla da , kalkınma projelerine orta ve uzun vadeli fon ve hizmet sunarlar.⁶⁴

Kalkınma bankalarının iktisadi kalkınmadaki önemli rolü bilindiğinden dolayı, İslam ülkeleri maliye bakanları 15 Aralık 1973'de Cidde'de yaptıkları toplantıda faizsiz bankacılık prensiplerine göre çalışan bir kalkınma bankasının kurulmasına karar vermişlerdi. Bu karar 1975 Ekimi'nde İslam Kalkınma Bankasının (IDB-Islamic Development Bank) kurulması ile sonuçlanmıştır.⁶⁵

1.7.1.2 Kuruluşu ve Amaçları

IDB 20 Ekim 1975'de 29 kurucu İslam ülkesinin iştiraki ile milletlerarası mali bir teşkilat olarak kurulmuştur. Bankanın ana gayesi üye ülkelerin iktisaden ve sosyal kalkınmasına faizsiz bankacılık prensiplerine bağlı olarak yardım etmektir.⁶⁶ Banka II. Dünya Savaşından sonra oluşan uluslararası ekonomik düzenin, İslam ülkeleri açısından yeni bir yapıya kavuşturulması için İslam Konferansı'na üye ülkelerin işbirliği ve dayanışma isteklerinin bir sonucu olarak doğmuştur.

IDB'na üye ülkelerin sayısı bugün 56'ya ulaşmış olup, 17'sini Birleşmiş Milletler kaynaklarına göre en az gelişmiş ülkeler, 9'unu sermaye fazlasına sahip OPEC ülkeleri, geriye kalanları ise orta gelir seviyesine sahip ülkeler teşkil etmektedir.⁶⁷

Uluslararası bir kalkınma bankası olan IDB fon fazlası olan ülkelere, fon kıtlığı içinde olan ülkelere fon transferinde aracılık yapmak amacına ulaşmak için çalışmalar yapmaktadır.

⁶² MANNAN, a.g.e., s.460.

⁶³ İktisadi Kalkınma ve İslâmiyet, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul, 1986.

⁶⁴ KANE Joseph, "Development Banking", Lexington Books London, 1975, s.13.

⁶⁵ KANE, a.g.e., s.14.

Bankanın hesap birimi İslam Dinarı'dır (İD). İD milletlerarası Para Fonu (IMF)'nun özel çekme hakkına (SDR) eşittir. 1 Ocak 1981 tarihinden geçerli olmak üzere, Banka Hesap Birimi için oluşturulan sepet içinde Suudi Riyali ve Kuveyt Dinarı yanı sıra ABD Doları, Alman Markı, İngiliz Sterlini, Fransız Frangı ve Japon Yeni'ne de yer verilmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁸

1.7.1.3 Organları

Merkezi Cidde'de olan İslam Kalkınma Bankası'nın üç ayrı yönetim organı vardır.

(1) Guvernörler Kurulu:⁶⁹ IDB'ye üye her ülke, Guvernörler Kurulu'na bir guvernör ve yedeğini atama hakkına sahiptir. Banka'nın tüm yetkilerinin toplandığı Guvernörler Kurulu yeni üye kabulü, sermaye artırımı, banka başkanının seçimi gibi önemli bazı yetkileri dışındaki yetkilerini İcra Direktörleri Kurulu'na devredebilmektedir.⁷⁰ Guvernörler Kurulu yıllık olağan toplantıları dışında 1/3 oy çokluğu ile İcra Direktörleri Kurulu tarafından toplantıya çağırabilmektedir.⁷¹

(2) İcra Direktörleri Kurulu:⁷² Guvernörler Kurulu tarafından kendi üyeleri tarafından kendi üyeleri dışında, iktisadi ve mali konularda uzman 10 temsilciden meydana gelir. İcra Direktörleri gereğinde yeniden seçilebilmek üzere üç yıl süre ile bu göreve getirilmektedir. İcra Direktörleri Kurulu, Finansman işlemlerini de kapsamak üzere Banka'nın tüm genel işlemlerinin ve Guvernörler Kurulu'nca kararlaştırılan diğer işlerin yürütülmesinden sorumludur.

(3) Başkan: Guvernörler Kurulu'nun en az 2/3 oy çokluğu ile seçilen IDB Başkanı, bu süre zarfında Banka nezdinde Guvernör ve İcra Direktörlüğü fonsiyonlarını

⁶⁶ AKIN, a.g.e., S. 212-215

⁶⁷ IDB Anlaşma Metni, Hilâl Yayınları, İstanbul, 1982, m. 1.

⁶⁸ NİENHAUS Volker, "Islamic Banks in National Development and International Cooperation-A Western View", İslamic Banking, İstanbul Bankası Yayını, İstanbul, 1982, s.24.

⁶⁹ IDB Anlaşma metni, m.26.

⁷⁰ IDB Anlaşma metni, m. 27/1

⁷¹ IDB, a.g.e., m. 29/2.

⁷² IDB, a.g.e., m. 30.

da üslenmektedir. Başkan'ın sadece eşitlik halinde oy kullanma hakkı olup, 5 yıl süre ile göreve getirilmektedir.⁷³

1.7.1.4 Fon Kullandırma Metotları

IDB' da fon isteği ile müracaat edenlerin projeleri Banka'nın ilgili elemanlarınca teknik, iktisadi ve mali yönden detaylı bir şekilde ele alınıp incelenmektedir. Banka elemanları gerektiğinde işin mahalline kadar gidip gerekli tetkikleri yaptıktan sonra bir değerlendirme yaparak finans konusunda gerekli kararın alınmasını temin için İcra Direktörleri Kurulu'nun kararına sunmaktadırlar.

IDB bir projenin finanslanması konusunda müspet karar almışsa; tahsis edeceği fon için faiz ve taahhüt ücreti almamaktadır.⁷⁴

IDB genel olarak aşağıdaki fon kullandırma metotlarını tatbik etmektedir.⁷⁵

(1) Dış Ticaret Finansmanı: IDB olumlu bulursa dış ticaretin dövizli kısmını finans edebilir. Ancak, gerekli görüldüğü takdirde yerli paraya ilişkin finanslamayı da üslenebilir.⁷⁶ IDB dış ticaretin finansmanını iki şekilde yapmaktadır.⁷⁷ Bunlardan birincisi nakdi, ikincisi aynidir. Aynı olanda ihtiyaç duyulan mal alınıp verilir.

(2) Sermaye İştiraki: IDB yatırım projelerini, hisse senedi almak suretiyle sermayeye iştirak veya kâr/zarardan pay almak şartıyla işletme sermayesi şeklinde finanslama yoluna gidebilmektedir.

(3) Kiralama-satma: IDB tarafından yaygın kullanım alanı bulmuş bir finanslama tekniğidir. Banka kiralanmak istenen teçhizatı satın almakta ve hem kira hem de ana paranın taksitlerini sağlayacak bir ödeme planı hazırlamaktadır. Vade sonunda ise malın mülkiyeti kiracıya geçmektedir.

(4) Proje ve Yatırımlarda Kâr ve Zarara İştirak: Murabaha metodu dediğimiz bu yolla finansman yönteminde; Banka Yatırım tutarının içinde kendi sermayesini dikkate alarak projenin kâr ve zararına önceden belirlenen oranda katılmaktadır.

⁷³ IDB, a.g.e., m. 31.

⁷⁴ IDB, a.g.e., m. 35.

⁷⁵ IDB, a.g.e., s.34.

⁷⁶ Kaya ERDEM, "İslâm ve Batı Bankacılık Sistemleri Arasında Fark Yoktur", Para, S.16, Haziran, 1982

⁷⁷ IDB, "Policies and Procedures for Financing Operations", IDB,S. 25, 1977

(5) Teknik Yardım: IDB ana sözleşmesine de giren teknik yardım konusunun amaçları şunlardır;⁷⁸

- Üye ülkelere teknoloji transferi sağlamak,
- Banka tarafından projenin kabul edilebilmesi için formülüne uygun fizibilite ve rantabilite etütlerinin yapılmasına imkan verilmesi,
- İnşaat ve montaj esnasında projenin aksamadan yürütülmesi için gerekli denetimin yapılmasının sağlanması.

(6) Kredi: Yardım gayeli olarak açılır.

1.7.1.5 Türkiye ile İlişkileri

Ülkemiz, 8.8.1974 gün ve 74/8821 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı doğrultusunda 1975 yılında IDB'nin sermayesine 10 milyon İslam Dinarı ile katılarak Banka'nın kurucu ortakları arasında yer almış ve bu meblağı 5 yılda beş eşit taksitte ödemiştir. Daha sonra IDB'nin sermayesi yükseltince Türkiye yine payına düşeni taahhüt etmiş ve ödemiştir. 1981 yılında gerçekleştirilen bu artışla IDB'nin sermayesi 2 milyar İslam Dinarı'na çıkartılmış, Türkiye'nin sermaye iştiraki ise % 531 oranında artırılmıştır.

Ülkemiz çeşitli şekillerde fon kullanmıştır. Ancak, teknik yardım şeklinde fon kullanan ilk ülke Türkiye'dir.⁷⁹ Bu yardımlara devam edilmektedir.⁸⁰

⁷⁸ IDB, a.g.e., s.27.

⁷⁹ IDB, a.g.e., s.28-29.

⁸⁰ ALİ Ahmed Muhammed, "Toplantılarda Alınan en Güzel Karar Teknik Yardım Konseyinin Kurulması Kararı oldu", Para, Haziran, S. 24, 1982

1.7.2 DAR AL-MAAL AL-ISLAM (DMI)

1.7.2.1 Kuruluşu ve Amaçları

DMI tüzel kişiliğe haiz, hukuki bir varlıktır. İslam hukuku prensiplerine, adetlerine bağlı olarak içinde yaşadığımız modern çağdaki dünyevi ihtiyaçların çözümüne iktisadi ve finansal açıdan katkıda bulunmak amacıyla, 27 Ağustos 1981 tarihinde kurulmuştur.⁸¹

DMI Bahama Commonwealth idari mevzuatı uyarınca kurulmuş olup, yine bu ülke kanunlarınca ortaya konan mali avantajlara sahiptir.⁸² DMI faaliyetlerini Müslüman ülkelerde ve diğer devletlerde kurulmuş tabi şirketler kanalıyla yürütülmektedir. Bu faaliyetler sigorta, İslam yatırım ve bankacılık işlemleri ile faizsiz bankacılık prensipleri tarzında yürütülen diğer ticari faaliyetleri kapsamaktadır.⁸³

DMI'nin ticari ve mali işleri Dar Al-Maal Al-İslami S.A. (DMI-SA) tarafından yürütülmektedir. DMI-SA ise İsviçre'nin Cenevre Kantonu Kanunları'na göre kurulmuş ve faaliyet gösteren bir şirkettir.⁸⁴

DMI iktisadi bir işletme olarak her ne kadar kâr amacı da gütmekte ise de; teşkilatı kâr amacını çok, çok aşan geniş siyasi, dini ve sosyo-ekonomik amaçlara sahiptir.⁸⁵ DMI öncelikle faizsiz kredi arayan yeterli tecrübe sahibi ama mali güçlük içinde olan kişilerin meşru kazanç sağlamaları ve milletlerine yardımcı olmalarını temin için faaliyet göstermektedir.⁸⁶

DMI aşağıdaki hususların gerçekleştirilmeyi ümit etmektedir:⁸⁷

1. Faiz hassasiyeti olanlar nedeniyle alternatif oluşturmak,
2. Müslüman devletler arasında iktisadi bütünleşmenin teşviki,
3. Bu iktisadi bütünleşme ve ortak İslam mali müesseseleri vasıtasıyla İslam alemindeki dini, politik ve kültürel bütünleşmenin teşviki,

⁸¹ RODOPLU Cemal, "DMI Nedir, Kimdir", Hilâl Yayınları, S. 19, İstanbul, Ekim, 1986

⁸² DMI, "Dar al-Maal al-İslami (Prospektüs)", Hilâl Yayınları, S. 29, İstanbul, 1983,

⁸³ Dar al-Maal al-İslami, a.g.e., s.7.

⁸⁴ Dar al-Maal al-İslami, a.g.e., s.7.

⁸⁵ Dar al-Maal al-İslami, a.g.e., s.5.

⁸⁶ Dar al-Maal al-İslami, a.g.e., s. 29.

⁸⁷ Dar al-Maal al-İslami, a.g.e., s. 5-6.

4. Müslümanlardaki sınıai ve ticari potansiyelin artırılmasına yardım,
5. Diğer dinlere mensup insanlarla tam bir iktisadi işbirliği tesisi konusunda faizsiz bankacılı prensiplerine uygun bir şekilde iktisadi temelin kurulması.

DMI'nin kayıtlı sermayesi beheri 100 USD nominal değere sahip 10 milyon hisse senedinin toplam değeri olan 1 milyar dolar'dır.⁸⁸ DMI'nin kayıtlı sermayesinin %51'den fazlası, ödenmiş sermayenin ise %80'den fazlası Prens Muhammed al-Faysal başta olmak üzere, Faysal ailesine aittir.⁸⁹

DMI'nin kurucu ortakları arasında pek çok İslam ülkesinin devlet başkanları, başbakanları, meşhur İslam iktisatçıları ve din adamları bulunmaktadır.⁹⁰ Pakistan devlet başkanı, Ziya ül-Hak, Birleşik Arap Emirlikleri devlet başkanı el-Nahayan ilk anda göze çarpmaktadır.

1.7.2.2 Organları

DMI'nin teşkilat yapısı amacına uygun olarak belirlenmiştir. Şirket ana sözleşmesine göre aşağıdaki organlardan müteşekkildir.⁹¹

- Genel Kurul
- Yönetim Kurulu
- Denetleme Kurulu
- Dini Denetleme Kurulu ,

Genel Kurul hisse senedi sahiplerinden meydana gelmektedir. Olağan yıllık toplantıları her mali yılın bitiminden itibaren 6 ay içinde yapılmaktadır. Hisse senedi sahipleri aşağıdaki konularda oy kullanmaktadırlar.⁹²

- Yönetim kurulu üyelerinin seçimi,
- Murakıpların tasvibi

⁸⁸ EUROMONEY; "DMI Has Yet to Prove Its North", Euromoney, s.123, 1982

⁸⁹ DMI, "Dar al-Maal al-İslami and Financial Institutions, New Century Publishers", S. 49-50, London, 1982

⁹⁰ DMI, Prospectüs, s.9-10.

⁹¹ DMI Holding Kuruluş Akdi, Hilâl Yayınları, İstanbul, 1982

⁹² DMI Prospectüs, s. 33-34.

- Dağıtılacak kârın belirlenmesi ve diğer konular.

Yönetim Kurulu; DMI’de yönetim kurulu 18 kişiden oluşmaktadır. Kurul üyelerinin görev süreleri 6 yıl olup, her sene 3 üyenin görev süresi sona ermektedir.⁹³

Denetleme Kurulu; DMI’nın iktisadi faaliyetlerini kontrol etmek üzere iktisadi, muhasebe ve istatistik dallarında uzmanlaşmış kişilerden oluşmaktadır.

Dini Denetleme Kurulu; DMI’nın bütün faaliyetleri en az beş kişiden oluşan dini kuruldan geçer. Bu kurul üyeleri, İslam Hukuku konusunda bilgi sahibi kişilerden oluşmaktadır. İdare, yapılan çalışmaların ve yatırımların, dini kurul tarafından önceden tasvip edilmiş şekillere uygunluğu konusunda raporlar vermektedir.⁹⁴

1.7.2.3 Fon Kullandırma Metodları

DMI kendisi holding olduğundan dolayı, fon kullandırma işini kendine bağlı bankalara bırakmıştır. Bu bankalar ise ana başlıklar halinde aşağıdaki şekillerde fon kullandırmaktadırlar;⁹⁵

-Murabaha,

-Mudaraba,

-Muşaraka,

-Borç vermek,

-İcara,

1.7.2.4 Türkiye İle İlişkileri

DMI Türkiye’de 1984 yılında kurulan, 2001 yılında Family Finans olarak isim ve mülkiyet değişikliğine giden, Faisal Finans Kurumu’nun kurulmasında en büyük

⁹³ DMI Prospectüs, a.g.e., s. 11-12.

⁹⁴ DMI Prospectüs, a.g.e., s. 11-12.

⁹⁵ Fon kullandırma teknikleri ile ilgili geniş açıklama, fon tahsis işlemleri ve muhasebesi ile ilgili bölümde geniş olarak ele alınmıştır.

ortak olarak katılmıştır. Kendi iştiraki olan diğer bankalar da FFK'nin sermayesine katılmışlardır.

1.7.3 Albaraka Banking Group

Faizsiz Bankacılık konusunda faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlardan birisi de Albaraka Grubu'dur.

1.7.3.1 Kuruluşu ve Amaçları

Albaraka Gurubu bugün dünyanın belli başlı ticaret merkezleri olan Londra, Kopenhag, Lüksemburg, Tunus, Kahire, Amman, Cidde, Bahreyn, Dakka, Banbankok, Hartum, Lagos, Nauakchott ve İstanbul'da çeşitli kuruluşlarıyla bulunmaktadır.⁹⁶

Albaraka Gurubu'nun amaçlarını şöyle sıralayabiliriz.⁹⁷

- Riske katlanarak faizsiz bankacılık prensipleri doğrultusunda kâr sağlamak ve kâr sağlanabileceğini ispat etmek,

-İslam ülkelerinin kalkınmalarına yardımcı olmak amacıyla yatırımlarda bulunmak,

-İslam ülkeleri arasında karşılıklı ticaret kadar sermaye yatırımı ve insan gücü değişimini teşvik etmek vasıtasıyla aradaki bağları kuvvetlendirmek.

Albaraka Gurubu'nun bilanço toplamı 2007 yılı itibariyle 8.114.112.000 dolar'dır.

1.7.3.2 Organları

Albaraka Gurubu'nda en büyük söz sahibi Sheikh Saleh Kamel'dir. Bundan sonra Hasan Abdullah Kamel ve Huseyin Mohsin al-Harthy gelmektedir.

Albaraka'da idari meclisi 5 veya 7 kişiden oluşmaktadır. İstisnai olarak da 3 ve 8 kişilik idare meclisleri bulunmaktadır. İdare meclisinin başkanlığını bütün

⁹⁶ Al Baraka Group, "Al Baraka Group: An Introduction", Albaraka Grubu Yayını, Cidde, s. 13, 1987

⁹⁷ Al Baraka Group, a.g.e., s.1.

kuruluşlarda istisnasız olarak Saleh Abdullah Kemal yürütmektedir. Dini ve İktisadi denetleme kurulları Albaraka'da da mevcuttur.⁹⁸

1.7.3.3 Fon Kullandırma Metodları

Albaraka Gurubu'nun hedeflediği faaliyetler aşağıda verilmiştir.⁹⁹

-Tamamen faizsiz temele dayalı olarak banka mevduatlarının her çeşidinin kabulü

-İslam ülkeleri ile diğer ülkelerde değişik türlerde yatırım yapılması

-Faizsiz bankacılık prensiplerinin izin verdiği bankacılık hizmetlerinin yerine getirilmesi,

-Yatırım danışmanlığı ve yönetim hizmeti vermek,

-Mudaraba, Muşaraka ve Murabaha tarzında işletmelerin ve ticaretin finanse edilmesi,

-Kurulmuş veya kurulacak olan işletmelerin sermayesine iştirak etmek ve yatırım kolaylıkları sağlamak,

-Faizsiz borç vermek

-Faizsiz bankacılık prensiplerine bağlı olarak yeni kuruluşlar kurulması ve mevcutlarına yardım edilmesi

-İslam ülkelerinin kalkınmasına yardımcı olmak

1.7.3.4 Türkiye ile İlişkileri

Albaraka Gurubu'nun Türkiye ile ilişkileri 1980'li yıllarda başlamıştır. Bu ilişkiler 1984 yıllarda Albaraka Türk Özel Finans Kurumu Anonim Şirketi'nin kurulması ile meyvesini vermiştir.

⁹⁸ Al Baraka Group, a.g.e., s. 1

⁹⁹ Al Baraka Group, a.g.e., s.1.

Albaraka Grubu, Albaraka Türk'ün sermayesine kendisi %54,06 oranında iştirak etmiştir. Kuruluşları aracılığı ile de iştirak ettiği sermaye hesaba katılırsa sermayenin önemli çoğunluğu Albaraka Grubu'na ait olmaktadır.

1.8 DÜNYANIN ÇEŞİTLİ ÜLKELERİNDE FAİZSİZ BANKACILIK UYGULAMALARI

1.8.1 Avrupa

Avrupa'da mevduat bankacılığı anlamında faizsiz esasa göre çalışan kurumlar yoktur. Ancak yatırım bankacılığı şeklinde faaliyette bulunan şirketler vardır. Bunun nedeni de merkez bankalarının mevduat garantisi olmadan çalışmasına izin vermemesidir. Daha öncede ifade edildiği üzere, Katılım Bankaları mudilerinin yatırmış oldukları paraları kâr ve zarara iştirak yolu ile işlettiklerinden, para yatıran kişiler projelerin zarar etmesi durumunda, yatırdıkları paradan kayba uğrayabilmektedirler. Kısacası faizsiz bankacılık prensipleriyle çalışan bankaların, yatırılan paraya geri ödeme garantisi vermemesi, Avrupa merkez bankalarınca kabul edilmemektedir.

1.8.1.2 Lüksemburg

Lüksemburg İslamic Banking System International Holding S.A. 1987'de Lüksemburg'da holding A.Ş. olarak 3.624.800 Dolar sermaye ile kurulmuş olup, bir holding olarak kendisi doğrudan finansmanla ilgilenmeyip, genellikle hisse çoğunluğuna sahip olduğu Vadez ve Liechtenstein'deki mali kuruluşları finanse etmektedir.¹⁰⁰ Özellikle %55 hissesine sahip olduğu "Arap Yatırımcılar Şirketi" (Arinco-Arap Investors Co.) ; 48 saatlik vadesiz krediden, 5 yıla kadar yatırım fırsatlarını her türlü döviz ile değerlendiren bir kuruluştur.¹⁰¹

Lüksemburg'da kurulmuş olan ve faizsiz bankacılık esasına göre çalışan bu kuruluş, faizsiz esasa göre çalışan ilk banka olarak gösterilmektedir.

1.8.1.2 Danimarka

Lüksemburg Islamic Banking System, İslam Bankacılığı adı ile alınan ilk banka olmasına karşın, International Islamic Bank of Denmark, Avrupa’da komple bankacılık yapan ilk islam bankası olup, 1983 yılında merkezi Kopenhag’da 30 milyon Danimarka Kronu ile kurulmuştur. Hissedarları, ana şirket “İslam Finans Evi” (Islamic Finance House, merkezi Cayman Adaları olan Holding)dir. İslam Finans Evinin %100’ü Lüksemburg Islamic Banking System’e aittir.¹⁰²

Danimarka merkez bankası ve hükümeti ile yapılan görüşme sonucu 1983 yılının ortalarına doğru faaliyete başlayabilen International Islamic Bank of Denmark, Orta Doğudaki diğer faizsiz bankalardan farklı bir yapıya sahip olup, temel amacı; İskandinav şirketlerinin diğer faizsiz bankalar ve Yatırım şirketleriyle olan faizsiz esastaki finans işlemlerinde mali bağlantının gerçekleştirilmesi ve bunun yanında Danimarka mevzuatı çerçevesinde klasik bankacılık işlemlerini de yapmasıdır. Bu karma yapısı nedeni ile Orta Doğu ile çok yönlü finans ilişkilerinin gerçekleştirilmesinde avantajlı bir merkez haline gelmektedir.¹⁰³

İslam Finans Evi, merkezi Bahamada olup 1983 yazında Londra’da bir şube açarak faaliyetlerine başlamıştır. Esas amacı; İngiltere’deki Müslümanların geniş ölçüdeki fonlarını cezbederek, faizsiz bankacılık prensipleri çerçevesinde özellikle kâr zarar ortaklığı bazında, bağlı şirketler kanalıyla, yatırımları gerçekleştirmektedir.

1.8.2 Asya

1.8.2.1 Suudi Arabistan

Faizsiz bankacılığının uygulama alanında en faal rol, Suudi Arabistan’ın önde gelen devlet ve iş adamları tarafından oynanmıştır. Dünyanın bir çok ülkesinde faizsiz bankaların kurulmasında katkıları vardır.¹⁰⁴

¹⁰⁰ AKIN, a.g.e., s.276.

¹⁰¹ AKIN, a.g.e., s.276.

¹⁰² AKIN, a.g.e., s.277.

¹⁰³ AKIN, a.g.e., s.277.

¹⁰⁴ UÇAR, a.g.e., s.47.

Suudi Arabistan'daki en büyük iki faizsiz bankasını İslam Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank) ve Dar Al Maal Al Islam oluşturmaktadır. Her iki banka da uluslararası niteliktedir.¹⁰⁵

Suudi Arabistan'da ilk olarak 23/05/1981 tarihinde Al-Rajhi Company (The Al-Rajhi Banking Ant Investment Cooperation) bankasına faizsiz bankacılık yapması konusunda izin verilmiştir. Al Rajhi Company, Londra'da dahil olmak üzere özellikle finansal kiralama tarzında faizsiz finansmanda bulunan güçlü bir mali kuruluştur. Başlıca faaliyetleri; cari hesaplar açma, teminat mektubu verme, kredi verme, döviz alım-satımı, para transferi yapma ve mal alım-satımı'dır. Yine Suudi Arabistan'ın geniş bir mali, ticari ve sınai ağa sahip "Dallah Group" da özellikle finansal kiralama (Leasing) tarzındaki finansman imkanları ile dikkati çeken bir bankacılık kuruluşudur. Suudi Arabistan'da kurulmuş olan bir diğer İslam Bankası, Bahama İslam Yatırım Şirketi (Islamic Investment Company Of The Gulf (Bahamas) Ltd.) özel bir Ltd. şirkettir.

1.8.2.2 İran

İran da 1980 yılında devrimden sonra bankaların faizli olarak çalışmalarının durdurulacağı ilan edilmişti.¹⁰⁶ 30 Ağustos 1980 tarihinde meclis faizsiz bankacılık sistemine gecikmesi ile ilgili tasarıyı görüşmüş ve 1 Eylül 1983'te yürürlüğe girmiştir. Üç yıl gecikmeli olarak girmesinin sebebi, eski mali yapının tasfiyesinin zaman alıcı nitelikte olması yani yabancı bankalardaki mevduatların çözülmesinin zaman alması ve yine bu dönemde patlak veren Irak-İran savaşıdır. İran'ın tüm mali sistemini değiştiren yasanın amaçlarına kısaca bakıldığında.¹⁰⁷

- Faizsiz bankacılık temeline dayalı parasal ve mali bir sistem tesisi

İran bankacılığın kanununa göre bankaların fonksiyonlarından birkaçını verecek olursak.

- Her türlü kağıt ve bozuk paranın usulüne göre kullanılması
- Senet ve cirosu kabil edip ait işlemlerin yapılmasıdır.

¹⁰⁵ Islamic Development Bank, "Bahama İslam Yatırım Şirketi"

¹⁰⁶ UÇAR, a.g.e., s.51.

¹⁰⁷ AKIN, a.g.e., s.271.

Faizli esasa göre çalışan bankaların yasaklanması ile bankacılık sektörüne İslam bankaları hakim olmuştur. İranda faaliyet gösteren İslam bankalarının başında İran Tarım Bankası (Agriculture Bank of Iran) gelmektedir. İran Tarım Bankası halka açık bir şirket olarak kurulmuş olup, bankacılık aktiviteleri: yatırım yönetimi, finansal hizmetler ve ortaklıklar kurmaktır. İranda faaliyet gösteren bir diğer İslam bankası ise Bank Maskan olup, İran Tarım Bankası gibi halka açık bir şirket olarak kurulmuştur. İranda faaliyet gösteren diğer bazı İslam bankaları; Bank Melli İran, Bank Saderat, Bank Tejjarat, Bank Sepahdır.

1.8.2.3 Kuveyt

Kuveyt, kişi başına düşen milli gelirin yüksek olduğu ve ödemeler bilançosunun fazla verdiği zengin bir ülkedir. Bu ülkede faizsiz bankacılık alanında faaliyet gösteren tek banka Kuwait Finance House'dir.¹⁰⁸

Kuwait Finance House, 23 Mart 1977'de çıkarılan 72 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Maliye, Adalet, Evkaf ve İslami işler bakanlıkları tarafından müştereken kurulmuş halka açık özel bir limited şirkettir. Banka yatırım, leasing, mal alım-satımı, bankacılık hizmetleri ve çeşitli ticari faaliyetlerde bulunmaktadır.

1.8.2.4 Birleşik Arap Emirlikleri

Bir diğer Körfez ülkesi de Birleşik Arap Emirlikleri'dir. Birleşik Arap Emirlikleri 6 ülkeden ibaret olup bu ülkeler; Dubai, Şarjah, Ras Al-Khaimah, Fujairah, Ajman ve Umm Al Qaivan'dır. Kuveyt gibi ödemeler bilançosu fazlalık veren bir ülkedir.¹⁰⁹

Birleşik Arap Emirliklerinde faizsiz bir bankanın bankasının kurulması konusunda ilk adım atan 1972 yılında emirliğin en büyük iş adamlarından Said Ahmed Luta olmuştur. Çabaları 1975'de Dubai İslam Bankasının kurulması ile

¹⁰⁸ AKIN, a.g.e., s.261.

¹⁰⁹ AKIN, a.g.e., s.254.

noktalanmıştır.¹¹⁰ Faizsiz bankacılık prensipleri dahilinde finans ve bankacılık faaliyetlerinde bulunmak üzere kurulmuştur.

Dubai, Sharjah, Ras al kkhaimah ülkeleri, milletler arası mali piyasalarda, özellikle Toptancı Bankacılık (Wholesale Banking) ve Kıyı Bankacılığı (Off-Shore Banking) konularında adını duyurmuş ülkelerdir.¹¹¹

Birleşik Arap Emirliklerinde kurulan ve diğer İslam bankalarına göre oldukça eski sayılan Dubai İslam Bankası (Dubai Islamic Bank), 12 Mart 1975 yılında halka açık bir şirket olarak Dubaide kuruldu. Başlıca faaliyetleri; İslam bankacılığı doğrultusunda fon kullandırma, yatırım yapma ve uzun süreli krediler vermek, şubeler açmak, yöresel ticareti finanse etmektir.

1.8.2.5 Pakistan

Faizsiz bankacılık alanında büyük bir rolü vardır. Pakistan'da teorik planda 1955'te gündeme gelen faizsiz bankacılık, 1970'li yıllarda meyvesini vermeye başladı.¹¹² Bankaların Milletleştirilmesi Kanunu çerçevesi ile çizilmiş olan Pakistan Bankacılık sistemi, esas olarak 4 temel bölümden oluşmaktadır.¹¹³

a. Pakistan Merkez Bankası (State Bank of Pakistan)

b. Ticaret bankaları; millileştirilmiş olan ticaret bankaları 5 adet olup bunlardan üçü en büyükleridir.

- National Bank of Pakistan
- Habid Bank Ltd.
- United Bank Ltd.
- Muslim Commercial Bank Ltd.
- Allied Bank Ltd.

¹¹⁰ AKIN, a.g.e., s.254.

¹¹¹ UÇAR, a.g.e., s.50.

¹¹² UÇAR, a.g.e., s.46.

¹¹³ AKIN, a.g.e., s.246.

c. Kalkınma bankaları: Agricultural Development Bank Of Pakistan (Pakistan Zirai Kalkınma Bankası), Industrial Development Bank Of Pakistan (Pakistan Sınai Kalkınma Bankası), Pakistan Industrial Credit and Investment Corporation (Pakistan Sınai Kredi ve Yatırım Şirketi), National Development Finance Corporation (Milli Kalkınma Finans Şirketi)'dir.

d. Yatırım Bankaları: Investment Corporation of Pakistan (Pakistan Yatırım Şirketi), National Investment Trust (Milli Yatırım Türostü),

Kurulmuş olan bu bankalara ek olarak 29 Mayıs 1990 yılında faaliyete geçen Soneri Bank Ltd.'i örnek verebiliriz.

1 Ocak 1985 tarihinde itibaren bankacılık sektörü 6 ay sonra tamamen faizsiz sisteme geçmek üzere faaliyetlerini yoğunlaştırmış ve 1 temmuz 1985 tarihli kanun ile birlikte faizli olarak mevduat toplamak ve kredi açmak yasaklanmıştır.¹¹⁴

1.8.2.6 Ürdün

Ürdün'de faizsiz bankacılık ile ilgili ilk kanun 1 Nisan 1978 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.¹¹⁵ Çalışmalar hayli zaman almıştır. 1 nisan 1978 tarihinde çıkarılan kanuna dayanarak 28 Kasım'da kurulmuş ve 1979 tarihinde faaliyete geçebilmiştir.¹¹⁶ Ürdün İslam Bankası 35 şube ile halka açık bir şirket konumundadır.

Ürdün İslam Bankası da faizsiz sistem çerçevesinde yatırımları finanse etmek üzere hareket etmiştir. Belli başlı faaliyetler;¹¹⁷

- Her türlü bankacılık hizmet ve kolaylığı
- Finansman ve yatırım faaliyetleri
- Öz sermaye iştiraki
- Sosyal hizmet fonu yönetme

¹¹⁴ UÇAR, a.g.e., s.47.

¹¹⁵ UÇAR, a.g.e., s.48.

¹¹⁶ AKIN, a.g.e., s.265.

¹¹⁷ AKIN, a.g.e., s.266.

1.8.2.7 Bahreyn

Bahreyn Türkiye'nin herhangi bir şehri büyüklüğünde bir ülke olup, 1979 sayımlarına göre nüfusu 365.000 dir. Ancak, petrol gelir fazlalığı ve dünya bankalarının merkezi olmasından dolayı önemi oldukça fazla olan bir devlettir. Bankalar için mevzuat açısından geniş imkanlar sağlayan bu devlet Arap dünyasının'da finans merkezi olmuştur.¹¹⁸

Bahreyn'de faizsiz esasta bankacılık yapan kuruluş Bahreyn İslam Bankası'dır. Banka, Bahreyn ve Kuveytli özel şahıslarca kurulmuştur.¹¹⁹

Bahreyn'in bir diğer İslami bankası; Bahreyn İslami Yatırım Bankası'dır. Bu bankanın faaliyetleri altın, dayanıklı tüketim malları ve emlak üzerinde yoğunlaşmıştır.

1.8.2.8 HİNDİSTAN

Hindistan'da Bast un-Nasr Urban Cooperative Credit Society in Bombay, Falah Investment, Ittifaq Investment olmak üzere 3 tane faizsiz esasta çalışan banka faaliyet göstermektedir.

1.8.3 Afrika

1.8.3.1 Mısır

Faizsiz bankacılık prensipleri çerçevesinde modern dünyadaki ilk uygulama Mısır Arap Cumhuriyeti'ndeki Nit Gamr kasabasında yaşanmıştır.¹²⁰ Faizsiz bankacılığın gelişmesinde Mısır'ın özel bir yeri vardır. İlk kurulan ve mahalli olan bu banka 9 şubeye ulaşmış ancak 1977 yılında Mısır hükümeti tarafından kapatılmıştır.¹²¹

¹¹⁸ NİENHAUS, T Volker. SCHARF – WOHLERS, Op.cit., s.91.

¹¹⁹ NİENHAUS, T Volker. SCHARF – WOHLERS, Op.cit., s.91.

¹²⁰ RODOPLU, a.g.e. s. 175

¹²¹ UÇAR, a.g.e. s.44.

Faizsiz bankacılığın tarihi gelişimi başlığı altında ele alındığı gibi; İslam ülkelerinde ilk faizsiz banka denemesi, tekstil endüstrisini islami tarzda finanse etmek amacıyla, Mısır'da kurulmuştur.

5 temmuz 1963'de Nit-Gamr'de kurulan bu banka 1965 yılında 6, 1966 yılında 9 şubeye kavuşmuştu.¹²² Banka 1977 yılında Mısır hükümeti tarafından kapatılmıştır.¹²³

Mısır'ın ikinci faizsiz bankası Kahire'de maliye bakanlığına bağlı olarak 1972 yılında faaliyete geçen Nasır Sosyal Bankası'dır. Banka kuruluş kanuna göre şu işleri yapacaktır.¹²⁴

- Sosyal sigorta
- Sosyal kredi
- Üretim kredisi
- Direkt yatırım
- Sosyal yardımlar
- Faizsiz esasta mevduat kabulü
- Hazine

1.8.3.2 Sudan

Ödemeler bilançosunun açık verdiği Sudan'da yapılan devalüasyonlarda sonrasında alınan bir takım ekonomik önlemler neticesinin bir sonucu olarak ilk faizsiz banka 1977 yılında kurulmuştur.¹²⁵

Bankacılık alanında 1980 yılında atılan diğer önemli bir adım ile 7 klasik yabancı bankaya ve faizsiz bir bankanın kurulmasına izin verilmiştir.

¹²² EN-NECCAR Ahmed, "İslâma Göre Banka ve Sigorta", s.99.

¹²³ İslamic Finance, July, s. 32, 1983

¹²⁴ EL-CEMÂL Garip; "El-Mesârif Vel-a'mal El-Masrifiiye Fi'ş-şeriatî'l-İslâmiyye Ve'l-Kanun", s. 455-463, Kahire, 1978

¹²⁵ AKIN, a.g.e., s.262.

1.8.3.3 Güney Afrika

Güney Afrika'da bir faizsiz esasta çalışan bir bankanın tesis edilmesi için Müslüman nüfusun uzun zamandan beri büyük çabaları vardı. Nihayet, 1976 yılında bir finans kurumu olarak faaliyet gösterecek olan Johannesburg'daki Jeame Ltd. kuruldu. Bu kuruluşun ana gayelerinden biri, bu nüfusun sahip oldukları küçük işletmeler için büyük bir alış veriş merkezi kurmaktır. Nihayet 1982 yılında Shura Trust Company kurularak bu amaca kısmen ulaşılmış oldu.¹²⁶

1.8.4 Uzak Doğu

1.8.4.1 Malezya

Malezya'da faizsiz bir bankanın kurulması için Prens Muhammed bin Faysal'ın girişimleri neticesinde, Malezya'da bizzat hükümet böyle bir projeyi gerçekleştirmiştir. Malezya diğer faizsiz bankalar gibi bankacılık alanında faizsiz sistemi yaygınlaştırmak ve atıl fonları ekonomiye çekebilmek amacı ile kurulmuştur.

Malezya İslam Bankası, cari hesap, tasarruf hesabı ve genel yatırım hesabı olarak üç şekilde mevduat toplamaktadır. Toplanan fonlar ticaretin ve sanayinin finansmanında ve diğer bankacılık hizmetlerinde kullanılmaktadır.

Malezyada faaliyet gösteren diğer bir İslam Bankası, Bank Islam Malasia Berhaddır. 1 Mart 1983 tarihinde özel limited şirketi olarak kurulan banka, cari hesaplar, tasarruf hesapları, sabit yatırım hesapları ve özel amaçlı yatırım hesapları açar, teminat mektubu düzenler, döviz alım satımı, transfer yapar, krediler açar, fon kullanır, leasing yolu ile makine, ekipman, alet-cihaz satımı yapar, banka toplam 41 şubeye sahiptir. Yine Malezya'da faaliyet gösteren Lembaga Tabung Halji, islam şeriat kuralları doğrultusunda sosyal hizmetler (zekat, uygun şartlı krediler) veren 88 şubeli bir İslam bankasıdır.

¹²⁶ EL-CEMÂL, a.g.e., s.95.

1.8.4.2 Bangladeş

Bangladeş’de faizsiz bankacılıkk özellikle fikir planında, profesör Ghulam Azam ve diğer bilim adamlarının çalışmaları sayesinde kurumsal bir yapıya kavuşturulmuştur.

Başkent Dakka’da 15-17 Ekim 1980 tarihinde Merkez Bankası Guvenörünün açılışını yaptığı seminerde, faizsiz bankacılık yönünde olumlu gelişmeler sağlanmış ve sonraki gelişmeler, “Milletlerarası Dakka Bankasının” kurulmasına imkan tanımıştır.

Faizsiz bankacılığın gelişmesi yönündeki faaliyetleri; her türlü bankacılık hizmetlerini faizsiz esaslar dahilinde yaparak, ticarretin, tarımın ve endüstrinin gelişmesinde bulunmak ve gerektiğinde doğrudan yatırımlara girmektedir.

13 Nisan 1987 tarihinde kurulan Al-Baraka Bank Bangladesh Ltd. İse cari, katılma ve tasarruf hesapları açmakta, üretim desteği ve ortaklık bazında fon kullandırmakta, döviz alım satımı yapmakta, seyahat çeki, poliçe ve diğer bir takım bankacılık hizmetleri sunmaktadır.

Halka açık bir şirket olarak kurulan, Islami Bank Banglades Ltd. İse yine faizsiz bankacılık prensipleri doğrultusunda faaliyette bulunan, 95 şubeli bir faizsiz bankadır.

1.8.4.3 Flipinler

Fillipin Hükümeti 1973 yılında Mindanao'nun dumura uğrayan müslüman eyaletlerinde kalkınmayı gerçekleştirecek olan Philippine Ananah Bank (PAB)'ı kurdu. Bu banka faizsiz olarak bankacılık muameleleri yapmaktadır.¹²⁷

1.8.5 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Mart 1981 tarihinde, Gazi Magosa’da International Institute Of Islamic Banking and Economics (Milletlerarası İslam

¹²⁷ EL-CEMÂL, a.g.e., s.96.

Bankacılığı ve Ekonomi Enstitüsü) kurulmasından sonra faizsiz bankacılığın araştırma ve eğitim faaliyetleri yönünden hareketli bir merkez haline gelmiş ve hemen ertesi yılda bir faizsiz banka kurulmuştur. 29 Kasım 1982 yılında kurulan Kıbrıs İslam Bankası 1 milyon ABD Doları ödenmiş sermaye ile kurulmuştur.¹⁴⁸

Amaç ve faaliyetleri: Kıbrıs Türk kesiminin kalkınmasına faizsiz bankacılık tarzı ile yardımcı olmak ve Milletlerarası İslam Bankacılığı ve Ekonomisi Enstitüsü ile uygulamalı eğitimde yakın bir işbirliği gerçekleştirmektir.

Kıbrıs'ta kurulmuş olan Kıbrıs İslam bankası, diğer ülkelerde olduğu gibi mevduat toplamak ve toplanan mevduatı faizsiz sistem dahilinde kullanarak, ihtiyacı olanlara kredi temin etme amacındadır.

27 Ekim 1982 tarihinde özel limited şirketi olarak kurulmuş olan Faysal Islamic Bank Of Kıbrıs Ltd, cari hesaplar, tasarruf hesapları ve yatırım (katılma) hesapları ve özel amaçlı yatırım hesapları olarak mevduat toplayıp, teminat mektubu, para transferleri ve fon kullandırma yöntemleri ile faaliyette bulunmaktadır.

1.8.6 Türkiye

1975 yılında İslam Kalkınma Bankası'nın (İKB) kurucu üyeleri arasında yer alan Türk Hükümeti 1984'te sermaye payını arttırarak bu kuruluşun en büyük ortaklarından biri haline gelmiş ve İKB Yönetim Kurulunda sürekli üye bulundurma hakkını elde etmiştir. Böylece Türkiye, 56 islam ülkesi arasında iktisadi işbirliği programlarının gerçekleştirilmesinde, dış ticaretin artışında, altyapı yatırımlarının desteklenmesinde, özel sektörün teşvik edilmesinde ve çeşitli finansman tekniklerinin geliştirilmesinde büyük rol oynayan, işlem hacmi 1996 yılında 18 milyar .dolara ulaşan ve dünyanın önde gelen finans kuruluşlarından bin olarak bilinen İslam Kalkınma Bankası bünyesindeki etkinliğini arttırma imkanı elde etmiştir.

Bunun yanısıra, tasarruflarını faizsiz sisteme uygun olarak değerlendirmek isteyen vatandaşlarımıza, küçük ve orta boy işletmelerimize hizmet vermek amacıyla 1975'te kurulan ve bu yöndeki çalışmalarını 1978'e kadar sürdüren Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası'nın (DESİYAB) ülkemize önemli tecrübeler kazandırdığı söylenebilir. Böylece ulusal ve uluslararası düzeydeki iktisadi ve siyasi gelişmelere ve ilmi faaliyetlere paralel olarak Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Sistemine hayat verecek olan ön adımlar atılmaya

başlanmıştır.

Nihayet 16.12.1983 tarihli 83/7506 sayılı kararname ile, o günkü ismiyle, Özel Finans Kurumları'nın temeli atılmıştır. Bu yeni bankacılık/finansman anlayışının esas amacı, ekonomiye katılmayan mali değerleri yastık-altından çıkararak faizsiz finansman esasları çerçevesinde milli ekonomimizin emrine tahsis etmektir. 25 Şubat 1984 tarihinde Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın, 21 Mart 1984 tarihinde TC. Merkez Bankası'nın yayımladığı tebliğlerle de sistemin ayrıntıları düzenlenmiştir. Daha sonra çıkan çeşitli tebliğ ve düzenlemeler sonucunda bu sistemin yasalar ve mevzuat bakımından alt yapısı tamamlanmıştır.

Gelişimi

Türk toplumu tarafından kısa sürede benimsenen, eski adıyla, Özel Finans Kurumları topladıkları fonlar, iş hacimleri ve yatırımları yönünden hızlı bir gelişme göstermişlerdir. Sırayla;

* Al Baraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş. 1985'te,

* Faisal Finans Kurumu A.Ş. 1985'te,

* Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş. 1989'da,

* Anadolu Finans Kurumu A.Ş. 1991 'de,

* İhlas Finans Kurumu A.Ş. 1995'de,

* Asya Finans Kurumu A.Ş. 1996'da, kurulmuş ve böylece Türkiye'deki Faizsiz Bankacılık Sisteminin temel müesseseleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilk 3 tanesi, yabancı sermaye ağırlıklı iken sonra gelenler tamamen yerli sermaye girişimleri olarak piyasaya girmişlerdir.

Henüz gelişme çağında olan bu kuruluşlar, finans sektörünü büyük çapta etkileyen ve sonuçta 20'nin üzerinde bankanın iflasıyla sonuçlanan 2001 krizinde İhlas Finans tasfiye edilmiştir. Daha sonraki dönemde Faysal Finans Family Finans ismini alarak. Anadolu Finans ile birleşerek Türkiye Finans Katılım Bankaları adını almıştır.

Şimdiki Durumu

Yeni adıyla Katılım Bankaları dünyada 1985'lere kadar hızla gelişmiş olan faizsiz bankacılık sistemini başarı ile hayata geçirmişler, 1985-95 döneminde milli ekonomi için

büyük önem taşıyan yabancı sermayenin ülkemize getirilmesinde önemli görevler ifa etmişlerdir. Ülke genelinde istikrarlı bir tempoda büyüyen Katılım Bankaları şube sayılarını hızla arttırmakta olup 1.000.000'i aşkın tasarruf sahibinin güvenini kazanmayı başarmışlardır. 12 Milyar YTL civarında kaynağı ülke ekonomisinin hizmetine sunarak 7000'i aşkın personele istihdam imkânı sağlayacak düzeye ulaşmışlardır. Devlet Hazinesine doğrudan veya dolaylı biçimde ödedikleri vergiler milyonlarla ifade edilmekte, diğer sosyal ve ekonomik katkıları her zaman takdirle karşılanmaktadır.

Konvansiyonel bankacılık hizmetlerinin tümünü müşterilerine "faizsiz" alternatiflerle sunan Katılım Bankaları "kâr (ve zarar) paylaşımı" prensibine sadık kalarak bireylerden fon toplamakta, ve gerek döviz, gerekse TL cinsinden topladıkları bu fonları daha çok özel sektörün ticari (ve sınai) faaliyetlerinin finansmanında kullanmaktadırlar.

Türkiye'de bankacılık sektörüne yatırılan fonların sadece % 3,5-4'üne yakın bir bölümünü kontrol eden Katılım Bankaları bir yandan rantabl yatırım projelerine daha fazla katkıda bulunabilmek, öte yandan, aralarındaki işbirliğini güçlendirip giderek büyüyen sektörde oluşabilecek bazı sorunlara ortak çözüm üretebilmek gibi amaçlarla "Katılım Bankaları Birliği" kurmuşlardır.

1.9 FAİZSİZ BANKALARIN ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ

Faizsiz bankalar fon toplama ve fon kullandırma faaliyetlerinde kendilerine özgü teknikler kullanmaktadırlar.

1.9.1 Fon Toplama Yöntemleri

Faizsiz bankalar genel olarak 3 değişik hesapta fon toplamaktadırlar. Bunlar Cari hesaplar, Tasarruf hesapları ve Yatırım hesaplarıdır.

1.9.1.1 Cari Hesaplar

Cari hesaplar, istenildiği zaman çekilebilen ve karşılığında kâr payı ödenmeyen ve hatta sunulan hizmet karşılığı servis ücreti alınabilen hesaplardır. Fakat çoğunlukla herhangi bir hizmet bedeli tahsil edilmez. Bu tip mevduatlarda amaç paranın

güvenliğidir.¹²⁸ Faizsiz banka bu tür mevduatı, mudilerin kendilerine verdiği borç olarak kabul etmekte, ayrıca mudilere bunlar karşılığında herhangi bir fayda sağlamamakta, fakat müşterisi için cari bir hesap açması da mümkün olabilmektedir. Bu hesap bir taraftan müşterinin yatırdığı mevduatı diğer taraftan da çektiği miktarı kapsamaktadır.¹²⁹ Cari hesaplar hakkında iki ana görüş vardır; emanet ve karşılıksız borç vermek. Cari hesapları bir nevi emanet gibi ele alan görüşe göre banka, müşterinin izni olmadan bu mevduatı kullanamaz. Bu hesapların bankanın diğer faaliyetlerinde kullanılması istenildiğinde hesap sahibinden yetki almak gerekmektedir. Borç verme görüşünü savunanlar ise; cari hesapları, mudilerin bankaya verdiği bir nevi faizsiz borç olarak görürler. Böylece banka, mudilerden izin almadan hesap bakiyelerini istediği gibi kullanır. Ancak mudilere anaparayı ödemekle yükümlüdür. Paranın kullanılması esnasında zararlar karşılıklırsa, hesap sahipleri zarardan etkilenmezler. Cari hesap sahiplerine çek karnesi verilebildiği gibi, hesabın durumuna göre gerekirse ücret almadan çeşitli hizmetlerde sunulmaktadır.

1.9.1.2 Yatırım Hesapları

Yatırım Hesabı, klasik bankalardaki vadeli mevduatın karşılığıdır. Fon sahipleri bu hesaba “yatırım amacıyla” fon yatırırlar ve karşılığında “kâr” beklerler. Yani hesap sahipleri yatırım hesabı neticesinde faiz değil kâr’dan pay alacaklardır.

“Mudaraba” hesabı da denilen bu hesapla ilgili 3 üye arasında ikili bir ilişki sözkonusudur. Yatırım hesabı; hesap sahibi ile banka, ve banka ile iş adamı arasında cereyan eden bu ilişkinin ilk kısmını düzenleyen bir fon hesabıdır. Bu ilişkinin ikinci kısmı yani banka-iş adamı ilişkisi, ayrı bir “Cari hesapta” izlenir ve hatta iş adamının mudaraba ile ilgili tüm mali alışverişinin bu cari hesaba kaydedilmesi gerekir.¹³⁰

Hesabın işleyişi ise kısaca şöyledir; önce hesap sahibi ile banka arasında mudaraba mukavelesi yapılır. Mukavelede bu hesabın tabi olacağı şartlar ile kâr ve zarara katılma oranı belirtilir. Hesabın açılışında süre de belirlenir. Genelde 3 ay, 6 ay, 1 yıl veya daha uzun bir süre için hesap açılır. Hesap sahibi kâr’a hak kazanabilmek için parasını süre bitimine kadar bu hesapta tutmak zorundadır. Yine hesap sahibi, vekili

¹²⁸ MANNAN, a.g.e., S.316

¹²⁹ ES-SADR Muhammed Bakır, “İslam Ekonomi Doktrini”, Hicret Yayınları, S.835, İstanbul 1980

¹³⁰ AKIN, a.g.e., S.127

sıfatıyla bankaya, iş adamı ile yapacağı 2. kademe anlaşmanın (mutlak mudaraba) şartlarının tespiti için tam yetki verir.

Açılan her yatırım hesabı, bankanın da sermayesini katmasıyla müşterek hesapta bir araya gelir ve böylece bir cari fon hesabı ortaya çıkar. Bu şekilde tek başına kaldığı sürece bir ortaklığa imkan vermeyen küçük hesaplar da değerlendirilir. Nitekim banka açtığı her hesabı ayrı ayrı değil de global olarak bu fonlarda (havuz) toplar ve çeşitli mudaraba yatırımlarına tahsis eder. Dolayısıyla yatırım hesabına fon yatıran her hesap sahibi, bankanın yapacağı yatırımda bir taraftı (Rabbul'mal) ve her hesabın mülkiyeti o hesap sahibi adına mahfuzdur. Banka ise bunları sahiplerinin izni ile kullanır.¹³¹

1.9.1.3 Tasarruf Hesapları

Tasarruf hesapları daha çok küçük tasarrufları bulunanlar için uygundur. Bu hesaplarda kârlar, yıllık ortalama bakiye, yatırılan fonların istikrarına ve bankaca girişilen mali operasyonlardan elde edilen kâr paylarına dikkat edilerek hesaplanır. Tasarruf hesabı sahiplerine getirileri yıllık olarak temettü şeklinde ödenir. Hiçbir şekilde hesap sahibine önceden elde edeceği getiri konusunda bilgi ve garanti verilmez.

1.9.2 Fon kullandırma yöntemleri

Faizsiz Bankalar fon sahiplerinden topladıkları fonları fona ihtiyaç duyan müteşebbislere kullandırır. Bu kullandırma çoğu zaman ortaklık yoluyla olduğu gibi, bazen de ihtiyaç duyulan malın satışı veya kiraya verilmesi yoluyla gerçekleşir. Faizsiz bankalarda uygulanan fon kullandırma yöntemleri ana hatlarıyla aşağıda gösterilmiştir.

1.9.2.1 Mudaraba

Mudaraba, bir tarafın emek bilgi ve tecrübesini (müteşebbis), diğer tarafın (Faizsiz Banka) ise sermayesini ortaya koyması suretiyle oluşturulan ve faizsiz bankalar tarafından en fazla başvuru alan bir fon kullandırma yöntemidir. Bu yöntemde projesi

¹³¹ AKIN, a.g.e., S.128

banka tarafından onaylanan ve finanse edilen yöneticiye (tüzel kişi de olabilir) “Mudarib”, projeyi finanse eden ve sadece sermayesi ile destek veren kişi veya kurumu da “Rabbul-mal” denilmektedir.

Faizsiz banka; mudarib ile mukavele imzaladıktan sonra mudarib’in isteği üzerine mukavele konusu sermayeyi onun emrine hazır tutmak zorundadır. Mukavelede belirlenen şartların dışında, banka, proje sahibinin giriştiği muamelelere karışma yetkisine sahip değildir. Ancak plansız ve düzensiz çalışma nedeniyle kesin zarar tehlikesinin ortaya çıkması durumunda zararı önleyici bir takım girişimlerde bulunabilir. Normal olarak hesapları her an denetleyebilir resmi ve gayri resmi bütün kayıtları isteyebilir.¹³²

Mudaraba işlemi sonunda elde edilen kâr, finansmanı temin eden Rabbul-mal ile finansmanı kullanan mudarib tarafından önceden belirlenen orana göre bölüştürülür. Hiçbir tarafa sabit bir meblağ tayin edilmemiştir. Herhangi bir zarar söz konusu olmuşsa bu Rabbul-mal tarafından karşılanacaktır, eğer mudaribin bir ihmali veya anlaşma şartlarını ihlali yoksa.¹³³

Diğer bir ifadeyle banka, firmanın kârlarına katılmakla birlikte zararlarına da açık olması şartıyla kredi vermektedir.¹³⁴

Mudarabayı 1980’li yıllarda özellikle ABD’de büyük bir başarı ile kendine uygulama alan bulan Venture Capital’e (Risk Sermayesi) benzetebiliriz.¹³⁵

Venture kapitalisti (risk sermayesi sağlayan kurum) geleneksel bankalardan ayıran 3 faktör vardır. Birincisi, banka borç verme kararında, müracaatta bulunanın kredibilitelerini baz alırken venture kapitalist teklif edilen projenin potansiyel karlılığına dikkat eder. Bu yüzden teminatları bulunmayan fakat ekonomik olarak umut veren bir projeye sahip girişimci normal banka kredisi temin edemezken venture kapitali elde edebilir. İkincisi, geleneksel bankalar verdikleri krediler üzerinden faiz kazanırken venture kapitalist kârdan pay alır. Üçüncüsü, bankaların aksine, venture kapitalist

¹³² AKIN, a.g.e., S.130

¹³³ AHMED Ziauddin, “Islamic Banking; State of the Art”, Islamic Economic Studies V.2, No.1, s. 6, 1994

¹³⁴ KURAN Timur, (c) “The Economic System in Contemporary Islamic Thought: Interpretation and Assesment”, International Journal of Middle East Studies, s. 150,1986

¹³⁵ EROL Cengiz, “Faizsiz Kredi Modeli; Venture Kapital Finansman Modeli”, Bankacılar Dergisi, S.28-32, İstanbul, 1992

taahhüt ettiği projelerin yürütülmesinde çoğunlukla yer alır. Bu kimi zaman idari know-how sunmak şeklinde olur.¹³⁶

1.9.2.2 Muşaraka

Şirketül-İnan (İnan Şirketi) Hem sermaye hem de emeğin aktif olarak ortaya konduğu tam bir ortaklıktır. Bu nedenle mudarabadan farklı olarak zarar sözkonusu olduğunda iki tarafta sermayeleri oranında zarardan pay alır. Eğer taraflardan biri yönetime katılmak istemezse, yönetimi üstlenen taraf için kârın belli bir oranı yönetici ücreti olarak ayrılır. Kârdan bu ücret düşüldükten sonra kalan tutar, taraflar arasında, sözleşme ile belirlenmiş oranlar dahilinde paylaşılır.

Bu tür ortaklıkta konulan sermayenin eşit olması gerekmediği gibi, kâr oranı da taraflar arasında anlaşma ile belirlenir. Kâr oranının sermaye oranına bağlı olması gerekmemekle birlikte, tarafların kâr oranlarının önceden kesinlikle tespit edilmiş olması zorunludur. Zarar paylaşımı ise, tarafların ortaklıktaki sermaye paylarıyla orantılı olarak gerçekleşir. Zararın paylaşımı konusunda sözleşme serbestisi yoktur.¹³⁷

Muşaraka işlemleri faizsiz bankanın karşılaşılabileceği yüksek iş riski nedeniyle uygulamada nispi olarak seyrek görülmektedir.¹³⁸ Mudaraba/muşaraka işlemlerinin faizsiz bankalar tarafından daha az kullanılmasının sebeplerinden biri de, müşteriye tanımak için gerekli araştırma masraflarının çok yüksek olmasıdır.

1.9.2.3 Muşaraka Matanakısa (Azalan Muşaraka)

İlk başta muşaraka şeklinde oluşturulan ortaklık belli dönem boyunca aynen muşaraka hükümleriyle devam eder. Bu dönem sonunda müşteri ortaklık konusu projeye veya mülke bütünüyle sahip olmak isterse devreler halinde bankanın paylarını satın alır. Ortaklıkta hissesi gittikçe azalan faizsiz bankanın gelirdeki payı da buna orantılı olarak düşer. Sonunda da ortaklık konusu proje diğer tarafın mülkiyetine geçer.

¹³⁶ KURAN, (b) a.g.e., s. 309

¹³⁷ AKGÜÇ Öztin, "100 Soruda Türkiye'de Bankacılık", Gerçek Yayınevi, S.150, İstanbul 1989

¹³⁸ Clifford CHANCE, "Main Features of Islamic Banking Booklet", s. 4, October 1992

1.9.2.4 Murabaha

Bir mala ihtiyacı olup ta gerekli finansmanı temin edemeyen müşteri faizsiz bankadan söz konusu malın satın alınmasını ister. Faizsiz banka da bu malı peşin olarak satın aldıktan sonra belli bir kâr payını da üzerine ekleyerek müşterinin ödeme gücüne göre vadeli bir şekilde satar. Bu arada eklenen kâr payının faize benzediği ileri sürülmektedir. Faizsiz bankacılık prensipleri açısından bu işlemi geçerli kılan, bankanın malın mülkiyetini belirli bir süre elinde tutup riske açık olmasıdır.¹³⁹ Bu işlemde malın fiziki olarak mevcut olması ve bankanın bu malı satın aldıktan sonra satması gerekmektedir. Bu durumda müşterinin malı satın almaktan vazgeçmesi gibi risk ortaya çıkar. Faizsiz bankalara bu riski ortadan kaldırmak amacıyla, müşterinin başvurusunu yazılı olarak istedikleri gibi müşteriden güvence de talep edebilmektedirler.

Bazı kritikçiler faizsiz bankaları murabaha satışlarındaki kâr marjını belirlerken faiz oranlarını göz önünde bulundurmalarıyla itham ederler. Ancak ticari bankalara aynı ortamda faaliyet gösteren faizsiz bankaların bu karşılaştırmayı yapmaktan kaçınmalarını sağlayacak herhangi bir çözüm mevcut değildir.¹⁴⁰ Herhangi bir faizsiz bankanın bilançosu ciddi bir analize tabi tutulursa bankanın yatırımcıları yüzde 90'ının murabaha şeklinde olduğu görülecektir.¹⁴¹ Faizsiz bankacıların, yatırımcıların tasarruflarına kısa zamanda ulaşmak istediklerinden dolayı, fonlarını uzun dönemli yatırımları bağlamakta kararsızdırlar. Bu yüzden, örneğin, birçok murabaha mukaveleleri 3 aydan fazla süreli değildir.¹⁴²

1.9.2.5 Müzaraa ve Muskat

Müzaraa ve Muskat finansman metotları tarımsal gelişmeyi ve ürünü finanse etmek amacıyla ortaya çıkarılmıştır.¹⁴³ Bunlardan müzaraada, sermaye olarak bir taraf (Faizsiz Banka) arazisini diğer taraf da iş gücünü ortaya koyar. Bu bakımdan mudarabaya benzeyen ortaklık neticesinde elde edilen kâr (veya ürün) taraflar arasında

¹³⁹ KURAN, (b), a.g.m., S.310

¹⁴⁰ Homoud Sami H., "Progress of Islamic Banking; The aspirations and the Realities", Islamic Economic Studies, V2, No.1, s.74, Jeddah, 1994

¹⁴¹ Homoud Sami H., "Theory and Practices of Islamic Banking", Orientation in Islamic Economics Seminar, s. 5, Istanbul 1994

¹⁴² The Economist "Turning the Prophetic profits-Islamic Finance", s. 62, 24.08.1996

önceden mutabık kalınan oran üzerinden paylaşılır. Faizsiz banka çiftçi veya böyle bir araziyi kiralayarak da temin edebilir. Karşılığında ise kârdan veya üründen belli bir pay almak yerine, kira da talep edebilir.¹⁴⁴

Muskat'da ise genellikle bir meyvelik söz konusu olup bir taraf ağaçları sermaye olarak koyar, diğer taraf da ağaçların bakımı ve meyvelerin toplanmasını üstlenir elde edilen kâr aralarında paylaşılır. Bu tip şirketlere Roma Hukukun'da rastlandığı belirtilmektedir.¹⁴⁵

1.9.2.6 Leasing (İcara)

Uzun vadeli bir finansman yöntemi olarak kabul edilen faizsiz banka müşterinin talep ettiği ekipman, bina v.b. mülkün anlaşmaya varılan kira bedelleri karşılığında finanse edilmesi söz konusudur.¹⁴⁶ Leasing Klasik bankalardaki Leasing uygulamalarına çok benzemekle birlikte, faizsiz bankacılık prensiplerinde kiraya verilen malın kullanılması şartını öne sürmesi bakımından farklılık arz eder.¹⁴⁷

Ancak ekonomik açıdan faizsiz bankaların leasing uygulamalarının, dünyanın dört bir yanında uzun zamandır var olan lesaing firmalarının faizli ve risksiz faaliyetlerden farklı olmadığı da ileri sürülmektedir.¹⁴⁸

1.9.2.7 İcara ve İktina

İcara ve İktina yönteminde de faizsiz banka bir malı bir dönem için kiraya verir ancak, Leasing'den farklı olarak kira süresi sonunda malın mülkiyeti kiracıya geçmiş olur. İcara ve

İktina'yı mülkiyetim devriyle sonuçlanan uzun süreli bir kira sözleşmesi olarak nitelemek mümkündür.¹⁴⁹

¹⁴³ CHANCE Clifford, a.g.e., S.4

¹⁴⁴ ŞEKERCİ Osman, "İslam Şirketleri Hukuku", Marifet yayınları, s.56, İstanbul 1981

¹⁴⁵ ŞEKERCİ, a.g.e., S.56

¹⁴⁶ ALI Osama Mohamed, "Making Sense of Islamic Banking", International Financial Law Review, s. 31, June 1992

¹⁴⁷ WESTON Geoffrey, "Banks Take Credit for Lack of Interest-Saudi Arabia", The Times, 23.09.1993.

¹⁴⁸ KURAN, (b) a.g.e., S.310

1.9.2.8 Selem satışı

Selem satışı, alıcının bir mal üzerinde anlaşmaya varılan bedeli önceden ödenmesi ve malın gelecekte belirli bir zamanda teslimini içeren bir sözleşme türüdür. Selem İslamiyet'in ortaya çıktığı dönemde bilinmekteydi. Çiftçiler selem ve hasat döneminde elde edecekleri ürünü mahsul ekimi zamanında satarak tohum ve gübre ihtiyacını karşılardı. Selem sadece buğday, arpa ve benzeri zirai ürünlere mahsus değildir. Her türlü misli malda selem kullanılabilir.

1.9.2.9 İstisna

İstisna, gelecekte üretilecek veya inşa edilecek özellikle saptanmış bir malın fiyatının başta belirlenerek satın alınması işlemidir. Selem'den farklı yönü, malın ve bedelin gelecekte verilmesini içermesidir. Selem'de bedel işin başında ödenmekte, mal ise ileri bir tarihte alınmaktadır.

1.9.2.10 Joala

Kavram olarak joala İstisna'ya benzemektedir. Ancak İstisna'da satıcı fiziki bir malı temin ederken, joala'da satıcı fiziki bir mal yerine bir hizmet sunmaktadır. Joala'nın diğer bütün yönleri istisna gibidir. Joala işleminde satıcı gelecekte sunacağı bir hizmetin fiyatını şimdiden belirlemektedir. Birçok durumda bir işlemin İstisna mı yoksa Joala mı olduğunu tayin etmek güçleşmektedir.

1.9.2.11 Karşılıksız Borç Verme

Faizsiz bankalar yukarıda belirtilen yöntemlerin dışında kâr amacı gütmeksizin üretim dışı krediler de verirler. Sosyal kredi olarak da nitelenen bu krediye karz-ı hasen denir. Bu yöntemde insani yardım ve refah gibi gayelere, matuf olarak bir mukavele altında ihtiyaç sahibine faizsiz olarak borç vermek söz konusudur. Geri ödemeler iki

¹⁴⁹ AKGÜÇ, a.g.e., S.151

tarafın anlaştığı bir dönem boyunca yapılır. Faizsiz banka bu işlem sonunda herhangi bir getiri elde edemez.

Bu tür fonlar evlenme, hastalık, çocukların eğitim ve öğretimi ve olağanüstü bazı hallerde verildiği gibi küçük sanayi erbabının projelerini başlatmak içinde verilirler. Karşılığı ya cari hesaplardan ya da faizsiz bankanın kendi sermayesinden temin edilen bu fonları kullanan ihtiyaç sahipleri meşru sebeplerle borçlarını ödeyemeyecek duruma düşerlerse söz konusu borç, bankanın “zekat” fonundan karşılanır.

1.9.2.12 Yeni bir teknik (Puan sistemi)

Aslında faizsiz bankacılıkta kullanılan finansman modellerinin hepsine yukarıda değinilmiştir. Bununla beraber, sisteme uygun yeni bir teknik olarak puan sistemi son zamanlarda uygulama alanı bulmaktadır. Bu sistemde mudi, bankaya yatırdığı tutar ve vade için aynı oranda faizsiz kredi imkanına kavuşmaktadır. Örneğin 1.000 Doları 5 yıl bankaya yatıran mudi, bir yıl için 5.000 Dolarlık bir krediyi faizsiz olarak edinme imkanına kavuşur.

1.10 TÜRKİYE’DE FAİZSİZ BANKACILIĞIN HUKUKİ BOYUTU

1.10.1 Katılım Bankaları İle İlgili Yasal Mevzuat

Ülkemizde Katılım Bankaları, ilk olarak ‘Özel Finans Kurumları’ adıyla, Bakanlar Kurulunun 16.12.1983 tarih ve 83/7506 sayılı Kararname’sine dayanılarak kurulmuşlardır.

Kararnamenin giriş kısmında belirtildiğinde üzere Katılım Bankalarının kurulması hakkındaki kanun hükmündeki kararname, bankalar hakkındaki 70 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 90’ıncı maddesi ile 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun’a dayanmaktadır. Bankalar hakkındaki 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’nin 90’ıncı maddesi ise ‘diğer mali kuruluşlar’ başlığı altında: bankalar dışındaki mali kuruluşların, kuruluş ve faaliyetlerinin bu kanun hükmündeki kararnameye tabi olacağını ve bu kuruluşların tabi olacağı esasların bankalar kurulunca tespit edilebileceğini hükme bağlamıştır.

Özel Finans Kurumları ilgili kanun hükmünde kararnamenin madde başlıkları sırasıyla; kapsam, kısaltmalar, kuruluş, izin merci, organlar, kurumun kabul edebileceği fon neveleri, hesaplara katılma, fon kullanımından doğan kâr veya zararın muhasebeleştirilmesi, kârın, sermaye payının ve hesaplara yatırılan paraların yurt dışına transferi, kârların sermayeye dönüştürülmesi hesaplarda zaman aşımı, denetime yetkili kamu mercileri, kurumların tasfiyesi, kavuşturma usulü, ile başbakanlığa bu kararnameye ilişkin olarak çıkaracağı tebliğlerle gerekli göreceği çeşitli hususlarda düzenleme yapma yetkisi veren genel düzenlemeler başlıklı 15. Madde kararnamenin yayımdan iki aydan sonra yürürlüğe gireceğini bildiren yürürlük başlıklı 16. Madde ve son olarakda kararnameyi başbakanlığın yürüteceğini belirten yürürlük başlıklı 1.maddedir.

Görüldüğü gibi kararnamenin 15.maddesi, başbakanlığa kararnameye ilişkin olarak çıkaracağı tebliğlerle gerekli göreceği hususlarda düzenleme yapma yetkisi

vermektedir. Söz konusu maddenin son kısmında da ‘başbakanlıkça yapılan düzenlemelere aykırı davranışlar, bu kararnameye aykırı davranış sayılır’ denilmekle başbakanlık çıkarılacak tebliğlerin müeyyideleri Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun’a bağlanmaktadır.

Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı da Kanun Hükmünde Kararname’nin kendisine verdiği yetkiye dayanarak 25 Şubat 1984 tarihinde, Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karara İlişkin Tebliğ’i yayınlar. Özel Finans Kurumları ilgili uygulamanın esasını teşkil eden Tebliğin madde başlıkları ise 16/12/1983 tarih ve 83/7506 sayılı Kanun Hükmünde Kararname gereğince, Türkiye’de kurulmuş ve kurulacak olan Özel Finans Kurumları bu tebliğ hükümlerine tabi olacağını hükme bağlayan 1.maddesinden sonra sırasıyla, Kısaltmalar ve Tanımlar, Kuruluş, Hisse Senetlerinin özellikleri, izin Mercii ve başvurusu, Kurulduktan Sonra Verilecek Beyannameler, Şube Açılması, Fon Toplama ve Fon Kullanma Yetkisinin Verilmesi ve İptali, Genel Kurulda Oya Katılma, Organlar, İdare Meclisi, Genel Müdür, Denetleme Kurulu, Kurum’un Kabul Edebileceği Fon Nevileri, Cari Hesaplar, Cari Hesapların Özellikleri, Cari Hesaplarda Biriken Fonların Kullanım Yerleri, Katılma Hesapları, Katılma Hesaplarının özellikleri, Katılma Hesaplarında Biriken Fonların Kullanımı, Katılma Hesaplarından Vade Bitiminden Önce Para Çekilmesi, Hesaplara Katılma, Katılma Hesaplarının Kapatılması, Hesaplarda Zaman Aşımı, Kurum’un Sunabileceği Diğer Hizmetler, Fon Kullanımından Doğan Kâr ve Zararın Taraflarca Kaydedilmesi, Döviz İlişkin Hükümler, Kârların Sermayeye Dönüştürülmesi, Kurum’un İşletme ve Ortakları, Kârın Sermaye Payının ve Hesaplara Yatırılan Paraların Yurtdışına Transferi, Denetime Yetkili Kamu Mercileri, Tedbirler, Kurumların Tasfiyesi, Kavuşturma Usulü ve son olarak Tebliğin 19 Şubat 1984’te yürürlüğe gireceğini bildiren Yürürlük, madde başlığıdır.

Tebliğ’in yayımından 25 gün sonra, 21 Mart 1984 tarihinde Merkez Bankası da KHK ve Tebliğ’de kendisine verilen görev ve yetki nedeniyle Özel Finans Kurumları kuruluş ve faaliyetlerinin genel esaslarını düzenleyen bir Tebliğ yayımlamıştır. TCMB tarafından yayınlanan Tebliğ’in 1.maddesinde kapsamı şöyle belirtilmiştir.

Kapsam: Bakanlar Kurulu’nun 83/7506 sayılı kararına ve Başbakanlık, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın bu karara ilişkin tebliği hükümlerine göre Türkiye’de kurulacak olan Özel Finans Kurumları kurucuları, kuruluş ve faaliyet izni alabilmek için, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’na yazılı olarak müracaat etmek zorundadırlar.

4 bölümünden oluşan sözkonusu Tebliğ'in

1.bölümünde, Kuruluş iznine ilişkin esaslar,

2.bölümünde Faaliyet İznine İlişkin Esaslar,

3.bölümünde Hesaplarda Mevcut Dövizlerin Kullanımına İlişkin Esaslar,

4.bölümünde ise Genel Esaslar başlığı altında; Cari Hesaplarda Azami Fon Tutarı, Cari Hesaplardan kullandırılacak Fon'un Tavanı, Blokaj, Katılma Hesaplarından Kullandırılacak Azami Fon Tutarı, Katılma Hesaplarında Vade, Katılma Hesaplarından Kurum'un Alacağı Kâr Payı, Dağıtılacak Kâr ve Zararın Hesaplanması, Akitlerde Bulunması Gereken Asgari Şartlar, Bildirim Zorunluluğu, Denetim ve Tebliğ'in yayımı tarihinde yürürlüğe gireceğini bildiren yürürlük maddesi bulunmaktadır. Tebliğ'in bitiminde, Kâr ve Zarara Katılma Akdinde Kâr ve Zarara Katılma Yatırım Akdi'nde ve özel Cari Hesap Akdi'nde bulunması gerekli hususlar sırasıyla Ek 1, Ek 2, Ek 3'de belirtilmiştir.

Katılım Bankaları yukarıda izah edilmeye çalışılan K.H.K. ve biri müsteşarlık diğeri TCMB tarafından yayımlanan 2 Tebliğ'in yanında, faaliyetleri arasında Kira Akdi Yöntemi de (Finansal Kiralama) bulunduğu için 28.06.1985 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 3226 nolu Finansal Kiralama Kanunu'na da (ve bu kanunla ilgili olarak yayınlanan 3 adet yönetmeliğe) tabi olarak faaliyetlerine başlamışlardır. Bu kanunun amacı finansman sağlamaya yönelik Finansal Kiralamayı düzenlemektir.

Ayrıca Katılım Bankaları katılma hesaplarına tahakkuk ettirilen gelirlerin vergilendirilmesine ilişkin olarak 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun Menkul Sermaye İradını tarif eden 75. maddesi, Vergi Terfikatını izah eden 94. maddesi ile 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun İndirilecek Giderler bölümündeki 14.maddesi bu kuruluşların o dönem tabi olduğu kanun hükümleriydi.

T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının 22 Nisan 1986 tarih ve 5298-270/4 sayılı yazısı ise bu reklam ve ilanlarında uyacakları esas ve şartları tespit etmekteydi. Söz konusu yazısıyla bu kurumların ilan ve reklam harcamaları miktar, şekil ve içerik bakımından sınırlamaya tabi tutulmuştu.

1.10.2 Katılım Bankalarının Yapısı

Mali piyasalar'da faaliyet gösteren ve çalışmalarında güven unsuru ön plan'da olan, ulaştıkları büyüklükler açısından hiç de küçümsenmeyecek boyutlara erişmiş olan, eski adıyla ÖFK'ların Kanun ile değil de faaliyetlerini kararname ile sürdürüyor olmaları her zaman tartışma konusu olmuştur. Mali piyasalarda faaliyet göstermekte olan bankaların Bankalar Kanunu'na Finansal Kiralama Şirketlerinin Finansal Kiralama Kanununa, sigorta şirketlerinin Sigorta Murakabe Kanunu'na tabi olmalarına rağmen, bu kuruluşların yasal düzenlemeler hiyerarşisinde Kanun Hükmünde kararnameden sonra gelmekte olan Bakanlar Kurulu Kararı ile faaliyetlerini sürdürüyor olmaları, bu kurumların sahipleri ve çalışanları üzerinde tedirginlik oluşturmuştur.

Bu kuruluşların tabi olması gereken yasal çerçevenin ne olacağı hususunda üç farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, yalnız bu kuruluşları düzenleyen ayrı bir kanun çıkarılması, ikincisi, mevcut konumlarını muhafaza edecek şekilde Bankalar Kanunu kapsamı içerisine alınması, üçüncüsü ise yine bu kuruluşların Bankalar kanunu kapsamına alınması, ancak diğer bankaların da bir pencere açarak faizsiz finansman enstrümanı sunar hale gelmelerinin sağlanmasıdır.Yasa koyucu, ikinci seçeneği yasalaştırmış ve bu kuruluşlar 4491 sayılı Kanun ile 4389 sayılı Bankalar kanunu kapsamına dahil edilmiştir.

Söz konusu Bankalar kanunu kapsamına alınmalarından sonraki yasal süreci ve yeni düzenlemelerin kuruluşlara neler getirdiğini üç başlık altında incelemek mümkündür.¹⁸³

1.10.3 Birliğin Kurulması

Bilindiği gibi bu günkü adıyla Katılım Bankaları'nı Bankalar Kanunu kapsamına alan 4491 sayılı Kanun bu kurumları Türkiye Bankalar Birliği'ni düzenleyen maddeye tabi tutmamıştır.4672 sayılı Kanun ile bu eksiklik giderilmiş ve tüzel kişiliği haiz ve kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşu olan Katılım Bankaları Birliği kurulmuştur.

1.10.3.1 Birliğin Görevleri:

-Kanun ve ilgili diğer mevzuat çerçevesinde bu kuruluşların faaliyetlerine uygun şekilde çalışmalarını sağlamak.

-Mesleğin gelişmesini temin etmek.

-Mali kurum olmanın gerektirdiği vakar, disiplin ve birlik içinde ekonominin ihtiyaçlarına uygun olarak çalışmalarını sağlamak.

-Aralarında haksız rekabeti önlemek amacıyla gerekli her türlü tedbiri almak ve uygulamak.

-İlan ve reklamlarında Katılım Bankaları'nın uyacakları esas ve şartları tür, şekil , nitelik ve miktarları itibariyle Kurumun uygun görüşünü alarak tesbit etmek.

-Bankalar Kanunu ile kendisine verilen diğer işleri yapmak.

-İlgili mevzuatı ve aldığı karar ve önlemlerin uygulanmasını takip etmek.

-BDDK tarafından alınması istenen tedbirleri almak.

-Faaliyet izni kaldırılan Katılım Bankaları'nın yönetim ve denetimini yürütecek tavsiye kurullarına üye atamak.

Katılım Bankaları, birlik statüsüne ve birlik tarafından alınacak karar ve tedbirlere uymak zorundadır. Birliğin aldığı genel ya da özel nitelikteki karar ve tedbirlere zamanında ve tam olarak uymayan üyeler hakkında Birlik Yönetim Kurulu'nca para cezası uygulanabilir.

2. BÖLÜM

2. KATILIM BANKALARININ FON TOPLAMA YÖNTEMLERİ

Katılım Bankaları iki şekilde fon toplarlar;¹⁵⁰ bunlardan ilki tasarruf sahibine herhangi bir kazanç sağlamayan, istenildiği an kısmen ya da tamamen çekilebilme özelliğine sahip olan cari hesaplar diğeri ise hesap sahibine kâr ve zarara katılma hakkı veren katılma hesaplarıdır. Cari ve katılma hesaplarına, Türkiye'de mukim gerçek ve tüzel kişilerin, Türk Lirası veya döviz olarak yatıracakları fonlardan başka, yurt dışında mukim gerçek ve tüzel kişilerin de döviz olarak fon yatırabilecekleri belirtilmiştir.¹⁵¹ Katılım Bankaları toplamış oldukları mevduatı, önce ikili bir ayrıma tabi tutarak, sonra da katılma hesaplarını vadelerine göre ayırarak hesaplarında takip etmek zorundadır.¹⁵²

2.1 Cari Hesaplar

Cari hesaplar Türk Lirası ya da döviz cinsinden açılabilen istenildiği zaman kısmen ya da tamamen çekilebilen, karşılığında hesap sahibine faiz ya da kâr gibi bir bedel ödenmeyen hesap türüdür. Cari hesaplar diğer bankalardaki cari hesaplarla aynı işlevi görmektedir.

2.1.1 Özellikleri

Yukarıda verilen tanım dışında cari hesapların şu özellikleri¹⁵³ vardır;

- Cari hesaplar, kurumun hesaplarında katılma hesaplarında ayrı olarak izlenir,
- Cari hesaplar kendi içinde TL ve döviz hesapları şeklinde ayrı ayrı tutularak ve muhasebeleştirilerek işletilir.
- Bu hesapların işletilmesi neticesinde meydana gelen kâr ya da zarar kurumun kendi hesabına yansıtılır.

¹⁵⁰ Müsteşarlık Tebliği 14. madde ile Özel Finans Kurumlarının kabul edebilecekleri fon neveleri belirtilmiştir.

¹⁵¹ Katılım Bankalarının tabi bulunduğu Türk Parasını Koruma Kanununda meydana gelen değişiklik ile, yurt dışında yerleşik gerçek ve tüzel kişilere de YTL fon yatırımı imkanı sağlanmıştır.

- Cari hesapların alacaklıları yatırmış oldukları fonların tamamı için bu fonu kabul etmiş olan Katılım Bankaları'nın sermaye ve ihtiyatları ile cari hesaplar karşılığı aktifleri üzerinde birinci sırada alacaklıdırlar.

- Katılım Bankaları'nın kabul edeceği azami fon tutarı, Merkez Bankasınca tespit edilmektedir. Buna göre; azami fon tutarı öz kaynakları toplamının 10 katını aşamaz.¹⁵⁴

2.1.2 Kullanım Yerleri

Cari hesapların kullanımları ile ilgili olarak bir takım sınırlamalar getirilmiştir. Katılım Bankaları'nın cari veya katılma hesaplarından bir gerçek veya tüzel kişiye kullandırabilecekleri azami fon tutarı, kurumun öz kaynaklarının %20'sini geçemez.¹⁵⁵ Cari hesaplarda biriken fonların, hangi oran ve şartlarda bloke edileceği Merkez Bankası'nca belirlenir.¹⁵⁶ Cari hesaplar için Merkez Bankasında tutulacak blokaj oranı %15, katılma hesapları için blokaj oranı %6'dır.

Ancak Merkez Bankasının cari ve katılma hesaplarının blokaj oranları için yapmış olduğu değişiklikler bununla da sınırlı kalmamıştır. Blokaj oranlarında yeni düzenlemeye gidilmiştir. Buna göre Merkez Bankasının 7 no.lu Tebliği ile blokaj oranı iki kısma ayrılmıştır.¹⁵⁷ Bu ayırımda esas;

a. Türk Lirası cari ve katılma hesabı,

b. Yabancı para cari ve katılma hesabı, olarak öngörülmüştür.

Burada Merkez Bankasının blokaj oranlarını tespitinde önceki düzenlemenin aksine hesaplarda toplanan paraları cari ve katılma olarak ayırmadığını, yabancı para ve Türk Lirası olarak ayırımı benimsediği görülmektedir. Türk Lirası hesapları için bu oran %8 olarak belirlenmişken, yabancı para hesapları için %1 olarak belirlenmiştir. Aynı tebliğin geçici ikinci maddesi ile oranlarda yapılan değişiklikler neticesinde ortaya

¹⁵² Müsteşarlık Tebliği, m.14.

¹⁵³ Müsteşarlık Tebliği, m.16.

¹⁵⁴ Merkez Bankası Tebliği, m. 8.

¹⁵⁵ 6/11/1998 T. VE 23515 Sayılı R.G. Madde 9- A- 1 ile değiştirilmiştir. Önceden Merkez Bankası Tebliği m. 9. ile bu oran sadece cari hesaplar için kurumun öz kaynaklarının %10'u ile sınırlıydı.

¹⁵⁶ Hazine Müsteşarlığının 25/09/1998 t. ve 23474 sayılı R.G.' de yayımlanan eski adıyla Ö.F.K. Kurulması Hakkında 83/7506 sayılı kararname eki karara ilişkin tebliğde değişiklik yapılması hakkında tebliğ b. 2 ile 17. maddenin 1. fıkrası iptal edilmiştir.

çıkacak farkların düzenlenmesi esas tutulmuştur. Buna göre; tebliğde yer alan oranların uygulanmasından dolayı yabancı para cari ve katılma hesapları için blokaj alacağı doğan kurumların bu alacakları öncelikle, varsa bu kurumların yabancı para cari ve katılma hesapları için blokaj yükümlülüklerine mahsup edilecektir. Türk Lirası cari ve katılma hesapları için blokaj borçlarına mahsup edilmek üzere, kurumlarca getirilecek dövizler karşılığında iade edilir. Mahsup işleminin uygulanmasından sonra alacağı kalmış olan kurumların bu alacakları, tebliğde düzenlemiş olan oranların uygulanmaya başladığı ilk cetveli takip eden ilk Cuma gününden başlamak üzere 78 haftada ve eşit taksitte iade edilir. Aynı şekilde borçlu durumuna düşülmüş ise yine aynı yöntem ile tahsil edilir.

Fonların geri kalan bölümünün %50'lik kısmı gerçek veya tüzel kişilere bir yıldan uzun vadeli olarak, geri kalan kısmı ise en çok 12 ay vadeli olarak ticari işleri finanse etmek için kullanılabilir. Kullanılan fonların vadesinde tahsil edilip, geri dönmesi istenmektedir. Kullanılan fonun en az yüzde sekseni vadesinde aynen tahsil edilir; en çok yüzde yirmisi ile "kâr veya tüzel kişinini kâr ve zararına iştirak edebilmektedir. Kâr ve zarara katılma yatırım akdinde, Katılım Bankası'nın kâr ve zarardan alacağı pay ve gerekirse alacağı teminatlar açıkça gösterilir.

Blokajlar nakit olarak veya Merkez Bankasınca kabul edilecek likit menkul değerler cinsinden Türk Lirası ve yabancı para cinsinden yapılmaktadır. Yabancı para fonlara ilişkin blokajlar sadece ABD doları üzerinden yapılmaktaydı. Çapraz kur riskinin giderilebilmesi için cari ve katılma hesaplarında toplanan fonlarla ilgili olarak ABD Doları, Alman Markı, Fransız Frangı, Hollanda Florini ve İsviçre Frangı açılan hesaplar için cetvel düzenleme tarihindeki Merkez Bankası çapraz kurarı üzerinden hesaplanacak ABD Doları karşılığı üzerinden blokaj tesis edilecektir.¹⁵⁸ Merkez Bankasının 7 no.lu Tebliği'nde¹⁵⁹ blokaj oranlarındaki cari ve katılma ayrımı kaldırılarak, yerine yabancı para ve Türk Lirası ayrımı getirilmesi ile blokajlardaki para birimlerindeki blokaj tesisinde bir değişiklik olmamıştır. Her para cinsi ile ilgili blokajlar aynı şekilde devam etmektedir.

Cari hesapların kullanım yerleri ile ilgili son bir hususta da; cari hesaplarda biriken dövizlerin, Türk bankaları nezdinde veya uluslararası para ve ticaret piyasalarında da kullanılabiliridir. Bu husus Müsteşarlık Tebliğinin 27. maddesinde

¹⁵⁷ 6/11/1998 T. ve 23515 sayılı R.G. m. 3 ile Merkez Bankası Tebliğinin 11. maddesinin değiştirilmiş şeklidir.

¹⁵⁸ Merkez Bankasının Özel Finans Kurumlarına gönderdiği talimat ile ilgili 12/10/1997 tarihli yazısı.

¹⁵⁹ 6/11/1998 T. ve 23515 sayılı R.G.

açıklanarak Katılım Bankalarının döviz pozisyonu tutabilecekleri ve kambiyo işlemleri yapabilecekleri, bu husus ile ilgili esas ve şartların Müsteşarlıkça saptanacağı belirtilmiştir.

2.2 KATILIM HESAPLARI

Faizsiz Bankacılık ilke ve prensiplerinden bahsederken sistemin emek-sermaye ortaklığına dayalı bir sistem olduğundan bahsedilmişti. Sermaye sahibinin sermayesini vererek emek sahibinin ise emeğini koyarak bir ortaklık kurmaları söz konusudur.

Katılma hesapları da bu mantık paralelinde olan hesaplardır. Mudi hesabına para yatırarak sermayedar, kurum ise emeğini koyan emek sahibi durumundadır. Aralarındaki sözleşme kâr ve zarara katılma sözleşmesidir. Katılım Hesabın'ın tanımı şu şekilde yapılmaktadır. Kuruma "Kâr ve Zarara Katılma Hesabı Akdi" karşılığında Türk Lirası veya döviz cinsinden yatırılan fonların kullanılmasından doğacak kâr ve zararlara katılma sonucunu doğuran, gerçek ve tüzel kişilerce yatırılan, fonlardır.

2.2.1 Özellikleri

Katılma hesaplarının özelliklerini¹⁶⁰ şu şekilde verebiliriz;

- Hesap sahibine faiz veya sabit gelir ödenmez, ana paranın aynen geri ödeneceği garantisi verilmez. Hesap sahibinin talep hakkı ve Kurumun mükellefiyeti "Birim Hesap Değeri"ne tekabül eden miktardan ibarettir. Hesap sahipleri lehine tahakkuk ettirilecek gelirler vergi mevzuatı açısından mevduat geliri sayılır.

- Katılma hesapları, vadelerine göre 30, 90, 180, 360 gün ve daha uzun vadeli olmak üzere dört gruba ayrılmakta olup her grup kendi içinde bir bütün teşkil eder ve ayrı ayrı muhasebeleştirilir ve işletilir. Merkez Bankası, vade sürelerini yeniden belirleme yetkisine sahiptir.

- Bu hesaplardaki fonlar "Birim Hesap Değerleri" üzerinden muhasebeleştirilir ve Kurum hesaplarında gösterilmez. Bu hesaplarla ilgili olarak Kurum tarafından yılda 6 aylık devreler itibari ile iki defa hesap vaziyeti tanzim edilip, kamuya duyurulması

¹⁶⁰ Müsteşarlık Tebliği, m. 19.

zorunludur.

- Kurumdan alacaklı olanların, katılma hesaplarında biriken fonlar üzerinde hiçbir hakları yoktur. Kurumun, sermayesi ihtiyat ve dağıtılmamış olan kârlar üzerinde talep hakkı vardır.

- Bu hesapların işletilmesinden doğacak masraflar kuruma aittir.

- Kurumun, hesapların işletilmesi neticesinde doğan kâr veya zarardan alacağı pay %20'den az olamaz. Kurumca tespit edilen bu oranın değiştirilmesi Merkez Bankasının iznine tabidir.

- Katılma hesaplarında biriken fonlar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamına girmemektedir.

- Cari hesaplarda değişik para cinsinde fon toplandığı halde, katılma hesaplarında sadece YTL, EURO ve USD cinsinden fon kabul edilmekte ve yine bu üç para cinsinden fon kullanılmaktadır.

2.2.2 Kullanım Yerleri

Katılma hesaplarında biriken fonların iki grup altında kulanımları söz konusudur. Bunlar blokaj ve blokaj dışında kalan gerçek ve tüzel kişilere kullanılan fonlardır.

Katılma hesaplarında biriken fonların hangi oran ve şartlarda bloke edileceği Merkez Bankası'na belirlenir.¹⁶¹ Cari hesapların kullanım yerleri bölümünde de verildiği gibi yapılan değişiklik ile Katılma hesapları için blokaj oranı %6 olmuştur. Fakat cari hesapların kullanım yerlerinde de ifade edildiği üzere, blokajlardaki katılma-cari ayrımı kaldırılarak, yabancı para-Türk Lirası ayrımının kabul edilmesi sonucunda cari ve katılma hesaplarının toplamı üzerinden %8 blokaj ayrılacaktır.

Katılma hesaplarıyla ilgili her vade grubunda toplanan fonlardan ek bir gerçek veya tüzel kişiye kullanılabilecek fon tutarı ile ilgili bir sınırlama yoktu. Ancak Merkez Bankasının blokaj oranlarında 7 no.lu tebliğinde yaptığı değişiklikle, fon kullandırma konusuna bir takım sınırlamalar getirilmiştir. Kurumların gerçek veya tüzel

¹⁶¹ 23474 sayılı Hazine Müsteşarlığı Tebliği

bir kişiye kullanılabilecekleri fonlar, her bir vade grubuna ait katılma hesabı havuzunda biriken tutarın %20'si ile sınırlıdır. Düzenlemeler bununla da sınırlı kalmayarak ayrıntıya gidildiği görülmektedir. Aynı maddenin devamında ihracat ve yurt dışı müteahhitlik hizmetleri için kullanılan fonların oranlarının %25 olacağı hükme bağlanmıştır. Yine aynı maddenin 3. bendinde adi ortaklıklara kullanılacak olan fonların, ortakların sorumlulukları oranında fon kullanılmış sayılacağı hükme bağlanmıştır. Maddenin 4. bendi ise, dolaylı fon kullandırma ilişkisine değinmiştir. Bir kurumun dolaylı fon tahsisi ilişkisi içinde bulunduğu gerçek ve tüzel kişilerin tümüne kullanılabileceği fon toplamı tutarı, öz kaynaklarının %75'ini geçemeyecektir. Aynı maddenin bir sonraki bentlerinde ise fon kullanılan gerçek kişilerin yakınlarına ve üst düzeyde üye oldukları ortaklıklara ve kamu tüzel kişiliği haricindeki tüzel kişilerin doğrudan ve dolaylı olarak %25 veya daha fazlasına iştirak ettikleri ortaklıklara kullanılan fonlar, gerçek veya tüzel bir kişiye dolaylı olarak fon kullanılacağı kabul edilmiştir. Tebliğin 5 no.lu bendiyle kefalet, teminat ve benzeri şekildeki yükümlülükler ile kurumlarca kabul edilen aval ve kefaletlerin de fon kullandırma olarak kabul edileceği hükme bağlanmıştır. Bu şekildeki gayri nakdi fonlar %50 oranında dikkate alınacaktır. Her kurum veya bankanın riskin en az %15'ini üstlenmesi ve katılan kurum veya bankaların 3'ten az olmaması şartıyla konsorsiyum şeklinde verilecek teminat mektuplarında bu oran %25'tir.

Görüldüğü üzere, Merkez Bankası fon kullandırma açısından herhangi bir sınırlamaya tabi tutmadığı Katılım Bankaları için bu alanda bir takım düzenlemelere gitmektedir. Son zamanlarda dünyanın bir global kriz ile karşı karşıya kalması ve ülkemizde ekonomik istikrarsızlığın kronikleşmesi, her an bir kriz olabileceği tehlikesini gündemde tutmaktadır. Sektörlerin krizden en az düzeyde etkilenmeleri için her şeyden önce mali yapılarının güçlü olması gereklidir. Merkez Bankası da geçmiş dönemlerde fon kullandırma açısından herhangi bir sınırlamaya tabi olmayan Katılım Bankaları'nı bir kriz tehlikesi karşısında, kullanılan fonların geri dönmeme riskini minimize etmek için, kurumların öz kaynakları oranında kısıtlamaya gitmesini istemektedir.

Merkez Bankasının 7 no.lu Tebliğinin 9. maddesinin devamı olarak düzenlenen B bendinde ise fon kullandırma işlemlerinde sınırlama olmayan hususlar sıralanmıştır. Bunlar;

- Hazine ve Kamu Ortaklığı İdaresince çıkarılan tahvil ve bono karşılığı kullanılan fonlar,

- Nakit karşılığı kullanılan fonlar,
- Kurumlar arasında ya da kurumların bankalarla olan fon kullandırmaları,
- Diğer kurumlar veya bankaların kendi kredi sınırları dahilindeki garantileri ile verilen gayri nakdi fonlar ile ihracatta kullanılmak üzere açılan fonların bu garantilerle temin edilen kısmı,
- Katılım Bankalarının yabancı para cinsinden kullandıracakları fonlarda, kur değişikliğinden dolayı meydana gelen artışlar neticesinde ve yine aynı kişiye yeni fon kullandırılması halinde daha önce yabancı para cinsinden kullanılan fonların yeni kullandırılan fonun kullandırıldığı tarihteki cari kurdan dikkate alınacağı,
- Dolaylı olarak fon kullandırılması durumlarında bu ilişki içerisinde bulunan gerçek veya tüzel kişilerin vermiş oldukları aval ve kefaletleri,
- Özel projelerin finansmanı için toplanan fonların yine özel projelere tahsis edilmesi durumlarında,

fon kullandırma işlemleri sınırlandırma kapsamı dışındadır.

Merkez Bankasının iştiraklere kullandırabilecek azami fon miktarları da belirlenmiştir. Kurumların iştiraklerine kullandırabilecekleri fon miktarlarına da bir çerçeve çizilmiştir. Bu iştirak ve ortaklık durumları 3 bent halinde verildikten sonra kullandırabilecekleri fon tutarı, öz kaynaklarının iki katını geçemeyeceği ve bu oran aşılmamak kaydı ile katılma hesaplarından kullandırılacak fonların, her bir havuzda biriken fonların %80'i ile sınırlı olacağı belirtilmiştir.

Bu tebliğ ile Katılım Bankalarının fon kullandırma işlemlerine genel bir çerçeve çizilmiştir.

Katılım Bankaları, ikinci faaliyet yılından itibaren, katılma hesaplarında biriken fonların, yıllık ortalama olarak, asgari yüzde 25'ini döviz sağlayıcı faaliyetlere tahsis etmek zorundadır.¹⁶²

Blokaj dışı kalan fonlar gerçek ve tüzel kişilere, finansman metodu olarak üretim desteği, kâr ve zarara katılma, finansal kiralama ve mal karşılığı olan vesaikin

¹⁶² Müsteşarlık Tebliği, m. 20/d.

alım satımı yoluyla 4 şekilde fon kullanılabilir. ¹⁶³

Tüm bunların dışında kullanılamayan fonlar bankalarda tutulabilmektedir.

Bu hususta son olarak Hazine Müsteşarlığının, eski adıyla Özel Finans Kurumları'nın hakkında 83/7506 sayılı kararname eki kârara ilişkin tebliğinde değişiklik yapılması hakkındaki tebliğ ek madde 1 ile Katılım Bankalarının bir gerçek veya tüzel kişiye öz kaynaklarından kullanılabileceği nakdi ve gayri nakdi fon tutarının Merkez Bankasınca belirleneceği hükmü ile Merkez Bankasına bu alanda düzenleme yetkisi verilmiştir.

2.2.3 Kâr Paylaşımı

Faizsiz Bankacılık prensipleri, içinde risk unsuru bulunan ortaklığı teşvik eder. Bu ortaklık küçük yada büyük bir yatırım olabilir. Bunun içinde ortaklığın ne şekilde olacağı, ortakların kârdan ve zarardan alacakları paylar büyük önem taşımaktadır. Sermayesini ya da tasarrufunu elinde bulunduran gerçek veya tüzel kişiler, bir Katılım Bankası'na başvurarak sermayelerini değerlendirmek isteyebilirler. Bu durum, bu kurumların tabi oldukları ile ilgili mevzuatta kâr ve zarara katılma olarak bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. Buna göre; Kurumun katılma hesaplarının işletilmesinden alacağı pay yüzde 20'den çok olamaz. Kurumca tespit edilen oranın, yüzde 20'lik marjında kalmak koşulu ile değiştirilmesi Merkez Bankası'nın iznine tabidir ¹⁶⁴. Müsteşarlığın, oranların tespiti konusunda Merkez Bankası'na düzenleme yetkisini verdiğini görüyoruz. Merkez Bankası ise bu hususu yayınlamış olduğu tebliğin 13. maddesi ile belirtmiştir. ¹⁶⁵

Kârların bu şekilde %20 Katılım Bankası'na ve %80 fon sahiplerine dağıtılması, bu kuruluşların İslam Bankasından ayırt edilmesi bölümünde de açıklandığı üzere müşareke prensiplerine uygundur. Müşarekede kâr oranlarının sermaye payları ile orantılı olması gerekmez. Tarafların rızası ile bazı ortakların kâr oranları yüksek tutulabilir. Burada Kurum "işletmeci ortak" sıfatı ile kârdan %20 pay almaktadır. ¹⁶⁶

¹⁶³ Müsteşarlık Tebliği, m. 20/b.

¹⁶⁴ Müsteşarlık Tebliği, m. 19/f.

¹⁶⁵ Katılma hesaplarında biriken fonların işletilmesi sonucu elde edilecek kar ve zararlardan Kurumun alacağı pay her vade grubu için Kurumca ayrı ayrı tespit edilir ve her vade grubuna katılanlara ayrı oranlar uygulanır. Uygulanmakta olan kar ve zarar oranlarının değiştirilmesi T.C. Merkez Bankasının iznine tabidir.

¹⁶⁶ ÖZSOY, a.g.e, s.162.

2.2.4 Zarar Paylaşımı

Katılım Bankası'nın kârdan ve zararda alacağı payın %20'den çok olamayacağı belirtilmişti. Kârdan alınan %20'lik payın İslam Bankacılığı çerçevesinde müşareke prensiplerine uygun olması söz konusuysen, zararında aynı yöntem ile dağıtımı bu duruma uygun düşmemektedir. Müşarekede paylar serameyeden bağımsız ve anlaşmaya tabi iken zarar, ortakların anlaşmalarına göre değil, iştiraktaki sermaye paylarına göre dağıtılmaktadır.¹⁶⁷

2.2.5 Katılma Hesaplarından Vadesinden Önce Para Çekilmesi

Katılma hesaplarından 30 gün önceden ihbar etmek koşulu ile vadesinden önce para çekilebilir. Vadesinden önce çekilebilecek azami meblağ, fonun yatırılmış olduğu vade grubunun çekim tarihinde kâr göstermesi durumunda, o güne kadar hesap sahibince yatırılmış olan tutar kadar, ilgili vade grubunun zarar göstermesi halinde ise "Birim Hesap Değeri" kadardır.¹⁶⁸ Katılma hesabından para çekilebilme şartı 30 gün öncesinden ihbar edilmesine ve yatırmış olduğu paranın kârdan hariç tutarının iadesi ile mümkündür. Pratikte her hesap grubu vadesine (havuza) bir ad verilmektedir. (üç ay vadeli Türk Lirası katılma hesabına YTL3, aylık dolar hesabına DLA gibi). YTL3 havuzundan vadesinin bitiminden önce para çekecek olan hesap sahibinin parasının o güne kadar elde etmiş olduğu kazanç, YTL3 havuzunun ortaklarına dağıtılmaktadır. Eğer yatırdığı para ona zarar ettirmiş ise YTL3 havuzunun birim hesap değeri kadar para iadesinde bulunulacaktır.

2.2.6 Katılma Hesaplarının Kapatılması

Vade bitimini takip eden beş işgünü içinde kapatılmayan hesapların vadesi, aynı vade ile yenilenmiş sayılır. Hesabın vadesinde yenilenmeyeceği Kuruma önceden ihbar edilebilir. Hesabın kapatılması durumunda hesap sahibinin talep edebileceği miktar, hesabın vadesinin bittiği gündeki birim hesap değeri kadardır.¹⁶⁹ Buradaki birim

¹⁶⁷ ÖZSOY, a.g.e, s.162.

¹⁶⁸ Müsteşarlık Tebliği, m. 21.

¹⁶⁹ Müsteşarlık Tebliği, m. 23.

hesap değeri, hesap sahibinin alacağı paranın artı veya eksi değerini belirlemektedir. Eğer hesap sahibi vadesi dolmuş olan tasarrufu ile ilgili bir girişimde bulunmamışsa, hesap aynı vade ile yenilenerek devam edecektir.

2.2.7 Cari Hesaplarda Ve Katılma Hesaplarında Zaman Aşımı

Cari hesaplar, hesapla ilgili son muamele tarihinden veya hesap sahibinin herhangi bir şekilde en son yazılı talimatı tarihinden itibaren 10 yıl geçmiş olması halinde, katılma hesaplarında ise ilk vade bitiminden itibaren 10 süre ile hesap sahibince bir işlem yapılmayan veya aranmayan hallerde, hesap tutarı, hesap sahibinin isim, kimlik ve adresini içeren bir belge ile birlikte, Hazine hesabına geçirilmek üzere Merkez Bankası'na devredilir.¹⁷⁰ Bu hususta Merkez Bankasına devredilmeden önce yapılacak olan işlemler (gazetelere verilecek ilanlar vd.) yine aynı maddede açıklanmıştır.

2.2.8 Katılma Hesaplarına Kâr Dağıtımı

Katılım Bankaları ayrı vadeler itibariyle havuzlarda toplamış oldukları fonlara, haftanın son günü kâr dağıtımını yaparlar. Cuma günü yapılan bu işlem ile havuzlarda toplanan fonlara, o hafta içinde kullandırılan fonlarda elde edilen kârlar dağıtılmış olur.

2.2.8.1 Birim Değer

Katılım hesaplarında toplanan fonların işletilmesi neticesinde kâr veya zarar edildiğinde değişen birimdir. Dolayısıyla her vade gurubu içinde toplanan fonlarında her hafta değişiklik olmaktadır. İlk gün için kabul edilen birim 100 değer; zarar veya kârda kayıtlarının yapıldığı günlerde vadelerine veya haftalık olarak hesaplarının ilan edilen bir biriminden, uygulamada değerler haftalık olarak hesaplanmaktadır. Birim değer yüksek olması kârlılığın gösterir. Haftanın son günü hesaplanan birim değer bir dahaki haftanın son gününe kadar geçerlidir.

Birim Değer = Toplam Aktifler / Hesap Değeri'dir.

¹⁷⁰ Müsteşarlık Tebliği, m. 24.

Toplam aktifler; kâr dağıtımının yapılacağı haftaya kadar toplanan fonlar kârlar toplamından düşülen zararlar toplamına eşittir.

2.2.8.2 Hesap Değeri

Katılma hesabı fonlar üzerinde hareket gerçekleştikçe fonun hesap değeri değişir. Yatırılan paranın hesap değeri o haftanın birim değerine bölünerek bulunur. Hesap değerinin ayrı ayrı toplamı “Hesap Değerinin Toplamı”nı oluşturur.¹⁷¹

Hesap değeri kâr veya zarara katılma akdi formunun özel bölümünde belirtilir. Hesaba para yatırıldığında veya hesaptan para çekildiği zamanlarda bu oran değişeceğinden form üzerindeki eski oran yerine bulunan yeni oran yazılır.

Hesap değeri= Yatırılan para tutarı / Birim değerdir.

2.2.8.3 Birim Hesap Değeri

“Birim değeri” ile “Hesap değerinin” nin sonucu bulunan ve katılma hesabı akdi sahibinin üzerinde hak iddia edebileceği YTL cinsinden ifade edilen günlük veya haftalık olarak hesap edilen meblağı gösterir.¹⁷²

İşletilen fonların kâr etmesi durumunda birim değer artacağından tasarruf sahibinin de yatırmış olduğu meblağ artacaktır. İşletilen fonların zarar etmesi durumunda birim değer azalacağından tasarruf sahibinin alacağı meblağ azalmış olabilir hatta bu azalış ana paranın azalmasına yol açabilir.

2.4 KATILMA HESAPLARI’NIN FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ

Fon kullandırma işlemleri neticesinde projeden elde edilen kârların, katılma hesaplarına kâr dağıtım yöntemi ile dağıtılması sistemin özünü oluşturmaktadır. Katılım Bankalarının, diğer bankacılık işlemlerini de yaptıkları ifade edilmişti. Bu açıdan, kâr dağıtım işlemi önemli bir husustur. Katılım Bankaları ile Bankalar arasındaki farkları

¹⁷¹ ERİŞ Cevdet, “Özel Finans Kurumları Sistemi”, Albaraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş. Personel Eğitim ve Organizasyon Servisi Yayını, s. 5, İstanbul, 1997

¹⁷² Müsteşarlık Tebliği, m.2/1

verirken, Katılım Bankalarının mal ticareti yaptıklarını ancak Bankaların her türlü emtia alım satımı yapmalarının yasak olduğuna dikkat çekilmişti. Bankalar ile Katılım Bankalarını temelde ayıran en büyük fark da budur. Katılma hesaplarının kârlılık oranlarını, fon kullandırma projelerinin kârlılığı oluşturduğuna göre Katılım Bankalarının finansman metotları ya da fon kullandırma metotları da bu bağlamda büyük önem kazanmaktadır.

Katılma hesapları vasıtası ile toplanan fonların, fon kullanmak isteyenlere, ticarete dayalı, ortaklık prensibi dahilinde kullanılacak olması finansman metotlarının en önemli esprisidir. Katılım Bankası , bir aracı kurum gibi hareket ederek hem alıcı hem de satıcı konumundadır. Bu haliyle de Katılım Bankası projelere ortak olarak yada bu projelere destek olarak yönetmekte ve yönlendirmektedir.

Müsteşarlık Tebliği¹⁷³ ile fon kullandırma yöntemleri verilmiştir. Fon kullandırma yöntemleri:

- Üretim desteği sağlama ile fon kullandırma (Production Assistance)¹⁷⁴
- Kâr ve Zarara katılma yöntemi ile fon kullandırma (Utilization Of Funds By Via Profit And Loss)¹⁷⁵
- Mal karşılığı olan vesaikin alım satımı yolu ile fon kullandırma (Placement Of Funds Upon Documenary Letters Of Credit)¹⁷⁶
- Finansal Kiralama (Leasing)

2.4.1 Üretim Desteği Sağlama Yöntemi İle Fon Kullandırma

Bu yönteme vadeli satış yada murabaha (cost plus sale) da denilmektedir. Başlıktan da anlaşılacağı üzere bu fon kullandırma yöntemi, üretim sektörüne finansal olarak fon temin etme, işletmelerin yatırımlarını gerçekleştirebilmek için gerekli teçhizatı temin etmelerini sağlama amaçlarını gütmektedir. Hazine Müsteşarlığı Tebliğinin m. 20/b bendinde üretim desteği sağlanması hususu şu şekilde ifade edilmiştir. İşletmeleri için gayrimenkul, ham ve yarı mamul maddeler ile teçhizat ve

¹⁷³ Müsteşarlık Tebliği, “Katılma Hesaplarında Biriken Fonların Kullanımı”, m.20/b.

¹⁷⁴ EYÜPGİLLER, a.g.e., s.51.

¹⁷⁵ EYÜPGİLLER, a.g.e., s.51.

¹⁷⁶ EYÜPGİLLER, a.g.e., s.51.

makine temini amacıyla başvuranlara gerekli madde, teçhizat ve gayri menkulleeri üçüncü şahıslardan peşin alıp, vadeli satması şeklinde olur.

Üretim desteğiyle işletmelerin üretim amaçlı yatırımları için üçüncü kişilere peşin ödeme yapılarak işletmelere vadeli ödeme imkanı tanınıp ödeme gücüğü içine girmemeleri amaçlanmıştır. Burada Katılım Bankası ödemeyi peşin olarak yapar ve buna kâr marjını da ekleyerek vadeli ödeme imkanı sunar. Üretim desteğinin en çok tercih edilen yöntem olmasında kolay uygulanabilir olması ve kısa vadeli üretim desteği sağlanması ana nedendir. Günümüz şartları göz önüne alındığında ekonomik belirsizlikler uzun vadeli fon kullandırılmasını olumsuz etkilemekte tahsil edilememe riskini artırmaktadır. Aslında sistemin özü ortaklık prensibine dayanmaktadır. Kullandırılan fonların tahsil edilememesinin yanında yatırım yapmanın uzun bir süreç olması ortaklık yapılan gerçek yada tüzel kişilerin denetimlerinin yapılması sureti ile durumlarının değerlendirilmesinde güçlükler çıkması ya da yapılan yatırımlardan istenilen oranda kâr elde edilmemesi ortaklık anlayışından ziyade üretim desteği yönteminin kullanılmasına olarak tanınmaktadır.

Üretim desteği yönteminde üç taraf vardır. Alıcı satıcı ve Katılım Bankası. Alıcı, satıcı ile malın fiyatı ve teslim şekli gibi konularda bir öngörüşme yaparak bir anlaşmaya varır. Alıcı daha sonra bir Katılım Bankası ile de bir görüşme yaparak söz konusu mal ile ilgili bilgileri ve talepleri iletir. Katılım Bankaları ile anlaşma yapılarak malın fiyatı ödeme süresi belirlenir. Bu noktadan sonra uygulamaya geçilir. Katılım Bankası alıcı ile önceden anlaşmış olduğu gibi malın peşin fiyatı üzerine kâr marjını da ekleyerek alıcı adına fatura keser. Bundan sonraki aşama ödeme aşamasıdır. Satıcı devreden çıktığı için alıcının belirlenmiş olan vadeler itibariyle ödemeleri yapma yükümlülüğü başlar.

Üretim desteği yöntemi yurt dışından mal ithal edilmesi durumlarında da aynen uygulanabilmektedir. Navlun ve benzeri maliyetler ile KDV nin ödeme şekilleri alıcı ile Katılım Bankası arasında yapılan anlaşma ile belirlenir.

Üretim desteği yöntemindeki son bir husus da Katılım Bankasının satın alma ve satma akdini, sözleşme serbestisi dahilinde aynı anda tamamlamasıdır.¹⁷⁷ Katılım Bankasının kısa süreli de olsa malın mülkiyetini üzerine almasından oluşabilecek spekülasyonun önlenmesi amacı güdülmektedir. Bu şekilde bir takım malların stoklanarak piyasaya sürülmesinin önüne geçilmek istenmektedir.

2.4.2 Kâr Ve Zarara Katılma Yöntemi İle Fon Kullandırma

Kâr ve zarar katılma yöntemi, faizsiz bankacılığın temelini oluşturan ortaklık prensibidir. Genel olarak bir tarafta sermaye sahibi diğer tarafta ise emek sahibi vardır. Katılım Bankası sermaye sahibi olarak hareket etmenin yanı sıra denetleyici işlevini üstlenmiştir. Gerçekleşen projenin kâr veya zararı, tarafların önceden anlaştıkları oran dahilinde paylaşılır.

Kâr veya zarara katılma yöntemi ile fon kullandırmak için kurumun fon kullandıracak gerçek ve tüzel kişilerle “Kâr ve zara katılma yatırım akdi” imzalaması gerekir. Kâr ve zarara katılma, fon kullananın tüm faaliyetlerinden olabileceği gibi belirli bir faaliyetten veya belirli bir parti malın alım satımında doğacak kâr ve zarara katılma şeklinde de olabilir. Kurum fon kullandığı gerçek ve tüzel kişilerin kârına sözleşmede belirlenen oranda iştirak edilir; bu fonu kullanan gerçek veya tüzel kişilerin zararı halinde ise, kurum meydana gelen zarara azami o işe tahsis ettiği meblağ kadar katılır.

Kâr ve zarara katılma şeklinde fon kullanmanın hukuki dayanağı, taraflar arasında imzalanan bir sözleşmedir. Yani fon kullandırma ilişkisi bir sözleşme ile doğmaktadır. Sözleşmenin en önemli unsuru ise yapılacak işlem öncesinde belirlenen kâr ve zarara katılma oranıdır. Bir risk taşınması gerektiği için sabit getirili bir sözleşme değildir. Fon kullandırma işlemi ile amaçlanan fon kullanan kişinin, bir borç yükü altına girmeden yatırım yapmasıdır. Böylece işlemde zarar edildiğinde sermaye sahibi sermayesi ile zarar görecektir emek sahibi ise emeğini ya da kısmi olarak koymuş olduğu sermayesi ile zarara katılacaktır. Aksi halde yatırım yapan gerçek yada tüzel kişi yapmış olduğu yatırımdan zarar etmenin yanı sıra almış olduğu borcu üstelik faiz yükü ile geri ödemek zorunda kalacaktır. Bu durum yatırım yapmayı teşvik etmediği gibi zarar eden girişimcinin de iflas etmesine neden olabilecek bir durumdur. Kâr ve zarara katılma yönteminin temelinde bu mantık yatar.

Kâr ve zarara katılma yönteminin gerçekleşme aşamalarını şu şekilde sıralayabiliriz.

- Fon kullanmak isteyen müşteri, kâr ve zarar katılma yöntemi ile fon temin etme amacıyla Katılım Bankasına başvuruda bulunur.

- Katılım Bankası bu projeyi incelemeye alır. Katılım Bankası, projenin verimliliğini, masraflarını, fon kullanmak isteyen müşterinin mali yapısını incelemek mükellefiyetindedir. Katılım Bankası projeye iştirak edeceği sermaye oranını ve talep ettiği teminatları bildirir.

- Girişimcinin de Katılım Bankasının şartlarını kabul etmesi ile girişimci, projeyi proje yöneticisi olarak yürütmeye başlar. Katılım Bankası ise; işleri gerek yerinde takip ederek, gerekse gerekli bilgileri talep ederek denetleyici olma mükellefiyetindedir.

- Son aşama ise projenin tamamlanması aşamasıdır. Bu aşamanın sonucunda ortaya çıkan kâr ve zarara göre sözleşmede belirlenen esaslar dahilinde işleme alınır.

Kâra ve zarara katılma yöntemi ile fon kullandırmada dikkati çeken unsur, Katılım Bankası'nın yapılan projenin neticesinde kâra sözleşmede belirtilen oran ile katılması, zarara ise koymuş olduğu sermaye ile sorumlu olması hususudur. Bunu bir örnek ile açıklayacak olursak; 100 bin YTL değerinde bir ihracat projesi olduğunu ve girişimcinin bu projeyi Katılım Bankasına sunduğu ve Katılım Bankasının da kabul ettiğini varsayalım. Projeye Katılım Bankasınınun 40 bin YTL koyduğunu varsayalım. Bu durumda kâra %40 oranında zarara ise 40 bin YTL ile katılacağı durumu ortaya çıkacaktır. Projeden 80 bin YTL kâr edildiğini düşünelim, bu işlem neticesinde kabaca Katılım Bankasınınun kârı 32 bin YTL'dir. Geri kalan 48 bin YTL girişimcinin payıdır. Katılım Bankası elde etmiş olduğu kârın bir kısmını kurum kârı olarak hesabına intikal ettirecek diğer kısmı ise havuza kâr olarak atılacaktır. Kurum payının %20 olduğu göz önüne alındığında kurum 6.400 YTL'nin kâr olarak alacağı geri kalan 25.600 YTL'ni havuzlara kâr olarak atacaktır.

Toplanan fonlar, fon kullandırma neticesinde kâr ettiği zaman havuzları ve kurumun kârlılık oranı artacak ayrıca katılma hesabı açtıran gerçek yada tüzel kişilerin hesaplarına bu durumu olumlu olarak intikal edecektir.

Kâr ve zarara katılma yöntemi ile fon kullandırmanın bir takım sakıncaları vardır. Ülkenin ekonomik yapısı sağlam temellere oturmamış ve gelişme sürecinde olan, enflasyonun ve belirsizliklerin hakim olması durumlarında özellikle de uzun vadeli olarak kâr ve zarara katılma yöntemi ile fon kullandırma yöntemini tercih edilmemektedir. Bu genel durumun yanında fon kullandırılacak müşterilerin mali yapısı

da çok önemlidir. Her şeyden önce şirketlerin mali yapılarını iyi analiz edilmesi gereklidir. Projenin yürütülmesi safhasında veya projenin sonuçlanmasında müşterilerin kendi lehlerine değişiklikler yapmaları söz konusu olabileceği iyi takip edilmelidir. Bu yüzden de Katılım Bankaları bu yöntem ile fon kullandırmayı daha az tercih etmektedir.

2.4.3 Mal Karşılığı Olan Vesaikin Alım-Satımı İle Fon Kullandırma

Adında da anlaşılacağı üzere alım satımı yapılan vesaikin mal karşılığı mal karşılığı olması gerekmektedir. Katılım Bankasıyla fon kullanan daha yüksek bir fiyattan geri satılmasını düzenleyen bir akit imzalanır.

Dış ticarete konu olan bir malın, Katılım Bankasınca peşin olarak alınıp, üzerine kâr marjı da eklenerek vadeli olarak fon kullanma müşterisine satılması hususu ön plana çıkar. Yine bu fon kullanma yönteminde de hukuki dayanak taraflar arasında imzalanan sözleşmedir.

Katılım Bankası, ithalat işlemin de söz konusu malı, yurt dışı satıcıdan peşin olarak alır ve ithalat işlemine konu olan girişimciye, üzerine kendi kârını da ekleyerek vadeli olarak taksitler halinde satar.

İhracatta ise yurt içi satıcıdan mal peşin olarak devir alınıp ihracatçıya (yurt dışı müşteriye) vadeli olarak taksitler halinde satılır.

Mal karşılığı olan vesaikin alım-satım yolu ile fon kullandırma, İslam bankacılığında kullanılan murabaha yöntemi üzerine inşa edilmiştir. Burada dikkati çeken husus, bir malın peşin olarak alınarak vadeli olarak, üzerine kâr marjı da eklenerek daha pahalı bir fiyattan satılmasının faize konu olup olmayacağıdır. Yapılan işlem neticesinde ortaya çıkan artı değer, ticari bir işlem neticesinde ortaya çıkacağından; kısacası alım satıma konu olan bir mal hareketi olacağından ve dolayısıyla bir risk taşıdığından faiz olarak kabul edilmemektedir. Dikkati çeken diğer bir husus ise ,bu finansman yönteminde enflasyonun etkisinin büyük önem taşımasıdır. Kullandırılan fonun getirisi, enflasyonun dolayısıyla faiz hadlerinin altında olursa, yapılan işlem yada işlemlerden zarar edilecektir.

Kâr ve zarara katılma yönteminde ve diğer finansman metotlarında olduğu gibi mal karşılığı vesaikin alım satımı yolu ile fon kullandırmada da güven esası ön plandadır. Fon kullanmak isteyen müşteri, gerçekten bir yatırım yapmak niyeti fon

kullanma talebinde bulunmakta yoksa finansal olarak kötü durumda olduğu için mi? Bu husus , firmaların mali yapısının iyi etüt edilmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır.

2.4.4 Finansal Kiralama (Leasing , Kira Akdi)

2.4.4.1 Tanım Ve Tarihçe

Ödünç verme müessesesi gibi kiralama insanlığın ilk tarihine kadar uzanmaktadır. M.Ö.350 yılında Aristoteles, zenginliğin mülkiyet hakkından ziyade bu hakkın kullanımından kaynaklandığına işaret etmiş, bazı yazarlar daha da gerilere giderek milattan binlerce yıl önce Sümerler tarafından Mezopotamya finansal kiralama benzeri işlemlerin yapıldığını kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Ancak Adam Smith'in 18.yy sonlarında ileri sürdüğü, sermaye birikimini üretim araçlarının mülkiyetinden değil de işletilmesinden kaynaklandığı görüşü, finansal kiralama uygulamasının temelini oluşturduğu kabul edilmektedir.¹⁷⁸ Finansal kiralama, İslam toplumlarında da asırlar boyu bir finansman metodu olarak uygulanmış, İslam hukuku eserlerinde bu yöntemin kullanılış esasları anlatılmıştır.¹⁷⁹

Finansal kiralama (Leasing), bu gün bir çok gelişmiş ülkede başarıyla uygulanan ve yatırımların finanse edilmesinde benimsenmiş olan bir finans yöntemidir. Olay, dünya bazında ele alındığında, bu sektörün daha 1930'lu yıllarda ekonomik hayata girişimci kesim için bir alternatif finansman kaynağı olarak girdiği söylenebilir.¹⁸⁰ Birçok finansal kiralama şirketi kurulup faaliyette bulunmasına rağmen bugünkü anlamda bir leasing şirketi 1952 mayısında D.P. Boothe, H. Schonefeld, Clarence ve Joseph Kure'un 20.000 \$ sermaye ile San Francisco'da "United States Leasing Corporation" adlı ilk ve bugün içinde dünyanın en büyük finansal kiralama şirketini kurmaları ve bu şirketin yatırımları, finansal kiralama yoluyla finanse etmeye başlaması ile ortaya çıkmıştır.¹⁸¹ Türkiye'de kullanılmaya başlanması ise 1980'li yıllardan sonra ekonomik hayatın hareketlenmesi ve yeni birçok finansal aracın mevzuatımıza girmesi ile mümkün olabilmektedir.

Finansal kiralama terimi, ilk olarak Müsteşarlık Tebliğinin 20. maddesinde "Kira Akdinin" karşılığı olarak kullanılmıştır. Buna göre finansal kiralama mal ve

¹⁷⁸ ALTOP Atilla, "Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi", Türkiye İş Bankası Vakfı, s. 3, Ankara, 1990

¹⁷⁹ ÖZSOY, a.g.e., s.152.

¹⁸⁰ APAK Sudi, "Uluslararası Finansal Teknikler", 2. Baskı, s. 129, Nisan, 1995

hizmet üretiminde kullanılacak teçhizatın, mülkiyet kurumda kalmak koşulu ile sözleşme serbestisi dahilinde, işletmelere kiraya verilmesidir. Ülkemizde finansal kiralama işlemleri, finansal kiralama şirketleri, mevduat toplayan yatırım ve kalkınma bankaları ve Katılım Bankaları aracılığı ile yapılabilmektedir. Ekonomideki yeni yapılanma dönemi ile birlikte girişimcilerin de krediye olan gereksinimleri artmıştır. Bu noktadan sonra ucuz finansman yolları arama sürecine girilmiştir. Bu hususta birçok alternatif ortaya çıkmıştır. İşte finansal kiralamada bu finansal araçlardan birisidir.

Finansal kiralama, en genel tanımı ile Katılım Bankalarının ve kiralama şirketlerinin, sanayi kuruluş yada yatırım mallarını kiraya vermesini ifade eder.¹⁸² İktisadi açıdan bir tanım yapılacak olursa, finansal kiralama verenin, çeşitli şekilde temin ettiği malı, finansal kiralama alana teslimine ilişkin borcun kredilendirilmesi işlemidir.¹⁸³ Buradaki kredi terimi, bankaların açmış oldukları kredilerle karıştırılmalıdır. Çünkü finansal kiralama işlemi bir kredi işlemi değildir. Bankalar açmış oldukları krediler ile ekonomik hayatı finanse ederler, finansal kiralama işleminde ise finansman işleminin yanı sıra bir mal hareketi de vardır. Ticari bankaların doğrudan kiralayan sıfatı ile finansal kiralama sözleşmesi akit etmeleri yasaklanmıştır. Çünkü bankaların mal ticareti yapmaları yasaklanmıştır. (Bankalar Kanunu 49. ve 50. maddeleri). Ancak bankaların sermayesinin tamamını ellerinde bulundurabilecekleri iştirakleri eliyle bu işlemleri yürütmelerinde hiçbir engel yoktur.¹⁸⁴

2.4.4.2 Finansal Kiralama Sözleşmesi

Finansal kiralama ilişkisi, finansal kiralama sözleşmesi ile doğar. Finansal kiralama sözleşmesi kiralayanın, kiracının talebi ve seçimi üzerine üçüncü kişiden satın aldığı veya başka suretle temin ettiği bir malın zilyetliğini, her türlü faydayı sağlamak üzere ve belli bir süre feshedilmemek şartı ile kira bedeli karşılığında, kiracıya bırakmasını ön gören bir sözleşmedir şeklinde tanımlanmıştır.¹⁸⁵ Finansal kiralama Kanunu, finansal kiralama sözleşmesini yeni bir sözleşme türü olarak emredici ve tamamlayıcı hükümlerle düzenlediği için, bizim hukukumuz açısından finansal kiralama sözleşmesinin hukuki niteliği hakkındaki tartışmalar önemini büyük ölçüde

¹⁸¹ ALTOP, a.g.e., s.4.

¹⁸² YÜKSEL Ali Sait, a.g.e., s.195.

¹⁸³ APAK, a.g.e., s.130.

¹⁸⁴ Finansal Kiralama Kanunu m.10'a göre kiraya veren şirketlerin (Özel Finans Kurumu veya Finansal Kiralama Şirketleri) hukuki yapısı anonim ortaklık şeklinde mümkün olabilmektedir.

yitirmiştir.¹⁸⁶ Sözleşmeye, bu kanunda hüküm olmayan hallerde Borçlar Kanununun genel hükümleri, sözleşmenin niteliğine uygun düştükleri oranda ise özel hükümleri uygulanır.¹⁸⁷ Finansal kiralama sözleşmesi, yalnızca mesleki amaç taşıyan veya üretici nitelikte bulunan teçhizat ve diğer taşınırlar ile aynı nitelikteki taşınmaz mallar üzerinde aktif edilebilir.¹⁸⁸ Finansal kiralama şirketinin üçüncü bir kişiden yada üreticiden almış olduğu mal kiracıya kiralanmaktadır. Malın mülkiyeti finansal kiralama şirketindedir ancak kiracı (finansal kiralama alan) bu malı kendi amaçları doğrultusunda kullanabilme hakkını elde etmektedir. Kiracı, bu malın bedelini sözleşmede belirlenen zaman dilimi içinde belirlenmiş taksitler halinde kira olarak öder. Finansal Kiralama Kanunu 5.maddesi ile sözleşmeye konu olan malın taşınır ya da taşınmaz bir mal olabileceği ancak patent gibi fikri ve sinai hakların sözleşmeye konu olamayacağı belirtilmiştir. Finansal Kiralama Kanununun 7. maddesi ile sözleşmenin en az 4 yıl süre ile feshedilemeyeceği ve hangi kiralama hallerinde bu sürenin kısalacağı, Bakanlar Kurulunca çıkarılacak olan yönetmelikte belirleneceği hükme bağlanmıştır.

Sözleşme, düzenleme şeklinde noterlikçe yapılır. Taşınır mala dair sözleşme, kiracının ikametgahı noterliğinde özel sicile tescil edilirken, taşınmaz mala dair sözleşme ise taşınmazın bulunduğu tapu kütüğünden beyanlar hanesine, gemilere dair sözleşmeler ise gemi siciline şerh edilir. Tescil veya şerhten sonra, üçüncü kişilerin finansal kiralama konusu mal üzerindeki aynı hak iktisapları kiralayana karşı ileri sürülemez.¹⁸⁹ Kanun ile taşınır-taşınmaz mallar ve gemiler üzerindeki hak iktisapları mahiyetlerine göre belirlenmiştir.

Yapılan anlaşmanın bir finansal kiralama anlaşması için şu üç husustan en az birinin kabul edilmiş olması gerekmektedir. Bunlar:¹⁹⁰

*Kira süresi sonucunda malın mülkiyetinin kiracıya devrinin öngörülmesi,

*Kiracıyla kira süresini malı o tarihte beklenen piyasa fiyatının altında bir değerden satın alma hakkının tanınması,

*Kira ödemeleri toplamının malın ekonomik ömrünün en az %90 ına eşit olması gereklidir.

¹⁸⁵ Finansal Kiralama Kanunu, m.4. (28/6/1985 T. ve 18795 sayılı R.G.)

¹⁸⁶ ALTOP, a.g.e., s.109.

¹⁸⁷ Finansal Kiralama Kanunu m.26. ayrıca 27. Madde ile uygulanmayacak olan hükümler de verilmiştir.

¹⁸⁸ KÖTELİ Argun, "Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukukunda Finansal Kiralama", s. 14, İstanbul, 1991

¹⁸⁹ Finansal Kiralama Kanunu, m.8.

Finansal kiralama yada finansal kiralama sözleşmesinin aşamalarının şu şekilde verebiliriz:

*Girişimci kendisi için gerekli olan yatırım malı hususunda üretici ile bir ön görüşme yapar. Bu görüşmeyle malın özellikleri, fiyatı gibi konularda istediği bilgileri temin eder.

*Girişimci söz konusu yatırım malı için gerekli olan finans malını temin etmek için bir finansal kiralama şirketine yada Katılım Bankasına başvurur.

*Katılım Bankası girişimcinin bu başvurusunu değerlendirmeye alarak gerek girişimci gerekse ilgili mal ile ilgili bilgiler dahilinde proje hazırlar.

*Hazırlanan proje girişimciye de sunulur. Girişimcinin de onay vermesiyle finansal kiralama sözleşmesi imzalanır. Sözleşme ile Katılım Bankası kiralayan girişimci ise kiracı olur. Sözleşme notere onaylatılır. Sözleşmede malın özellikleri kira ödemeleri sigorta¹⁹¹ hususları, teminatlar gibi unsurlar detaylı olarak yer alır.

*Bu noktadan sonra girişimci ile anlaşılan Katılım Bankası üreticiye gider malın bedelini ödeyerek faturanın da kesilmesiyle malın mülkiyetini üzerine alır.

*Mal girişimciye teslim edilir. Artık malın mülkiyeti Katılım Bankasına, her türlü kullanım hakkı ise kiracıya yani girişimciye aittir yalnız kiracı finansal kiralama konusu malın zilyetini bir başkasına devredemez.¹⁹²

*Kiracı sözleşme uygun olarak ödemelerini yapar, muhasebe kayıtlarını tutar.

Sözleşmenin bitiminde kiracı, kiraladığı malı Katılım Bankasına iade ederek sözleşme bitirebileceği gibi önceden tesbit edilmiş bir bedel karşılığında malın mülkiyeti üzerine de geçirebilir.¹⁹³

¹⁹⁰ APAK, a.g.e. s.130.

¹⁹¹ Finansal Kiralama Kanunu m. 17 göre kiralanan mal sözleşme süresi boyunca finansal kiralama veren şirket tarafından kiralamak zorundadır. Sigorta primlerinin ödenmesi ise kiracıya aittir.

¹⁹² Finansal Kiralama Kanunu m.15.

¹⁹³ Bu husus da Finansal Kiralama Kanunu m.9'da düzenlenmiştir.

2.4.4.3 Finansal Kiralama Sözleşmesinin Sona Ermesi

Normal olarak finansal kiralama sözleşmesi, senesinin dolmasıyla son bulur. Finansal Kiralama Kanununun 21. maddesine göre taraflardan her biri sürenin bitiminden en az üç ay önce bildirmek kaydıyla, mevcut ve yeni şartlarla sözleşmenin uzatılmasını talep edebilir. Sözleşmenin uzatılması tarafların antlaşmasına bağlıdır. Eğer kiracı, sözleşmeden doğan satın alma hakkını kullanmazsa yada böyle bir hakkı yoksa derhal kiraya konu olan malı geri vermek zorundadır.

Sözleşme, başka sebeplerle de sona erebilir; kiracı veya finansal kiraya verenin mevcut durumlarında meydana gelebilecek değişiklikler de sözleşmenin yapısını tamamen ya da kısmen değiştirebilir. Sözleşme, şirketin sone ermesi, tüzel kişiliğinin hitamı, kiracının iflası veya aleyhine yapılan bir icra takibinin semersiz kalması, kiracının ölümü veya fiil ehliyetini kaybetmesi halinde, sözleşmede aksine hüküm yoksa sona erer.¹⁹⁴

Sözleşmenin İhlas edilmesi de sözleşmeyi sona erdirebilir. Sözleşmenin ihlali durumu Finansal Kiralama Kanunu 23. maddede düzenlenmiştir. Kira bedellerinin zamanında ödenmemesi ya da sözleşmeye aykırı hareket edilmesi, sözleşmede feshine neden olabilir. Kira bedellerinin zamanında ödenmemesi durumunda otuz günlük bir süre tanınır, eğer malın mülkiyet sözleşmenin bitimiyle kiracıya geçecek ise, bu süre atmış günden az olmalıdır.

Son olarak, sözleşmenin feshedilmesinin sonuçlarına bakacak olursak; sözleşmenin kiralayan tarafından feshi halinde, kiracı, malın iade ile vadesi gelmemiş finansal kiralama bedellerini ödemek yükümlülüğü altında olduğu gibi kiralayanın bunu aşan zararından da sorumludur; Sözleşme kiracı tarafında feshedilirse, kiracı, malı geri vermekle beraber uğradığı zararın tazminini kiralayandan talep edebilir.¹⁹⁵

2.4.4.4 Finansal Kiralama Çeşitleri

Finansal kiralamanın hızla yaygınlaşması, finansal kiralama sözleşmelerinin konusunu da genişletmiş farklılaştırmış ve finansal kiralamanın çeşitli kriterlere göre

¹⁹⁴ Finansal Kiralama Kanunu, m.22.

sınıflandırılmasına neden olmuştur. Ayrımda birçok kritere göre değerlendirme yapıldığı için finansal kiralamanın da çeşitleri o kadar artmıştır. Konunun uzunluğu nedeni ile kiralamanın çeşitleri kısaca sıralanacaktır. Buna göre finansal kiralama çeşitleri¹⁹⁶ şunlardır:

- Dolaylı Finansal Kiralama – Doğrudan Finansal Kiralama

Finansal kiralama ilişkisindeki kişilerin sayısına göre yapılan bir ayırmadır. Satıcı aynı zamanda finansal kiralamayı da yapan kişi ise dolaysız finansal kiralama, araya bir finansal kiralama şirketi giriyorsa yani finansal kiralamayı alan finansal kiralama şirketi ve satıcı olarak üçlü bir ilişki söz konusu ise dolaylı finansal kiralama ilişkisinden söz edilir.

- Operating – Lease (Günlük İşlem Finansal Kiralaması) – Financial – Lease (Finansal Kiralama)

Operating - lease sözleşmesi kısa süreli olup istenildiği an feshedilen kira sözleşmesi niteliğinde bir sözleşme türüdür. Finansal kiralama sözleşmesi ise, finansal kiralama verenin, önceden finansal kiralamayı alan tarafından seçilen malı alarak, finansal kiralamayı alana teslim edilmesi ve leasing alanın ödeme ifasını yerine getirmesi ile kurulan sözleşmedir. (Ülkemizde de kullanılan finansal kiralama türü budur). Operating finansal kiralamadan ayrılan en önemli özelliği feshedilemez oluşudur.

- Taşınır Finansal Kiralama – Taşınmaz Finansal Kiralama

Finansal kiralamaya konu olan malın, taşınır yada taşınmaz olması niteliğine göre yapılan bir ayırmadır.

- Yatırım Malları Finansal Kiralaması – Tüketim Malları Finansal Kiralaması;

Finansal kiralama konusu malın niteliğinden yola çıkılarak yapılan ayırmadır. Tüketim malları finansal kiralaması ile kastedilen dayanıklı tüketim mallarıdır.

- “Full – Service-Leas”-“Teil-service-lease “ –“Net – Lease”;

¹⁹⁵ Finansal Kiralama Kanunu, m.25.

¹⁹⁶ ALTOP, a.g.e., s.50-76

Finansal kiralamaya konu olan mal ile ilgili yükümlülüklerin , hangi taraf tarafından yapıldığı kriterine dayanılarak yapılan ayırmadır. Yükümlülüklerin tamamını finansal kiralamayı veren üstleniyorsa full-service, bir kısmı finansal kiralamayı veren, bir kısmı da alan tarafından karşılanıyorsa teil-service, eğer tümü finansal kiralamayı alan tarafından karşılanıyorsa net finansal kiralamadan söz edilir.

- “Full-Service-Lease”-“Second-hand-lease”;

Finansal Kiralamaya konu olan mal daha önce kullanılmış ise ;second hand (ikinci el) , kullanılmamışsa first hand (birinci el) finansal kiralamadan söz edilir.

- Short Lease – Long Lease;

Finansal kiralama sözleşmesinin uzun vadeli ya da kısa vadeli olmasına göre yapılan ayırmadır.

- Revolving-Lease-Term-Lease

Finansal kiralamaya konu olan malın kullanımdan ötürü eskimesi ya da demode olması durumunda değiştirileceği esasına göre yapılan sözleşme türü revolving finansal kiralama, mal sözleşme süresince aynı kalacaksa, değiştirilmeyecekse term finansal kiralamadan söz edilir.

- “Individual-lease”-“Blanket-lease”

Individual finansal kiralamada belirli bir mal hakkında finansal somut bir sözleşme yapılırken , blanket finansal kiralamada bir çerçeve anlaşma yapılarak, belirli bir değer belirlenir, bu değer aşılmamak kaydıyla sunulan mallardan, finansal kiralamayı alacak olan istediklerini kiralamakta ve sözleşme süresi kiralanan mala göre belirlenmektedir.

- Special-lease

Finansal kiralamaya konu olan mal tamamen finansal kiralamayı alınan ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda yapıldığı, bu nedenle sözleşmenin sonunda sadece finansal kiralamayı alan tarafından amaca uygun olarak kullanılabilceği durumlarda special (özel) finansal kiralamadan söz edilir.

- Sale – And –Lease Back

Kısaca sat ve geriye kiralama şeklinde ifade edilen bu sözleşme türünde gelecekteki finansal kiralamayı alan, kendi mülkiyetindeki mali finansal kiralamayı verene satıp aynı anda onları geri almaktadır. Yani finansal kiralama konusu mal, üretici olan finansal kiralamayı alan tarafından finansal kiralamayı verecek olan şirkete satılır daha sonra yeni bir sözleşme ile geri kiralılır.

- Personel – Finansal Kiralama

Finansal kiralama ile pek ilgisi yoktur. Ancak ekonomik alanda ve iş hayatında işgücünün kullanımının ödünç veren şirket tarafından ücret karşılığında yatırımcılara ve kamu tüzel kişilerine devredilmesi ile kurulan bir sözleşmedir. Personel finansal kiralama da söz konusu unsur geçici işçi kiralamasıdır.

- Uluslararası Finansal Kiralama

Finansal kiralamayı veren ve alan farklı ülkelerde ise uluslar arası finansal kiralamadan söz edilir.

2.4.4.5 Finansal Kiralamanın Avantajları

Finansal kiralama yöntemi bugün dünyada çok kullanılan bir finansman metodudur. Finansal kiralama yöntemi yapısı itibari ile bir ortaklık sözleşmesine benzediği için İslam ülkelerinde de kullanılan zaten İslam İktisadında olan bir finansman metodudur. Finansal Kiralamanın avantajlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Finansal kiralama vasıtasıyla sağlanan finansman, bankaların açmış oldukları kredilere nazaren daha uzun vadelidir. Finansal Kiralama Kanununun 7.maddesine göre finansal kiralama sözleşmeleri en az 4 yıl süre ile feshedilemez.

- Finansal kiralamaya tabi olan malların mülkiyet hakları, kiralayanda saklı kaldığı için, sözleşmenin bitiş süresine kadar satın alınan bedeli üzerinden finansal kiralama şirketinin ‘aktifinde’ yer alacaktır.¹⁹⁷ Finansal kiralama vasıtası ile sağlanan, şirketlerin pasifinde yer almayacağı için borçlarını arttırmayacaktır. Borç/öz kaynak rasyonunu olumsuz olarak etkileyeceği için şirketlerin borçlanabilme imkanlarını kısıtlayacaktır.

¹⁹⁷ APAK, a.g.e., s.132.

- Finansal kiralama vergisel avantajlar sağlar. Finansal kiralama Kanununun 30. maddesi ile finansal kiralama sözleşmesinin her türlü vergi, resim ve harçtan istisna olduğu belirtilmiştir.¹⁹⁸ Buradaki en büyük avantajlardan birisi de KDV'dedir.

- Finansal kiralama ile sağlanan finansmanın amacına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığının denetimi işlemi oldukça kolaylaştırır.¹⁹⁹

- Finansal Kiralama, bir kira sözleşmesi olduğu için kira ödeme planı, kiracı ile kiraya veren arasında anlaşarak belirlenir. Bu durumda kiracının nakit durumuna ve ödeme gücüne göre plan yapılabilmesine olanak tanır.

- Finansal Kiralama, orta uzun vadeli finansman olanaklarını sınırlı olduğu ülkelerde ve dönemlerde, özellikle orta ve küçük işletmelere uygun koşullarda finansman kolaylıkları temin ederek, finansman olanaklarını genişletir.²⁰⁰ Bu durumda yeni yatırımları körüklediği için finansman arzını artırarak finansman maliyetini düşürür.

- Teknolojinin süratle gelişme sürecinde olması, bilgisayar sektörü başta olmak üzere bir çok yatırım malının demode olmasına neden olmaktadır. Finansal kiralama yöntemi ile yatırım araçlarını finanse eden bir girişimci dört yıllık sürenin dolması ile finansal kiralamaya konu olan yatırım malını sözleşme esaslarına dayanarak finansal kiralamaya verene teslim edebilir.

- Bu finansal yönteminin sağladığı bir diğer avantaj ise, yatırıma yönelen firmaların yatırımlarının % 100'e yakınının dahi başlangıçta bu yöntemle sağlanabilmesidir. Buna karşın yatırım bankalarının ve Dünya Bankasının sağladığı kredilerle yatırımların %50'sinin öz kaynaklardan sağlanması gibi bir koşul bulunmaktadır.²⁰¹

- Finansal kiralama sözleşmesi ile kira tutarının miktarları baştan bilinmektedir. Faiz oranları gibi değişken değil, sabittir.

¹⁹⁸ Maliye Bakanlığı, Harçlar Kanunu Genel Tebliği, seri:13 (7.6.1986 T. ve 19130 sayılı R.G.); finansal kiralamanın her türlü vergi, resmi ve harçtan müstesna tutulduğu açıklanmıştır. Yalnız sözleşmeden doğan vergi değil, noterde tabi olacağı işlemler, tapu sicilinin beyanlar hanesine şerhi, gemi siciline şerhi de harçtan istisna edilecektir.

¹⁹⁹ ALTOP, a.g.e., s.21.

²⁰⁰ ALTOP, a.g.e., s.20.

²⁰¹ APAK, a.g.e. s.134.

- Kiralayan tarafından kesilen faturaların tamamı kiracı tarafından gider yazılabilir.

- Yatırım mallarının dış satımında finansal kiralama önemli katkılar sağlayabilmektedir. Bu durumda, dış satımcı üretimini ülkesindeki finansal şirketine satmakta ve dış satımın tüm risklerden kurtulmakta; finansal kiralama şirketi de, malı dışalımıcının ülkesinde bulunan şubesi ya da muhabiri aracılığı ile dış alımcıya ulaştırabilmektedir.²⁰²

- Finansal kiralama ile teşviklerden yararlanma ve amortisman kolaylıkları da sağlanmaktadır. Teşvik belgesine bağlanan yatırımların bir bölümünün de olsa, kira finansmanı yoluyla gerçekleştirilmesi dışalımıcıya da likidite kolaylığı sağlamak ve dışsatıcıya da –satış kendi ülkesinde ve kendi parası üzerinden yapıldığı için her şeyden önce kur riskinden de korumaktadır.²⁰³ Finansal kiralamaya tabi olan malların amortisman ayırma hakları, finansal kiralama şirketleri tarafından yararlanılmaktadır. Finansal kiralama şirketleri vergi avantajlarından fazla yararlanabilmek için kira konusu mallarda hızlandırılmış amortisman yöntemini uygulamaktadırlar.²⁰⁴

- Kiralanan bir makine veya donanımın kısa bir süre kullandıktan sonra ekonomik ömrü tükenmeden yerine yeni teknolojiye dayanan bir başkasının kiralanması mümkün olduğundan, maliyetin bir ölçüde artması da göz önüne alınarak, yeni teknolojinin ülkeye getirilmesi suretiyle rekabet gücünün sağlanması ve korunması ile sanayi yapısının bu yönde ıslah edilmesi mümkün kılınabilecektir.²⁰⁵

2.4.4.6 Finansal Kiralamanın Dezavantajları

Finansal kiralamanın avantajlarının yanında bir de dezavantajları vardır. Bunlar;²⁰⁶

- Kiralamaya tabi tutulan malların kullanım açısından serbestliği söz konusu ise de mal üzerinde yapacağı her türlü değişiklik için kiralayandan izin almak zorundadır.

²⁰² YÜKSEL, a.g.e., s.195

²⁰³ YÜKSEL, a.g.e., s.196

²⁰⁴ APAK, a.g.e. s.132.

²⁰⁵ ALTOP, a.g.e., s.31.

²⁰⁶ APAK, a.g.e., s.136

- Yatırım indiriminden yararlanma durumlarında satın alma kiralamaya göre daha çekici bir durum oluşturmaktadır. Firma önemli ölçüde vergi avantajlarından yararlanır. Kiralama yoluna gidildiğinde ise bu avantajlardan yararlanamaz.

- Yatırıma konu olan mal, enflasyondan ötürü yeniden değerlendirmeye tabi tutulursa, bundan finansal kiralama veren yararlanır.

- Kiracı durumundaki yatırımcının, kiralamaya konu olan malın kiralanması için varlıklarını teminat olarak göstermesi, o firmanın kredi değerliliğini düşürmektedir. Ayrıca varlıklarını teminat olarak gösterememesinden dolayı kredi alabilmesi zor duruma girmektedir.

- Uzun süreli finansal kiralama sözleşmelerinde, bu süre içerisinde sözleşmeyi feshetmek kendisine çok pahalıya geleceğinden, finansal kiralamayı alanın hareket kabiliyeti kısıtlanmaktadır.²⁰⁷

Sözleşme süresinin bitiminde, finansal kiralamayı alan malın tüm tedarik masraflarını ödemesine rağmen, onu geri vermek veya düşüğe olsa, ek bir bedel ödeyerek kullanmaya devam etmek zorunda kalacak, her durumda uzatma süresinin sonunda malı nihai olarak geri vereceğinden artık değerden yararlanamayacaktır.²⁰⁸

²⁰⁷ ALTOP, a.g.e., s.18.

²⁰⁸ ALTOP, a.g.e., s.20.

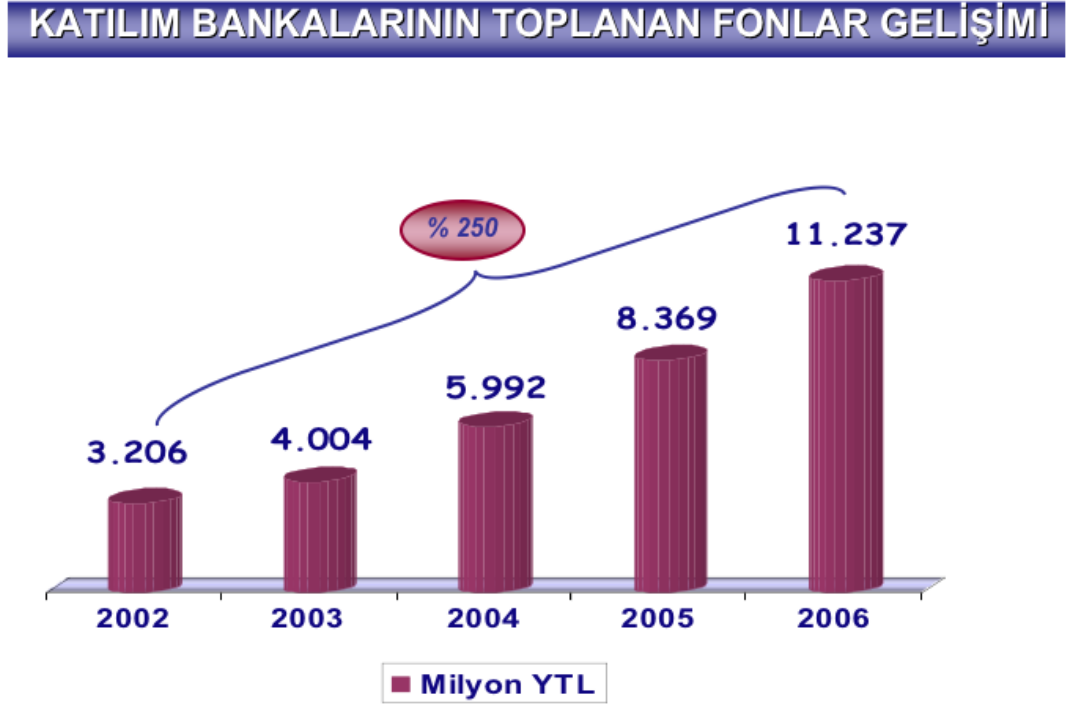
3. BÖLÜM

TÜRK FİNANS SİSTEMİ İÇİNDE KATILIM BANKALARI

3.1 KATILIM BANKALARININ TÜRKİYE EKONOMİSİNE KATKILARI

Katılım Bankalarının kurulup çalışmaya başlamasına değin, ülkemizde finans sisteminin tümü faiz esasına göre kurulup işlemekte idi. Bu nedenle de gerek tasarruf sahibi gerekse de müteşebbis açısından herhangi bir seçim hakkı bulunmamaktaydı. Bu kurumlar sayesinde; "Faizle çalışan geleneksel tasarruf kurumlarına inançları dolayısıyla ilgi göstermeyen, mali kurumlar dışında altın, döviz, gayrimenkul şeklinde veya "yastık altı"nda saklanan fonların ekonominin emrine sunulması sağlanmıştır."²⁰⁹

Şekil 1:

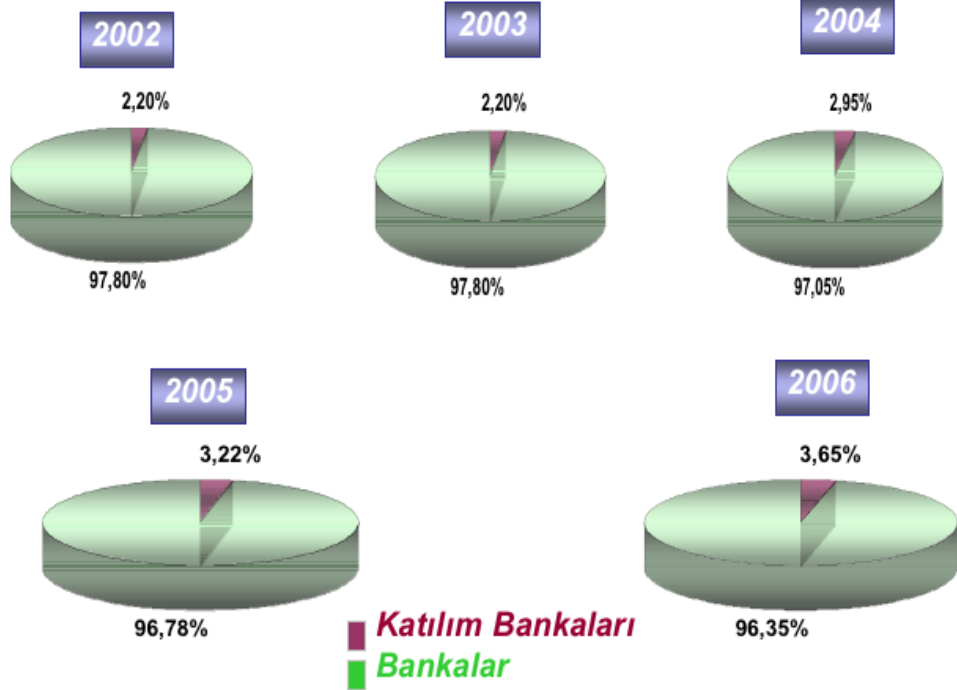

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

²⁰⁹ VURAL Günel "Özel Finans kurumları", s.45

Şekil 2:

BANKACILIK SEKTÖRÜ İÇİNDEKİ TOPLAM TOPLANAN FONLARDAN ALINAN PAY

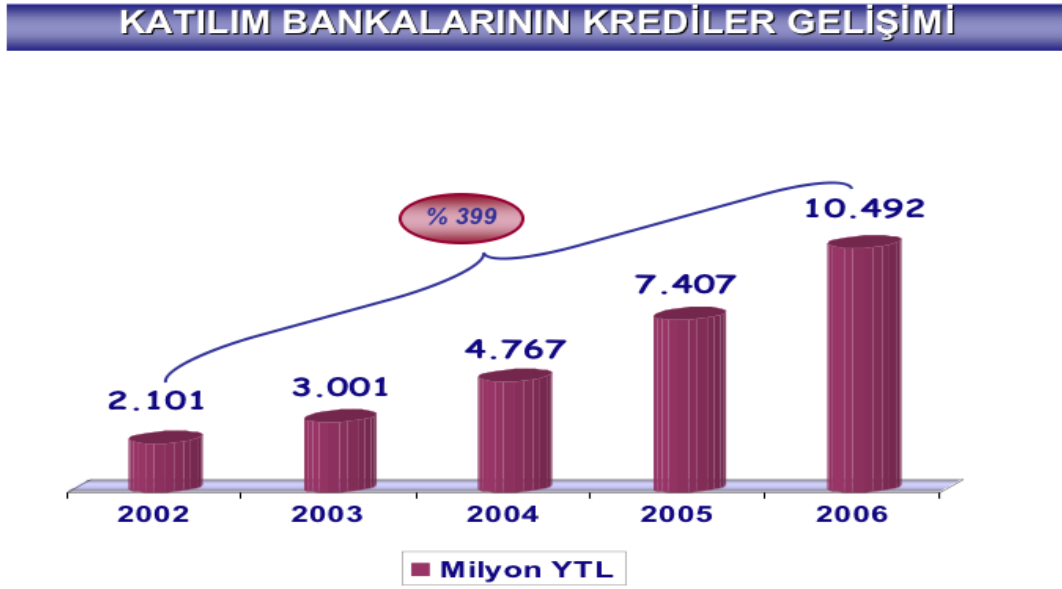
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Katılım Bankaları finansman sıkıntısı içinde olan şirketlere sabit bir bedeli olmayan, karşılığı kadar verilecek payla ödenen risksiz bir kaynak sağlayarak, üretimin canlanmasına ve dolayısıyla maliyetin düşmesine yardımcı olurlar. Böylece maliyet enflasyonunun frenlenmesine katkı sağlamış olurlar.

Katılım Bankalarının faiz oranları üzerinde de olumlu etkiler yaptığı bilinmektedir. Ekonomide faiz oranlarını düşürücü ve aşağıya doğru çekici her eylem ve girişim fonksiyonel ekonomiye olumlu yönde katkıda bulunur. Katılım Bankaları'nın esnek fon toplama yöntemleri ve ticarete dayalı finansman biçimleriyle banka sistemine göre cari faiz oranlarını aşağı çekici bir fonksiyon yüklenmektedir. Bu ise ekonomide yatırımların hacminin artmasına yol açarak, üretilen mal ve hizmetlerin değerini, yani milli geliri büyütmektedir.²¹⁰

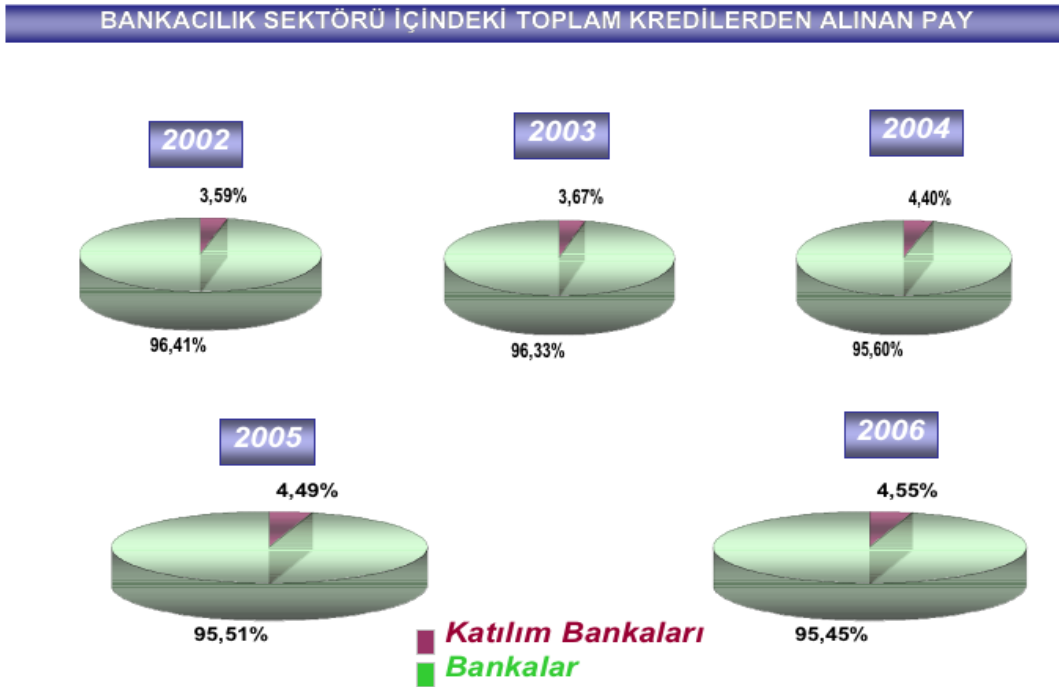
²¹⁰ GÜRDOĞAN Nazif, "Özel Finans Kurumları ve Türkiye uygulaması sempozyumu" s.166

Şekil 3:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Şekil 4:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Katılım Bankalarının, İslam Ülkeleriyle ticaretin gelişmesine yaptıkları olumlu etkiler, özellikle İslam dünyasında hızla yayılan Katılım Bankalarının Türkiye'ye getirecekleri yabancı sermaye yanında mali ilişkilerdeki artış ve yapılacak ortak yatırımlar da bir nevi Katılım Bankaları'nın ekonomiye dolaylı katkıları olarak ele alınabilir.²¹¹ Ayrıca İslam ülkelerinde atıl bulunan kaynakların Türkiye'de ki kaynak arayışları için iyi bir fırsat olduğu kaçınılmazdır. İslam Ülkelerinin üretime olan uzaklığı, kaynakların değerlendirilmesi ve Türkiye'de mevcut bulunan istihdam açığının kapatılması için fırsat olduğu inkar edilemez bir gerçektir.

Klasik mevduat bankaları bir para alış-verişi içinde yer alırlarken Katılım Bankaları tamamıyla ticari ürünlerin alım satımına aracılık etme prensibine göre çalışırlar. Katılım Bankalarına fon yatıracak hesap sahipleri banka muhasebelerinden farklı olarak şu hususlardan feragat etmek zorundadır.

“Ana para ve” “Sabit gelir” garantisi

Buna karşılık Ticaret Banka mudilerine kıyasla aşağıdaki avantajlar elde ederler.

- Yatırımın doğru yapılmış olması halinde piyasa şartlarının üzerinde kâr elde etme imkanını kazanır.

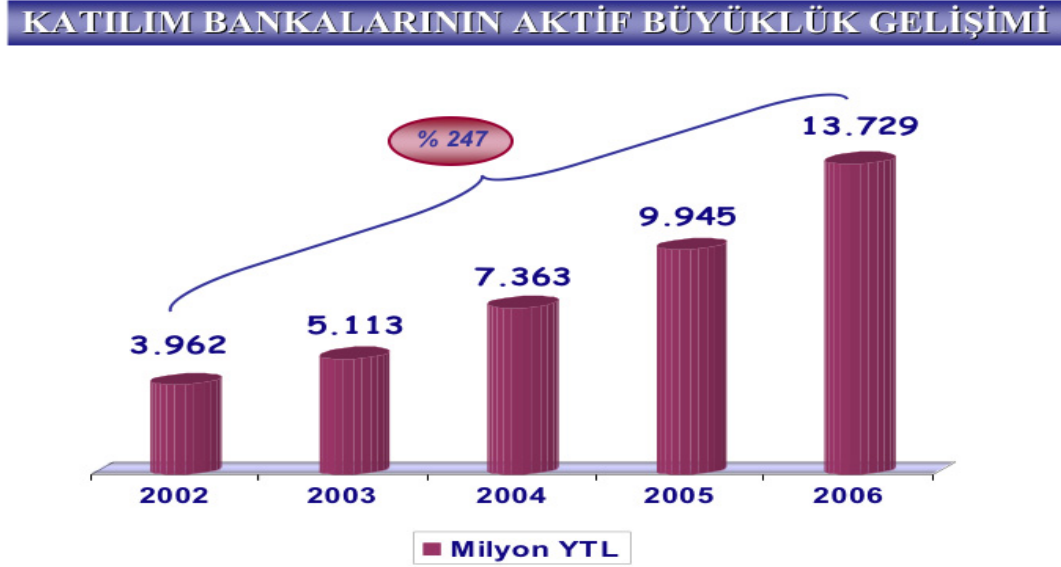
- Kullandırılan kredilerin piyasa koşulları nedeniyle geri dönmemesi durumunda Katılım Bankası'nın mevduat sahiplerine karşı ödemedeki aciz duruma düşmesi halinde bankanın karşılıklar yedek akçesi ve en son sermayesi devreye girecektir. Bu nedenle mevduat ve krediler ile sermaye arasında bir oran kurulması teminat fonksiyonu açısından faydalıdır. Uygulama da yeterince şeffaf olduğunu söylemek şu an için gerek piyasa şartları gerekse rekabet açısından mümkün görünmemektedir.

Türkiye'ye ayrılmış ve ödenmiş sermayelerinden zararın yedek akçelerle karşılanmayan kısmı düşüldükten sonra kalan tutardır. Öz kaynak Kurumların ödenmiş sermayeleri ve yedek akçeleri toplamından oluşur yedek akçeler ise Türk Ticari Kanunu ve ilgili kanunlar ile kurumların ana sözleşmelerine göre ayrılan ve kurumun üç aylık hesap özetlerinde görülen yedek akçeler ile yeniden değerlendirilen fonların toplamından

²¹¹ ÖZEL Mustafa, “İslam Bankacılığı ve Özel Finans Kurumu”

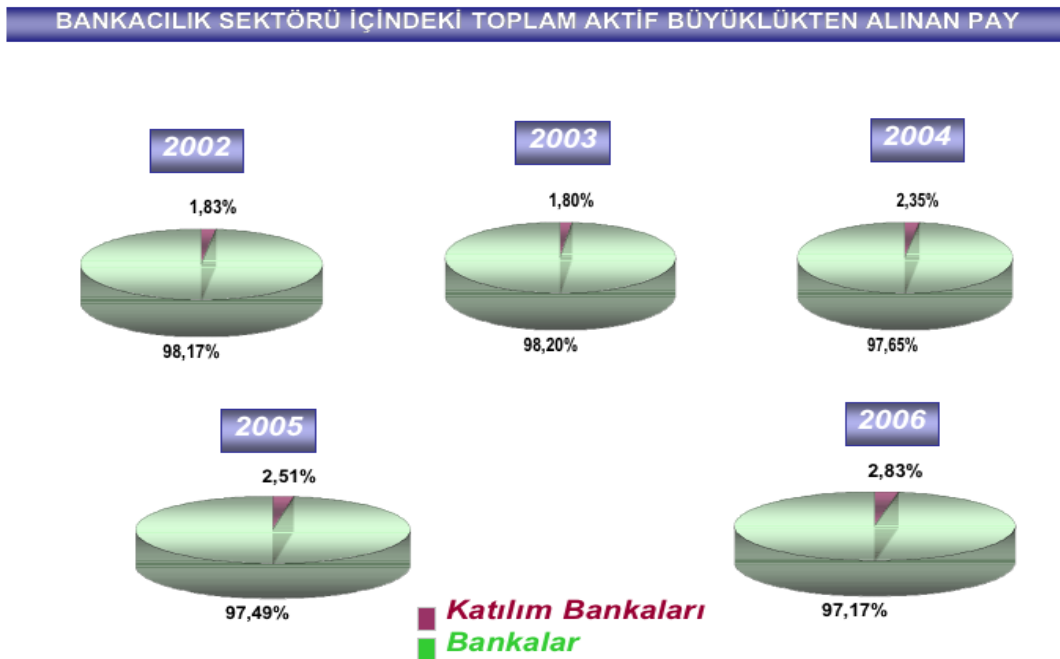
varsa zararın düşülmesi sonucunda elde edilen tutardır. uzak kalmalarıdır. Bu durumda banka yada banka mudisinin herhangi bir zararı söz konusu olmamaktadır.

Şekil 5:

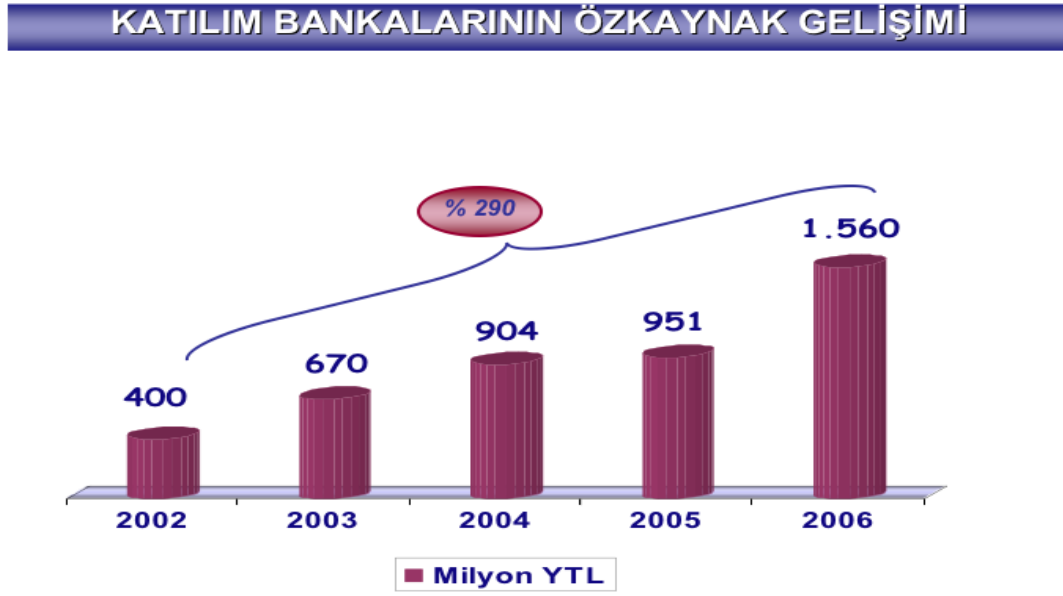
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Şekil 6:

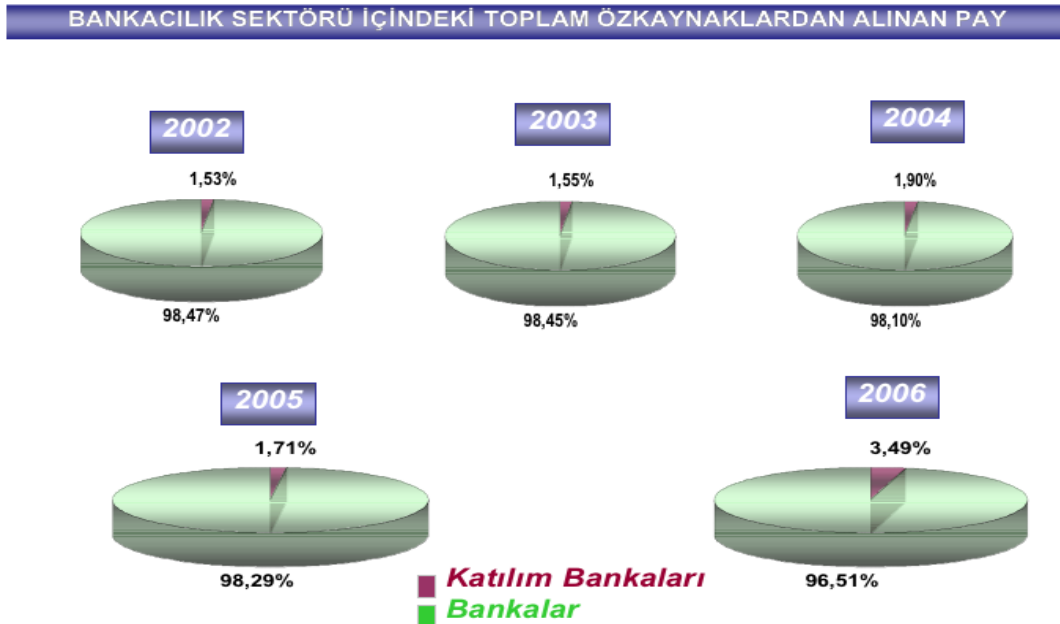
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Şekil 7:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Şekil 8:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Bankalar kredi verdikleri kaynağın maliyetinin artması durumunda bu artışı aynen girişimciye yansıtabilmektedir. Zaman da kredileri Katılım Bankalarının faiz oranları yaptığı bilinmektedir. Ekonomide faiz oranlarını düşürücü ve aşağıya doğru çekici her eylem ve girişim fonksiyonel ekonomiye olumlu yönde katkıda bulunur. Katılım Bankalarının esnek fon toplama yöntemleri ve ticarete dayalı finansman biçimleriyle banka sitemine göre cari faiz oranlarını aşağı çekici bir fonksiyon yüklenmektedir. Bu ise ekonomide yatırımların hacminin artmasına yol açarak, üretilen mal ve hizmetlerin değerini, tebbirleri almadığı ve düzeltmeleri yaptığı tespit olduğu taktirce bu kurumun Bankalar Kurulunca daimi olarak faaliyetten men edilmesi mümkündür.

Katılım Bankalarında mevduata açılan ‘‘Çek hesabı’’ faizsizdir. Klasik Bankacılık sisteminde ise bu hesaba faiz ödenmektedir.

Katılım Bankalarının özellikle leasing fonksiyonlarıyla yatırım bankalarına yapı olarak daha yakın bulunmaktadır. Ancak klasik bankacılığın yatırım ve ihtisas bankaları, Katılım Bankalarının bazı konularda birleştirilirse dahil, bu bankaların faize dayanan finans sisteminde çalışmaları ve mevduat kabul etmeleri yönleriyle onlardan ayrılmaktadır.

3.2 KATILIM BANKALARININ YAKIN KURUMLARDAN AYIRT EDİLMESİ

Katılım Bankalarının benzer kurumlar ile karşılaştıracak olursak bunların benzerliklerinin ve farklılıklarının ortaya konması ile kavram daha iyi açıklanmış olacaktır.

3.3 MEVDUAT BANKALARINDAN AYIRT EDİLMESİ

Teknolojinin baş döndürücü bir hızla ilerlediği ve global bir dünya anlayışının önem kazandığı günümüzde, bankalar teknolojinin tüm olanaklarını bünyelerine dahil ederek hizmet ağlarını geliştirmektedirler. Kuşkusuz tüm bu gelişmelere Katılım Bankalarının seyirci kalması beklenemez. Para hareketlerinin çok hızlandığı ve bu hızlılığın giderek önem kazandığı günümüzde çok tartışılan bir konu olan mevduat bankalarla olan benzerlikleri ve farklılıkları şunlardır:

3.3.1 Benzerlikler

Katılım Bankaları ile Mevduat Bankaları hukuki olarak kuruluşları farklı olsa da verdikleri hizmetler ister istemez benzer olmaktadır. Katılım Bankaları da aynen mevduat bankaları gibi mevduat toplamakta, fon kullandırmakta, havale, EFT, transfer işleri yapmakta, çek, poliçe, emre muharrer senet düzenlemekte, kredi işlemleri yapmakta, teminat mektubu vermekte, ithalat-ihracat işlemleri gibi kasık bankacılık işlemlerini yapmaktadırlar. Katılım Bankalarına açılan katılım hesaplarından elde edilen kâr payları, bankaların mudilerine vermiş oldukları faiz gelirleri gibi aynı oranda vergi kesintisine tabi tutulmaktadır. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu²¹² ile sahibinin ticari, zirai veya mesleki faaliyeti dışında nakdi sermaye veya para ile temsil edilen değerlerden müteşekkil dolayısıyla elde ettiği kâr payı, faiz, kira ve benzeri iratlar menkul sermaye iradidir (m.75). Görüldüğü üzere kanun, her iki kuruluşunda mudilerine vermiş oldukları artı değerleri menkul sermaye iradı olarak kabul etmiş ve vergileme açısından fark gözetmemiştir. Maddenin devamında kaynağı ne olursa olsun menkul sermaye iradı olarak kabul edilecek hususlar belirtilmiştir.²¹³

Katılım Bankaları "kâr ve zarara katılma" adı altında açılan katılma hesapları da bankalardaki vadeli hesaplar gibi aylık, üç aylık, altı aylık ve yıllık gibi çeşitli vade gruplarına ayrılmıştır.

Katılım Bankaları da mevduat bankalarındaki gibi cari hesaplar ve katılma hesapları yolu ile toplamış oldukları mevduatın belirli yüzdesini kasalarında ve Merkez Bankası nezninde bulurdurmak zorundadırlar.²¹⁴

Mevduat bankaları gibi anonim şirket şeklinde kurulurlar ve ödenmiş sermayeleri 6 trilyondan az olamaz.

²¹² 6/1/1961 T. ve 10700 sayılı R.G.

²¹³ Bkz. G.V.K. m.75/2.

²¹⁴ Başkanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının yayınlamış olduğu Özel Finans Kurumlarının Kurulması Hakkında 25.2.1984 T. ve 18323 sayılı R.G.'de yayımlanarak yürürlüğe giren Tebliği ve Özel Finans Kurumlarının Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karara İlişkin Tebliğ m. 17 cari hesaplarda biriken fonların kullanım yerlerini belirtmiştir. Buna göre bu hesaplarda biriken fonların, asgari yüzde 4'lük kısmı nakit olarak kasada veya ticari bankalarda, diğer bir yüzde 20'lik kısmı Merkez Bankasının belirleyeceği likit menkul değerler veya nakit cinsinden Merkez Bankasında tutulmak zorundadır. Söz konusu oranlar Merkez Bankasınca değiştirilebilir. (TCMB Tebliği m. 10) Daha sonra 27/1/1995 T. ve 22184 sayılı R.G.'de yayımlanan 4 no.lu tebliğ ve 21/3/1984 T. ve 18348 sayılı R.G.'de yayımlanan 1 no.lu tebliğ ile bu oranlar değiştirilmiştir. 26/(11/1997 T. ve 28182 sayılı R.G.'de yayımlanan Özel Finans Kurumları Hakkında 5 no.lu Tebliğ ile bu hadler yine değiştirilmiştir. Merkez Bankası nezdinde tutulacak blokaj oranları cari hesaplar için %15 ve katılma hesapları için %6 olarak belirlenmiştir. Kasa ve bankalarda bulundurulacak nakit oranı da %6 olarak tespit edilmiştir.

Kurulabilmeleri Bakanlar Kurulunun izniyle mümkün olmaktadır.²¹⁵

Organları da Mevduat Bankalarında olduğu gibi genel kurul, idare meclisi ve denetleme kuruludur.²¹⁶

Katılım Bankaları; katılım hesapları ve cari hesaplar olarak iki şekilde hesap açılabilir. Mevduat Bankaları da cari hesaplar ve vadeli hesaplar olarak hesap açılabilmektedir. Bu bağlamda Katılım Bankaları cari hesap müşterilerine faiz veya kâr payı vermemektedirler.²¹⁷ Bankalar ise cari hesap müşterilerine düşük bir yüzde ile faiz vermektedirler.

3.3.2 Farklılıklar

Mevduat Bankaları para, Katılım Bankaları mal ticareti üzerine sistemlerini kurmuşlardır.²¹⁸ Mevduat Bankaları ticaret amacıyla mal alım satımı yapmaları Bankalar Kanununun 49. ve 50. maddeleri ile yasaklanmış bulunuyor. Katılım Bankaları ise ticari her nevi malın alım satımını yapabiliyorlar.²¹⁹ Mevduat Bankaları krediye ihtiyacı olanlara teminat karşılığı kredi temin eder. Katılım Bankaları ise, yine teminat karşılığı olmak üzere, ortaklık prensibini esas alarak müşterilerine fon kullandırır. Yani toplamış oldukları mevduatı belirli fon kullandırma yöntemleri dahilinde kullandırır. Katılım Bankaları dört şekilde fon kullandırıyor. Bunlar ileride daha detaylı incelenecek olan kısa vadeli üretim desteği (peşin alım-vadeli satış), finansal kiralama (leasing), mal karşılığı olan vasaikin alım-satımı yolu ile fon kullandırma ve proje bazında kar/zarar ortaklığıdır.²²⁰ Fon kullandırma yöntemlerinde bir mal satın alınıp, belirli bir kâr payı da eklenerek müşterilere satılıyor. Kısacası bankalar nakit kredi kullandırırken, Katılım Bankaları nakdi kredi kullandırmıyor.

Kaynak toplamadaki farklılıkları ise şöyle özetleyebiliriz; bankalar vadeli ve vadesiz TL ve döviz tevdiat hesapları açarak kaynak toplarlar. Mevduat Bankalarının müşterilerine vereceği getiri baştan bellidir. Ancak Katılım Bankaları, cari hesaplara bir

²¹⁵ Kurumlar, Bakanlar Kurulu kararı ile kurulurlar. Bkz. Özel Finans Kurumlarının kuruluşuna ilişkin Bakanlar Kurulu izni (ek 2) ve Müsteşarlık Tebliği m.5.

²¹⁶ Müsteşarlık Tebliği, m. 10,11,12,13.

²¹⁷ Müsteşarlık Tebliği, m. 2,15,16,17

²¹⁸ ÖZSOY, a.g.e., s.190

²¹⁹ 27.12.1997. T. ve 10573-5295 sayılı Dünya Gazetesi.

²²⁰ AKYÜZ Osman, "Özel Finans Kurumları ve Bankacılık Sektörü", Global Gazetesi, 8.05.1997.

getiri vermemektedirler. Katılım hesaplarına da belirli bir getiri garantisi vermedikleri gibi ana paraya da bir garanti vermezler (ortaklık prensibi geçerlidir).

Mevduat bankaları tüm mevduatlar ve mevduatlar dışı kaynaklar için yüzde 14 oranında dispo­nibilite tutmak zorundadırlar. Katılım Bankaları ise kağıt (hazine bonosu ve tahvil) alım satımı yapmadıkları için dispo­nibilite tutma gibi bir yükümlülükleri yoktur. Mevduat Bankaları ayrıca TL mevduat için yüzde 8, döviz mevduatları için de yüzde 11 munzam karşılık ayırmak durumundadırlar.²²¹ Katılım Bankaları da ise bu durum,²²² Türk Lirası cari hesaplar ve katılma hesapları toplamı için %8, yabancı para cari ve katılma hesapları için ise %11 olarak blokaj oranı ön görülmüştür. Yapılan son değişiklik²²³ ile bu farklılık giderilmeye çalışılmıştır.

Vadeli ve vadesiz cari hesaplar açısından karşılaştırıldıklarında; bankalardaki cari hesaplar mevduatın büyük bir bölümünü oluştururken, Katılım Bankalarında bu oran %5'ler civarındadır.²²⁴

Mevduat Bankaları, ağırlıklı olarak cari hesaplara dayalı olarak çalışırken, Katılım Bankaları kâr ve zarar ortaklığı şeklinde yatırım bankalarına benzer bir şekilde çalışırlar.

Mevduat Bankaları ancak iştirak yolu ile finansal kiralama işlemi yapabilirler. Kendi bünyelerinde finansal kiralama departmanı kurmaları mümkün değildir. Ancak bankaların sermayesinin tamamını ellerinde bulundurabilecekleri iştirakleri eliyle finansal kiralama işlemlerini yürütmelerinde hiçbir engel yoktur.²²⁵ Katılım Bankalarına ise böyle bir kısıtlama getirilmemiştir. Kendi yapılar içinde finansal kiralama departmanı kurabilmektedirler.

Mevduat Bankaların edinebilecekleri gayri menkullerin kayıtlı değeri öz kaynaklarının yarısını aşamazken, bu sınır Katılım Bankalarına uygulanmamaktadır.²²⁶

Vergi Usul Kanununun 281. ve 285. maddeleri gereği mevduat bankaları, bankerler ve sigorta şirketleri, senetli ve senetsiz alacak borçlarını tasarruf değeri ile değerlerler, alacak ve borçlarını Merkez Bankasının resmi iskonto haddi veya

²²¹ 27.12.1997. T ve 10573-5295 sayılı Dünya Gazetesi.

²²² Bkz. 16 no'lu dipnot

²²³ 6/1/1998 T. ve 23515 sayılı R.G.

²²⁴ ÇİLLER Tansu, ÇİZAKÇA Murat, "Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri", s. 84, İstanbul, 1989

²²⁵ KÖTELİ Argun, "Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukukunda Finansal Kiralama", s. 79, İstanbul-1991

²²⁶ 27.12.1997. t. ve 10573-5295 sayılı Dünya Gazetesi.

muamelelerinde uyguladıkları faiz haddiyle değerlendirme günü kıymetine icra ederler. Dolayısıyla söz konusu kurumlara, reeskont uygulaması yönünde bir ihtiyarilik tanınmamıştır. Ancak Katılım Bankaları adı geçen maddeler içerisinde sayılmamıştır. Yani Katılım Bankaları reeskont uygulaması bakımından bir zorunlulukları yoktur.²²⁷

Banka yönetim kurulu başkan ve üyeleri, denetçileri, genel müdür ve yardımcılarının yemin etme zorunluluğu olmasına rağmen Katılım Bankalarında ise bu konuda bir yükümlülük yoktur. Ayrıca Katılım Bankaları, mevduat bankalarından farklı olarak, birinci dereceden imza yetkisine sahip görevlilerin mal beyanı zorunluluğu bulunmamaktadır.²²⁸

Mevduat Bankaların bir takvim yılında 10 adedin üzerinde şube açması Hazine Müsteşarlığının iznine tabi ve şubeler için ek kaynak söz konusu değildir. Katılım Bankaları ise bir yılda en fazla üç şube açabilirler. Daha çok şube açmak isteyen Katılım Bankaları Hazine Müsteşarlığına başvurması gerekir ve bir yıl içinde en fazla 10 şube açabilirler²²⁹.

Katılım Bankaları çalışma prensipleri gereği ticari bankacılık kesimine gerçekte bir rakip değil, kurumu ve araçları ile giderek çeşitlenen mali sistemimizin tamamlayıcı bir unsurudur.²³⁰

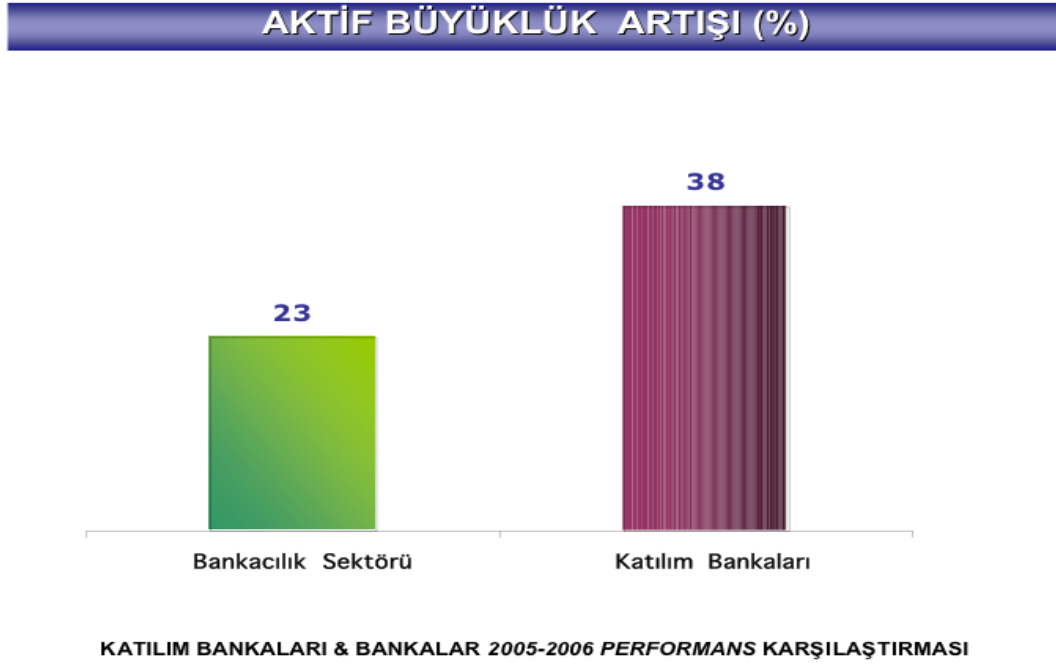
²²⁷ KELLEÇİOĞLU M.Aykut, “Özel Finans Kurumlarının Vergilendirilmesi, Vergi Sorunları”, s. 84, Eylül 1995

²²⁸ DEĞER Şenay, a.g.e., s.64.

²²⁹ 27.12.1997. t. ve 10573-4295 sayılı Dünya Gazetesi.

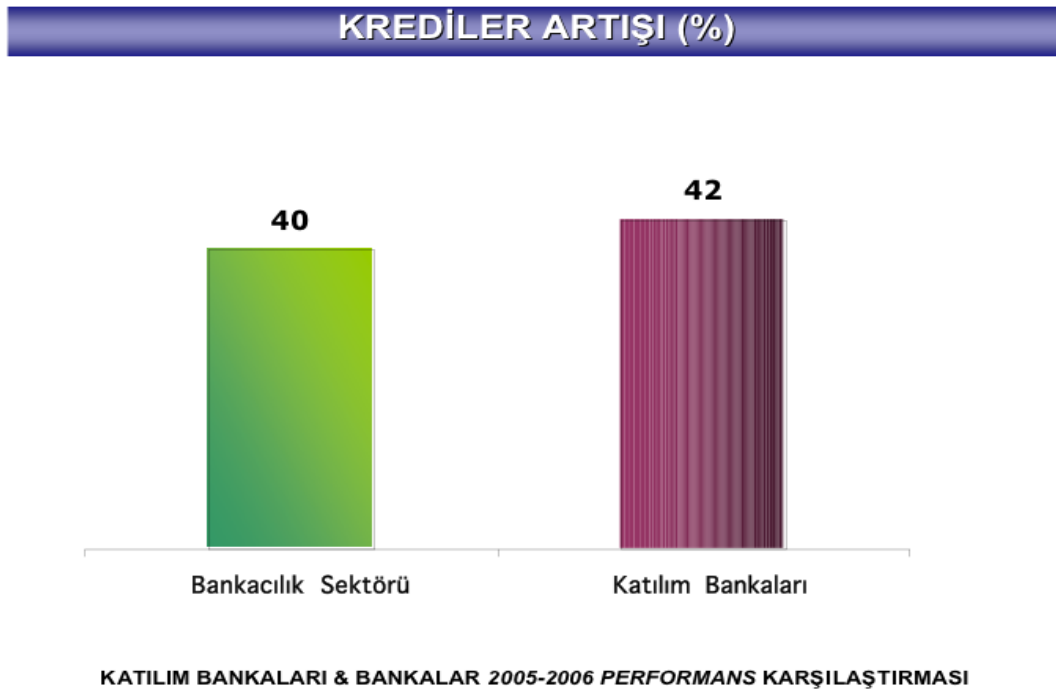
²³⁰ BÜYÜKDENİZ Adnan, “Mali Sektör Yasa Tasarısı ve Özel Finans Kurumları”, 1.05.1998 T. Yeni Şafak Gazetesi

Şekil 9:

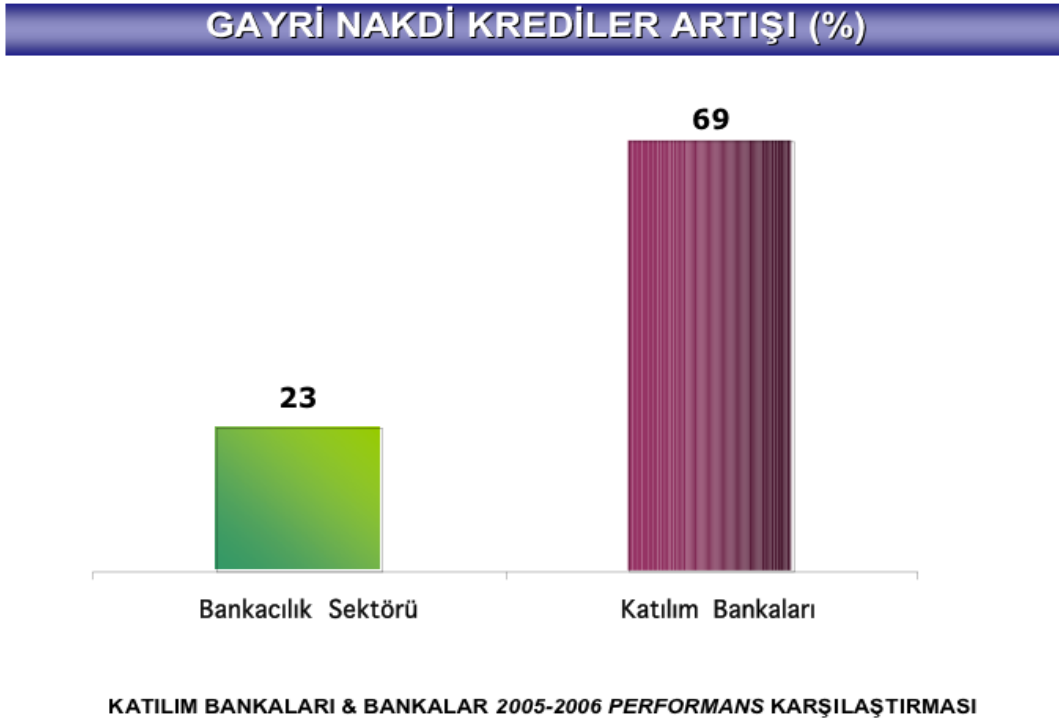
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Şekil 10:

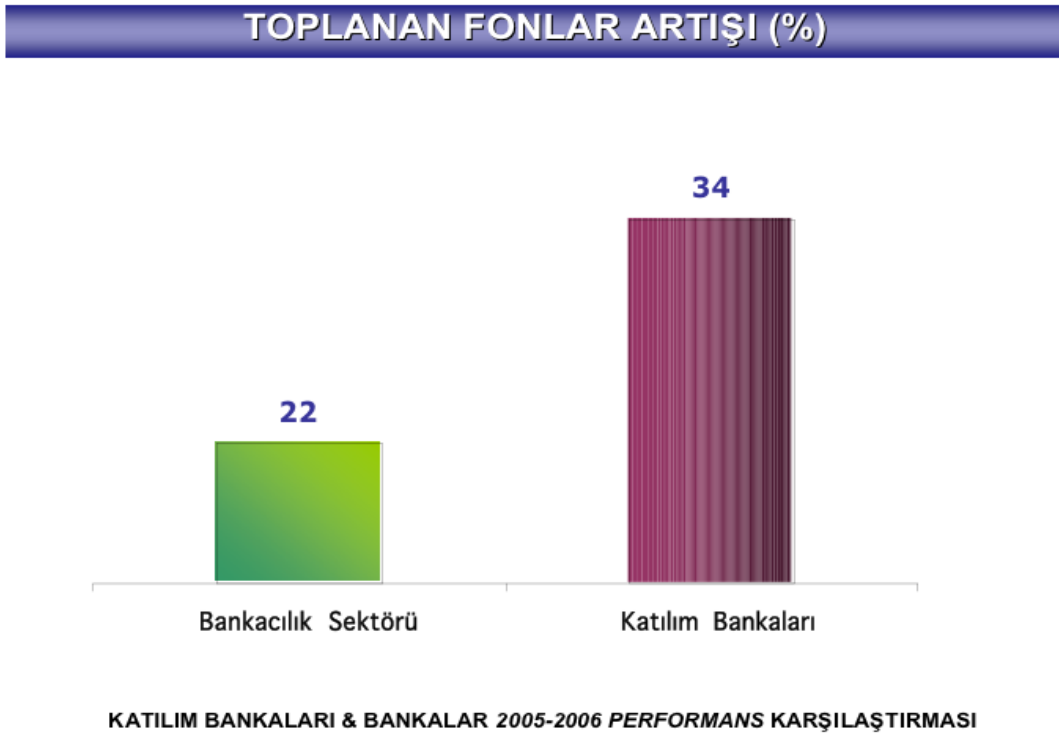
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Şekil 11:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Şekil 12

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Şekil 13:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

3.4 “İSLAM BANKASINDAN” AYIRT EDİLMESİ

Nasıl tarihsel bir süreç sonucunda ve toplumun ihtiyaçları dahilinde banka kavramı ortaya çıkmış ve vazgeçilemez ekonomik kuruluşlar olmuşsa, İslam bankacılığı da aynı yolu izleyerek ortaya çıkmıştır. Eğer İslam bankaları 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış olsalardı, İslam toplumlarının yaklaşık 1400 yıl boyunca bankalar olmadan ekonomik yaşamlarını nasıl düzenledikleri sorusu ile karşı karşıya kalmamız kaçınılmazdır²³¹. Bu döneme kadar İslam toplumlarında para vakıfları ve iş ortaklıkları bankaların işlevlerini görmüşlerdir.²³² İslam bankacılığı şekillenmeye ve uygulanmaya başlamış ve gelişme göstermiştir. Uygulanan ve giderek gelişme gösteren

²³¹ ÇİLLER, ÇİZAKÇA, a.g.e, s.73.

²³² ÇİLLER, ÇİZAKÇA, a.g.e, s.73.

bu bankalar, ülkemiz mevzuatında da belirli bir yer edinmiştir. Oluşturulan her yeni sistem ya da oluşum uygulamada farklılıkları da beraberinde getirir. Farklılığı ise, toplumun ekonomik, sosyal yapısı ve günün gereksinimlerini belirler. Bu bankalar da ülkemiz mevzuatına girmiş ve şekillenmişlerdir.

Katılım Bankaları kurulması daha çok Arap ülkelerinden Türkiye'ye sermaye çekmek ve ülkemizde yeni iş alanları açmak ve yatırımlar yapmak amacına yöneliktir.²³³ Nitekim ilk kurulan Katılım Bankaları da Arap sermayeli olduğunu görmekteyiz (Albaraka Türk, Faisal Finans gibi).

Katılım Bankaları İslam Bankacılığının bir uzantısı olarak kabul ettiğimize göre öz olarak aynıdırlar. Ancak Katılım Bankaları Arap ülkelerindeki rejimden farklı bir ortamda kurulmuş olduklarından, ekonomik ve sosyal yapının farklı olmasından ötürü bazı farklılıklara uğramaları doğaldır.

Mudilerine faiz veya sabit bir gelir sağlama yerine, onların Kuruma ortak edilmesini amaçlayan Katılım Bankaları, İslam Bankalarının uyguladığı müşareke esasına²³⁴ dayanmaktadır. Mudilerinden müşareke esasıyla fon toplayacak olan Katılım Bankaları diğer metotlarla birlikte yine müşareke esasıyla fon kullandırmayı amaçlamaktadırlar. Müşarekede ortaklardan her biri, işin yapılmasına katılmayanlar da dahil olmak üzere, kârdan önceden anlaşılan oran üzerinden pay alırlar. İslam bankalarında kullanılan bu yöntem, Katılım Bankaları uygulamasında müşareke'ye sınırlı şekilde yer verilmiş. Katılım Bankaları ancak kendi öz sermayesi ile bu tür ortaklıklar kurabilmektedir.²³⁵

İslam bankalarındaki cari hesaplarla, Katılım Bankalarında açtırılan cari hesaplar arasında herhangi bir fark yoktur. Bununla beraber İslam bankalarında yer alan meblağlarının seviyesi düşük tutularak kolayca açtırılabilen ve kişilerde tasarrufu teşviki amaçlayan tasarruf hesapları Katılım Bankalarında yer almamaktadır.²³⁶

Katılma hesapları ise İslam bankalarının kullandığı müşareke metodunun prensiplerini ihtiva etmektedir.²³⁷ Katılım Bankalarının Katılma hesaplarının işletilmesi

²³³ TUNCER, a.g.e., s.122

²³⁴ Müşareke; tarafların ve sermayelerin koydukları kar elde edip bunu paylaşmak amacı ile kurulan şirketlerdir.(ÖZSOY, a.g.e., s.158)

²³⁵ UÇAR, a.g.e., s.138.

²³⁶ ÖZSOY, a.g.e., s.160.

²³⁷ ÖZSOY, a.g.e., s.161.

neticesinde, doğacak kârdan veya zarardan alacağı pay yüzde 20'den çok olamaz.²³⁸ Bu durumda Katılım Bankalarının yüzde 20'lik kâr veya zarar payının kuruma, yüzde 80'lik bölümünü ise fon sahiplerine dağıtmaktadırlar. Bu uygulama şekli kâr paylaşımı esası dahilinde müşareke'ye uygun iken zararın paylaşımında uygun değildir, kâr paylaşmaya zarar ise sarmayeye tabidir.²³⁹

Katılım Bankalarının finans metotlarında müşarekenin prensipleri hakimdir.²⁴⁰ Fon kullandırma yöntemleri İslam bankacılığındaki yöntemler ile aynıdır. Çünkü temel felsefe ortaklık prensibidir. Kullanılan yöntemler aynıdır ancak isimlerinde bir uyarılama söz konusudur. Örneği murabaha olarak adlandırılan fon kullandırma yöntemi, vadeli satış (üretim desteği sağlama) yolu ile fon kullandırmadır.

Günümüzün ekonomik koşullarında Katılım Bankalarının üretim desteği metodunu daha çok kullandıkları görülmektedir. Kâr ve zarara katılma yöntemi İslam bankacılığının ruhuna daha uygun olmasına rağmen piyasa şartları sebebiyle²⁴¹ kısa vadeli ve getirisi daha yüksek olan üretim desteği yöntemi tercih edilmektedir.

3.5 ANONİM ŞİRKETLERDEN AYIRT EDİLMESİ

Katılım Bankalarının anonim şirket şeklinde kurulmak zorundadır. Katılım Bankalarının asgari 5 tanesi kurucu ortak olmak üzere en az 100 ortaklı bir anonim şirket şeklinde kurulmaları ve ödenmiş sermayeleri toplamının da 5 milyar TL'den az olmaması şart koşulmuştur.²⁴² Yapılan son değişiklikle bu meblağ yükseltilerek ödenmiş sermayelerinin 6 trilyondan az olmaması hükme bağlanmıştır.

Türk Ticaret Kanunu 269-474 maddelerinde anonim şirketi düzenlemiş ve 269. madde de anonim şirketin tanımını şöyle yapmıştır; bir ünvana sahip, esas sermayesi muayyen ve paylara bölünmüş olan ve borçlarından dolayı yalnız malvarlığı ile, ortakların sorumluluğu, taahhüt etmiş oldukları sermaye payı ile sınırlı bulunan şirkettir.

²³⁸ 25/02/1984 T. ve 18323 sayılı R.G. yayımlanarak yürürlüğe giren Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının Özel Finans Kurumlarının Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Karara İlişkin Tebliği, m.19.

²³⁹ ÖZSOY, a.g.e., s.162.

²⁴⁰ ÖZSOY, a.g.e., s. 172.

²⁴¹ Burada piyasa şartları ile kastedilen, uzun vadeli para kullanılmasının ekonomik yapının durumu göz önüne alındığında risk taşınması, bu yöntemin daha ziyade ihracatın finansmanın da kullanılması sonucu geri dönüşünün gecikmesi, bankaların vermiş oldukları faiz oranlarının gerisinde kalmama endişesi, her şeyden önce bu yöntemin güven esasına dayalı olmasıdır.

²⁴² 27/1/1998 T. ve 23243 sayılı R.G. ile yayımlanan 18 no'lu Tebliğ.

3.6 ÖZEL FİNANS KURUMLARININ TÜRK MALİ SİSTEMİ İÇİNDEKİ YERİ

Türk mali sistemine 1985 yılında giren Katılım Bankalarının mali sistem içinde payını incelemenden önce, mevduat bankacılığı sektörünü ele almak yararlı olacaktır.

3.6.1 Türkiye'de Bankacılık Sektörü

Bankacılık sektörünü incelemeyi, uzun yıllar içinde en hareketli yıl olarak ortaya çıkan 2001 yılındaki durumlarını 2000 yılına göre kıyaslayarak yapacağız. 2001 yılı; Türk Bankacılık sektöründe kamu bankaları ve Tasarruf Mevduat Fonu bünyesindeki bankaların küçüldüğü ve onların piyasa paylarının krizden sağ salim kurtulanlara aktarıldığı, yabancı bankaların ana oyuncular olarak sahneye çıktıkları bir yıl olmuştur.²⁴³ 30 Eylül 2001 itibariyle ülke çapındaki 7335²⁴⁴ şubeleriyle bankaların toplam adedi 68'dir.²⁴⁵ Eylül 2001 sonunda toplam aktifler içinde ticaret bankalarının payı, 1 puan düşerek yüzde 95 olarak gerçekleşmiştir. Bu grupta yer alan kamusal sermayeli bankaların payı 6 puan azalarak yüzde 27'e, özel sermayeli bankaların payı ise, 4 puan azalarak yüzde 50'ye gerilemiştir. Fona devredilen bankaların payı 9 puan artarak yüzde 12'ye, yabancı bankalar ile kalkınma ve yatırım bankalarının payları ise 1'er puan artarak sırasıyla yüzde 6 ve yüzde 5'e yükselmiştir. Toplam mevduatın dağılımında, kamusal sermayeli bankaların payı 8 puan artarak yüzde 54'e, fondaki bankaların payı 3 puan artarak 13'e, yabancı bankaların payı ise 1 puan artarak yüzde 4'e yükselmiştir. Toplam krediler içinde, kamusal sermayeli ticaret bankalarının payı 8 puan düşerek yüzde 18'e gerilemiştir. Özel sermayeli ticaret bankalarının ve fondaki bankaların payları 2'şer puan artarak sırasıyla yüzde 63 ve yüzde 4'e yabancı bankaların payı bir puan artarak yüzde 4'e, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise 3 puan artarak yüzde 12'ye yükselmiştir.

Sektördeki ilk beş bankanın sektör, aktif payı yüzde 48, mevduat payı yüzde 51, kredi payı ise yüzde 43 olmuştur. İlk on bankanın ise sektör aktif payı yüzde 68. mevduat payı yüzde 72, kredi payı yüzde 68 düzeyinde gerçekleşmiştir. İlk beş

²⁴³ PARSONS Nick, "Winners and Losers", Emerging Markets Investor", Volume 8, s. 36-37, June 2001

²⁴⁴ <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20aylik/eylul2001/banka/Sube-personel/20dagilimi.xls> (Türkiye Bankalar Birliği)

bankanın aktif payları hemen hemen aynı kalırken, mevduat ve kredi paylarında artış görülmektedir.

3.6.2 Katılım Bankaları Sektörü

Türkiye'de halen 4 adet Katılım Bankası mevcuttur; Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Bank Asya Katılım Bankası A.Ş., ve Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. Bu Katılım Bankalarından Albaraka Türk ve Kuveyt Türk dışındakiler %100 yerli sermayeli kurumlardır. Zamanında Katılım Bankaları sektörünün en büyüğü olan İhlas Finans Kurumunun bankacılık izninin 11 Şubat 2001'de kaldırılması ile Katılım Bankaları sektöründe, İhlas Finans Krizi diye bilinen bir kriz ortaya çıkmıştır. 2000 sonunda Katılım Bankaları sektörünün toplam mevduat hacmi 3.1 Milyar dolar düzeyindeyken, güven bunalımından kaynaklanan bu kriz boyunca Katılım Bankaları, mevduatlarının %50-55'lik kısmını kaybetmişlerdir. Sadece İhlas Finans'ın mevduat hacmi 1.1 milyar dolardan fazla idi. Katılım Bankaları sektörüne bankalardaki Tasarruf Mevduat Sigortası benzeri Güvence Fonu getirilmesiyle güven ortamı kısmen oluşmaya başlamış ve çekilen fonların bir kısmı tekrar Katılım Bankaları sektörüne dönmeye başlamıştır.

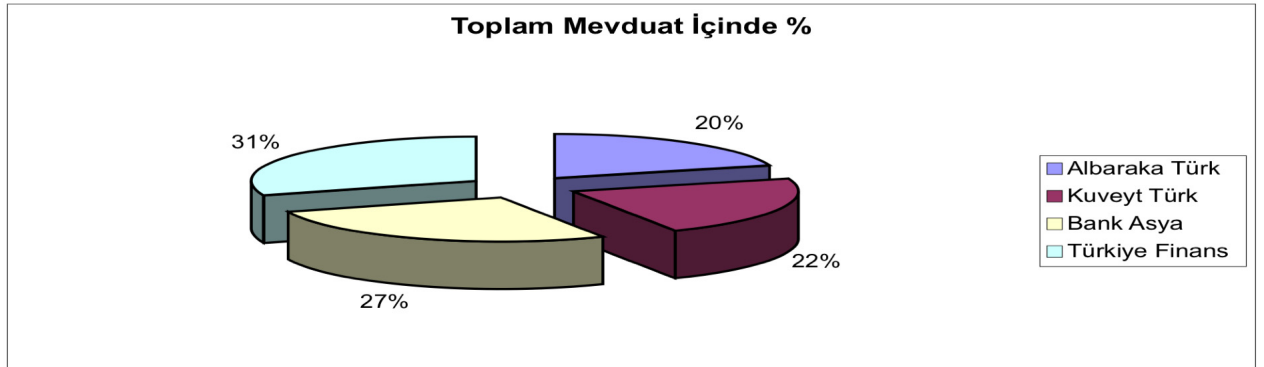
Tablo 1: Katılım Bankaları Sektörü

Katılım Bankaları Genel Bakış (Aralık 2006)					
Kurum Adı	Mevduat Hacmi (Bin YTL)	Toplam Mevduat İçinde %	Şube Sayısı (Mayıs 2007)	Personel Sayısı (Mayıs 2007)	Şube Başına Persone Mayıs 2007
Albaraka Türk	23,270,044.00	20.2	63	1,336	21.2
Kuveyt Türk	25,658,136.00	22.2	80	1,554	19.4
Bank Asya	31,637,195.00	27.4	106	2,759	26.0
Türkiye Finans	34,899,417.00	30.2	124	2,355	19.0
TOPLAM	115,464,792.00	100	373	8,004	21.5

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

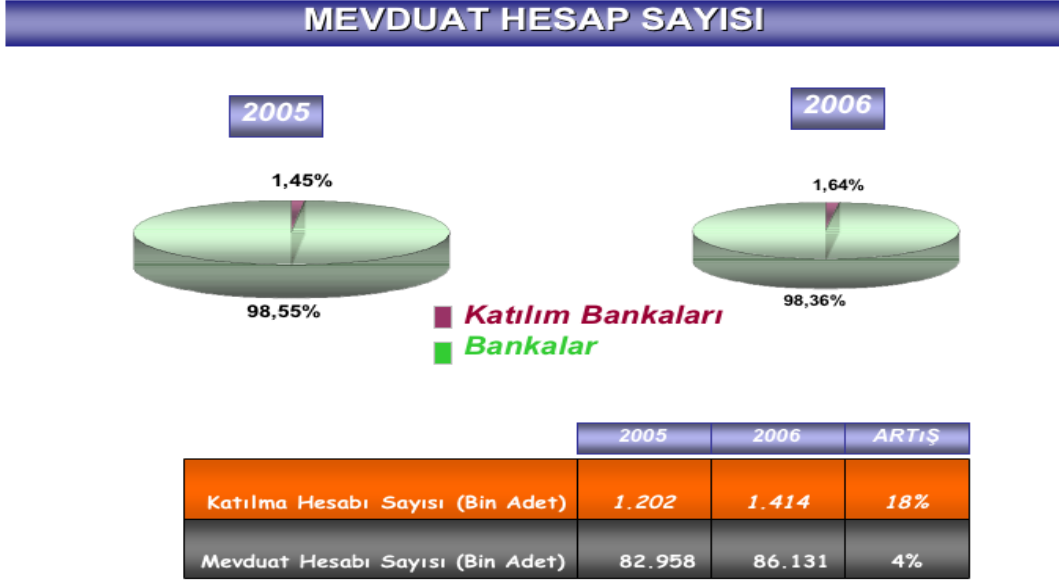
Şekil 14: Sektör Pazar Payları

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

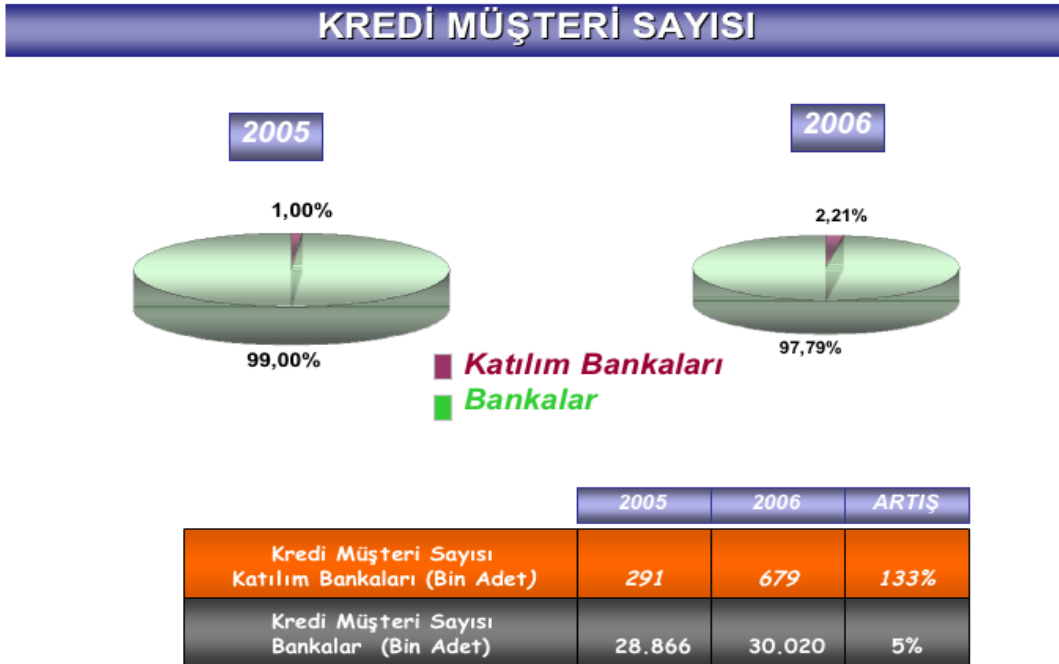
Tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil/Tablo 15:

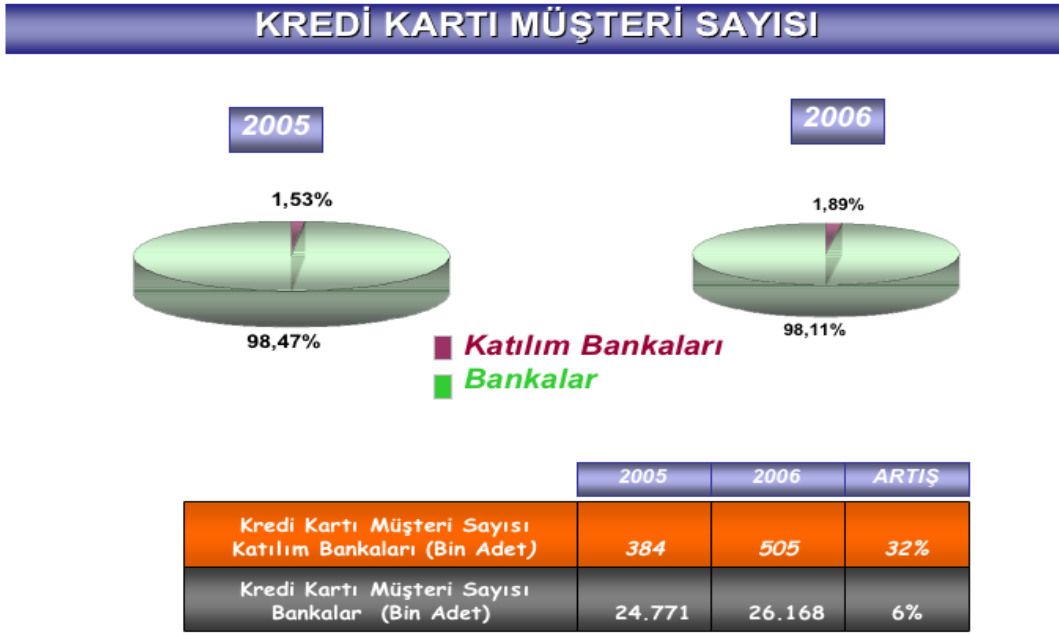
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Şekil/Tablo 16

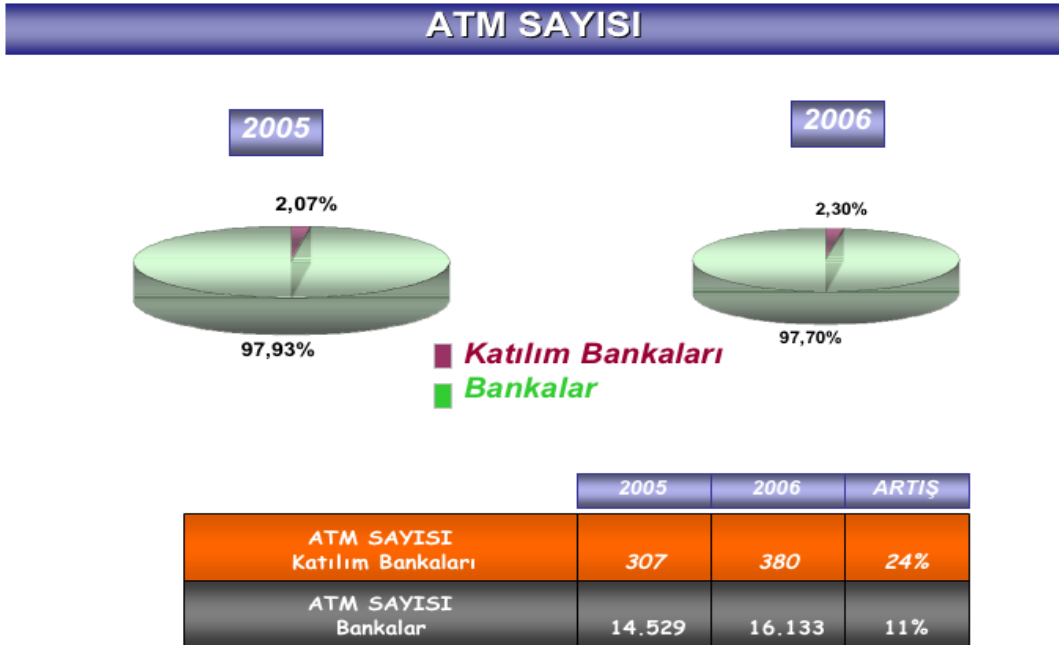
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Şekil/Tablo 17:

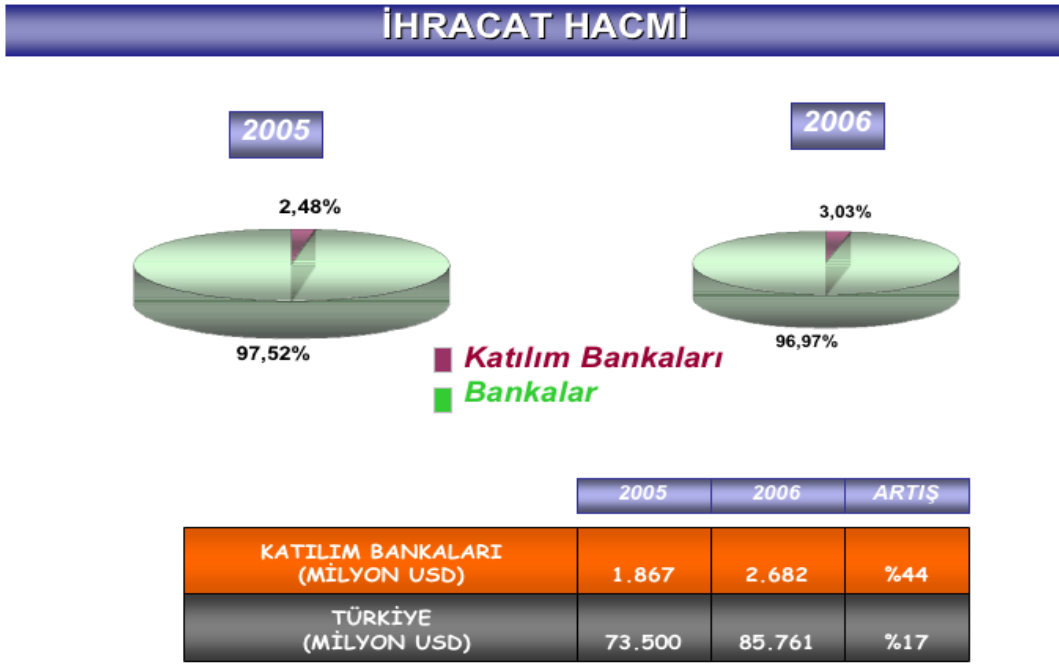
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Şekil/Tablo 18:

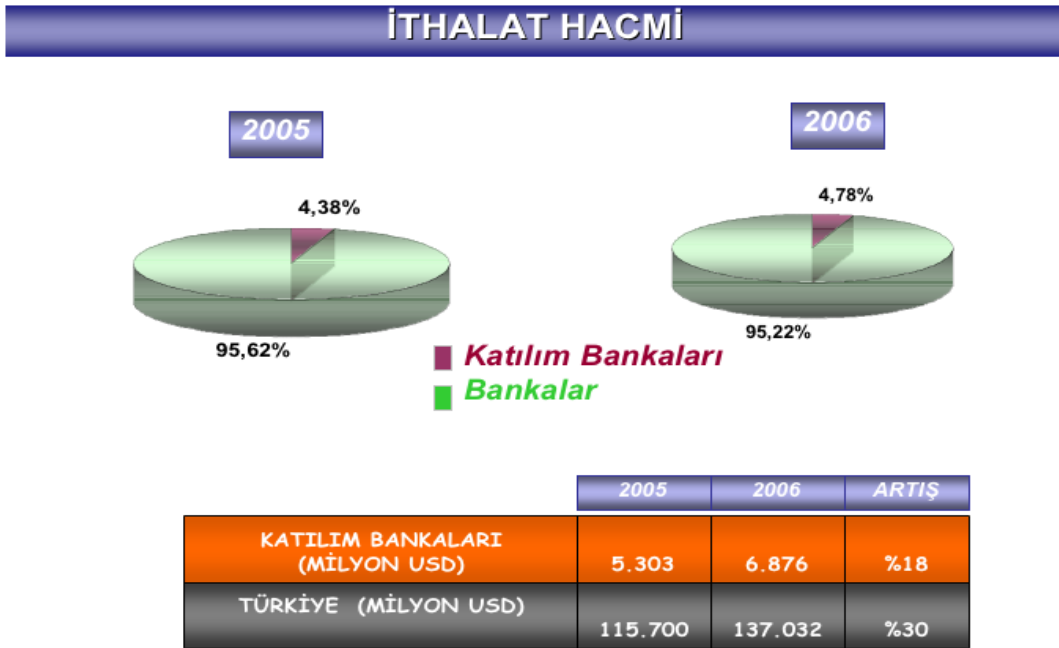
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Şekil/Tablo 19:

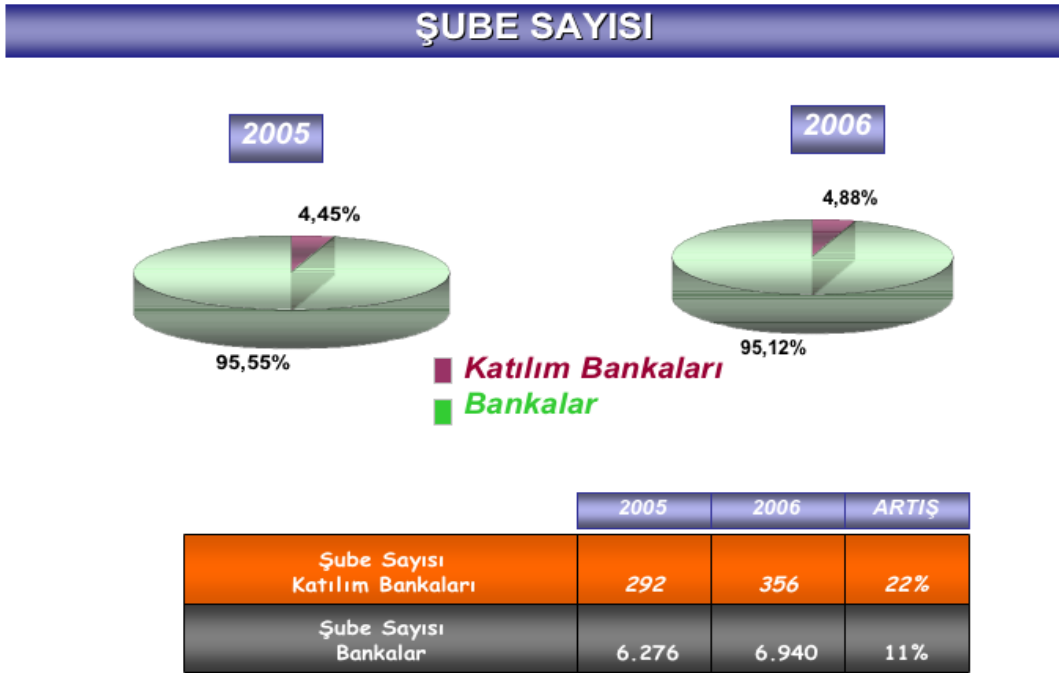
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Şekil/Tablo 20:

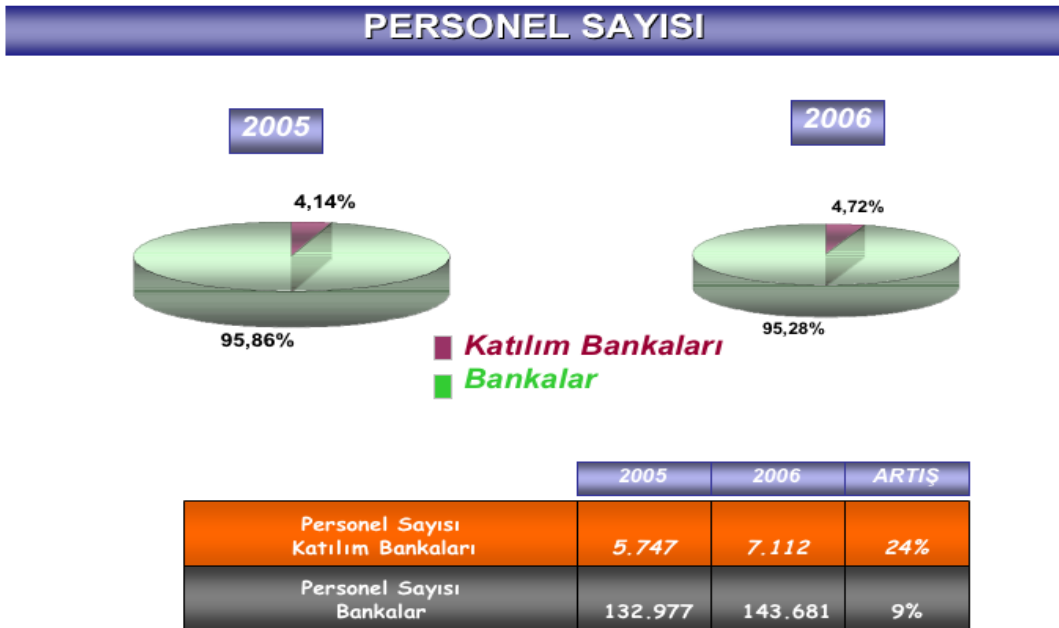
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Şekil/Tablo 21:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Şekil/Tablo 22:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tablo 2:

AKTİFE GÖRE YOĞUNLAŞMA GÖSTERGELERİ

Gruplara Göre Dağılım	2005	2006
Mevduat Bankaları	94,4	94,2
Kalkınma ve Yatırım	3,2	3,1
Katılım Bankaları	2,4	2,7
Toplam	100	100

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tablo 2:

BANKALARIN VERİMLİLİK GÖSTERGELERİ

KATILIM BANKALARI	2005	2006
Toplam İşletme Giderleri/Toplam Gelirler	76,8	49,3
Personel Giderleri/Toplam İşletme Giderleri	30,9	34,5
Komisyon Gelirleri/Toplam İşletme Giderleri	46,9	52,4
Net Kar Payı Gelirleri/Toplam Gelirler	55,1	43

MEVDUAT BANKALARI	2005	2006
Toplam İşletme Giderleri/Toplam Gelirler	66,7	51,2
Personel Giderleri/Toplam İşletme Giderleri	28,3	35,8
Komisyon Gelirleri/Toplam İşletme Giderleri	35,4	46,6
Net Faiz Gelirleri/Toplam Gelirler	64,7	59,1

* Toplam İşletme Giderleri = Kar Payı Dışındaki Giderler - Genel Kredi Provizyonu

* Toplam Gelirler = Net Kar Payı Gelirleri + Kar Payı Dışındaki Gelirler

* Komisyon Gelirleri = Kredilerden Alınan Komisyonlar + Bankacılık Hizmet Gelirleri

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

3.7 KATILIM BANKALARININ KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

Katılım Bankaları en başta gelen sorunu fazla sermaye ile kurulan kurumların sermayesinin bu sınırı aşan kısmının ödeme şartları müsteşarlıkça ayrıca belirlenmesidir. Bu durumda asgari ödenmiş sermaye yukarıda izah edilen kurallara tabi olacak, fazlaya ait usulleri müsteşarlık belirleyecektir.

Katılım Bankalarında mevduata açılan ‘‘Çek hesabı’’ faizsizdir. Klasik Bankacılık sisteminde ise bu hesaba faiz ödenmektedir.

Bankalar Kanunu’nun 21.ci maddesine göre bankaların yönetim kurulları 5 kişiden az olamaz. Katılım Bankalarının yönetim kurulları genel kurulca seçilmiş 7 kişiden oluşur.

Katılım Bankalarının özellikle leasing fonksiyonlarıyla yatırım bankalarına yapı olarak daha yakın bulunmaktadır. Ancak klasik bankacılığın yatırım ve ihtisas bankaları, Katılım Bankalarının bazı konularda birleştirilirse dahil, bu bankaların faize dayanan finans sisteminde çalışmaları ve mevduat kabul etmeleri yönleriyle onlardan ayrılmaktadır

Katılım Bankaları Bankalar gibi genel kurul yönetim kurulu denetleme kurulu ve genel müdür gibi yönetim organlarına sahiptir.

Özel mevzuatta yer alan ve cezai kovuşturmayı düzenleyen hükümler Bankalar Kanunu ile benzerlik arz etmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli bir fark vardır. Bankalar Kanunu ile suç İhlas edilebilir ve cezaları belirlene bilir. Suçların ve cezaların kaniliği ilkesi gereğince kararname ve diğer mevzuatta suç ve ceza İhlas edilemez. Nitekin Bankalar Kanunu on üçüncü bölümü cezai hükümleri düzenlemektedir.

Bankaların bütün mevduatları açısından ve kullanılan kredinin dönmemesi durumunda söz konusu olan öz kaynağın teminat özelliği Katılım Bankası topladığı fonların yalnızca küçük bir kısmını oluşturan cari hesaplar için aynen geçerlidir. Katılma hesaplarında kâr ve zarara ortak olunması nedeniyle teminat ihtiyacı sadece bu hesaplar da toplanan fonların kullanıldığı yerden herhangi bir nedenle dönmemesi ve bunda kurumun kusurlu veya kısıtlı olmaması ya da dönmemesine rağmen Katılım Bankası bunu kötü niyetle hesap sahiplerine yansıtmaması halinde kendisini gösterecektir. Kısaca, ana para garantisi sadece cari hesapta vardır. Katılma

hesaplarında ise böyle bir garanti söz konusu olmadığından ancak kötü niyet veya kusur halinde teminata ihtiyaç olacaktır.

Özel mevzuatta yer alan ve cezai kovuşturmayı düzenleyen hükümler Bankalar Kanunu ile benzerlik arz etmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli bir fark vardır. Bankalar Kanunu ile suç İhlas edilebilir ve cezaları belirlenebilir

3.8 KURUMUN TASFİYESİ

3.8.1 Genel Olarak Sona Erme

Katılım Bankası'nın sona ermesi bir Anonim Ortaklık olmaları nedeniyle her şeyden önce Ticaret Kanunu genel kurallara tabidir. Ancak kurumların özel niteliklerinden kaynaklanan sebeplerle farklı bazı durumlarda söz konusu olabilir.

Bankalar Kanunu, Bakanlar Kurulunca Katılım Bankası ile ilgili olarak yetki veren 96. maddesinin metninden anlaşıldığına göre, Bakanlar Kurulunun kurumların sona ermesine ilişkin düzenleme yetkisi yoktur. Zira sadece kuruluş, faaliyet, organlar ve tasfiye ile ilgili konularda düzenleme yapma yetkisi verilmiş bunların dışındaki konularda Türk Ticaret kanunu ve ilgili diğer kanunların uygulanacağı belirtilmiştir. Bu nedenle kurumların sona ermesi ile ilgili olarak özel mevzuatta bir düzenleme yapılmamıştır.

Katılım Bankası faaliyetleri ve faaliyetlerinin sona ermesi ile ilgili konularda özel düzenlemeye muhtaç olmakla birlikte, bir Anonim Ortaklık olarak kurulmuş ve özellikle sona erme konularında genel düzenlemenin çok fazla dışına taşmaya muhtaç değildir. Nitekim bunların tasfiyeleriyle ilgili özel düzenleme yapılmasına rağmen Banka Anonim Ortaklık sona ermesi genel hükümlere bırakılmıştır.

3.8.2 Sona Erme Sebepleri

3.8.2.1 Sürenin Dolması

Katılım Bankası Anonim Ortaklık esas sözleşmesinde kurumun belirli bir süre (yıl,devre,belli bir tarih veya diğer bir belirleyici usul)sonra sona ereceği yazılı olabilir. Bu durumda Ticaret Kanunu 434/1-1 gereğince belirli sürenin dolması ile kurum kendiliğinden sona erer. Faaliyetlere devam etmek suretiyle süre sınırsız duruma getirilemez.Ancak esas sözleşmeye sürenin sona ermesi halinde nasıl bir yol takip edileceği yolunda bir hüküm konulabilir.

Anonim Ortaklık Ticaret Kanunu 434/1,2'ye göre kendiliğinden sona erdiğini kabul etmek gerekir.

Öte yandan yukarıdaki hükümlere göre faaliyet iznini almış olan kurumun faaliyet göstermesinde sonradan sakınca görülmesi halinde Merkez Bankasının da görüşü alınarak Müsteşarlığın talebi ve Bakanlar Kurulunun kararı ile kurumun bütün teşkilatının veya bazı şubelerinin daimi veya geçici olarak faaliyetten men olunması mümkündür.

Bakanlar Kurulunun kurumun tamamen ve daimi olarak faaliyetten men edilmesine karar vermesi halinde de bu idari işlemin kesinleşmesi üzerine artık kurumun maksadının elde edilmesi imkansız hale gelecektir. Bu nedenle infisah ettiğinin kabulü gerekir.

Buna benzer bir durumda Bakanlar Kurulu Kararnamesi 12. ve Başbakanlık Tebliği 32.de yazılı sonuçlarının ortaya çıkması halinde kendini gösterir. Müsteşarlık veya Bankanın yapacağı denetlemeler sonucunda bir Katılım Bankası mevzuat ve işletme amaç ve ilkelerine aykırılığın tesbit edilmesi halinde,verilecek uygun süre içinde bu aykırılığı gidermek üzere gerekli tedbirlerin alınmadığı ve düzeltmelerin yapılmadığı belirlendiği taktirde, kurum Bakanlar Kurulunca geçici veya daimi olarak faaliyetten men olunabilir.Bu şekilde faaliyetten daimi men kararının kesinleşmesi halinde de artık kurumun maksadının elde edilmesinin imkansız hale geldiğinin ve bu nedenle infisah ettiğinin kabulü gerekir.

Ticaret Kanunu 434. maksadın elde edilmesinin imkansız hale gelmesini infisah sebebi saydığından faaliyet izni devam eden bir kurumun iştigal konularından

birinin veya bazılarının herhangi bir nedenle imkansız hale gelmesi durumunda infisah söz konusu olamaz.

3.8.2.2 Sermayenin Üçte İkisinin Yitirilmesi

Ticaret Kanunu 434/1-3'e göre Katılım Bankası Anonim Ortaklık esas sermayenin üçte ikisinin yitirilmesi halinde genel kurulca sermayenin tamamlanmasına veya kalan üçte bir ile iktifaya karar verilmediği takdirde şirket infisah eder. Ancak bu infisah sebebi Katılım Bankası için istisnaidir. Zira sermayenin üçte ikisini yitiren bir kurumun mali durumu faaliyete devama yetmeyecek kadar kötü demektir. Bu durumda infisaktan önce yetkili mercilerce faaliyetten men kararı verileceğinden bu ihtimal hayli zayıftır.

3.8.2.3 Pay sahiplerinin Sayısının Asgari Sınırın Altına Düşmesi

Ticaret Kanunu 434/1-4'e göre pay sahiplerinin beşin altına düşmesi halinde Anonim Ortaklık infisah eder.

Ticaret Kanunu düzenlenen Anonim Ortaklık ortak sayısının alt sınırının beş kişi olmasına rağmen, Katılım Bankası Başbakanlık Tebliği³'e göre en az 100 ortaklı bir Anonim Ortaklık olarak kurulmak zorundadır. Özel mevzuatta ortak sayısının 100'den aşağı düşmesi halinde bunun sonucunun ne olacağı belli değildir.

Özel mevzuattan açıkça anlaşılmamakla birlikte Başbakanlık Tebliği 32'deki "mevzuat ve işletme amaç ve ilkelerine aykırı durum" ibaresi geniş yorumlanmak suretiyle ortak sayısı ile ilgili sınırlayıcı hükmün ihlalinin mevzuata aykırı durum olarak kabul edilmesi ve bu durumda aynı maddedeki tedbirlerin alınması mümkündür. Bu tedbirlerde sonuçta kurumun devamlı veya geçici olarak faaliyetten men edilmesi şeklinde belirlenecektir.

Sonuç olarak ortak sayısının 100'den aşağı düşmesi bağımsız olarak doğrudan bir infisah sebebi değildir.

3.8.2.4 Katılım Bankasının İflasına Karar Verilmiş Olması

Özel mevzuatta kurumların iflasi ile ilgili özel bir düzenleme olmadığına göre, herhangi bir Anonim Ortaklık iflasi ile ilgili bütün hükümler uygun düştüğü ölçüde Katılım Bankasında da uygulanacaktır.

Bankalar Kanunu sisteminde ise, 68, 69, 72. maddelerde yer alan özel hükümlerle kısmen genel düzenlemelerden uzaklaşmıştır. Katılım Bankası özel mevzuatında bu yolda düzenleme yapılmamış olması mevzuatı hazırlayanların kurumların ticari şirketlere mi yoksa bankalara mı yakınlaştırılması gerektiği yolundaki kararsızlıklarından ileri gelmektedir.

Bu kararsızlık birer güven kuruluşu kabul edilen ve mali piyasaların aracı kuruluşlardan olan Katılım Bankası sorumluluklarının genişletilmesi ve faaliyetlerinin özelliğine adapte edilmesini engellemektedir. Örnek olarak; bu konuda özel mevzuatta bir hüküm bulunmaması nedeniyle, Bankalar Kanunu 69'da yer alan ve bankaların mali durumunun bozulmasına veya iflasına sebep olan etkin ortaklarının veya idarecilerinin iflaslarına karar verilebileceğini düzenleyen kuralın Katılım Bankası uygulanmasına imkan olmadığından kurum idareci ve ortaklarının şahsi sorumluluğu bankalara göre daha dar çerçevelidir.

3.8.2.5 Kurumların Esas Sözleşmesinde Gösterilen Sebepler

Kurumların esas sözleşmelerinde kanunda yazılı sona erme sebepleri dışında infisah sebepleri öngörmelerini engelleyen böyle bir sebebin gerçekleşmesi halinde kurum infisah eder.

3.8.2.6 Kurumların Birleşmesi

Özel mevzuatta birleşme ile ilgili bir hüküm mevcut olmamakla birlikte mevzuatın genel çatısından, bu konuda da kuruluş kararını veren makamın izni gerektiği sonucu çıkarılabilmektedir. Birleşme halinde tasfiyesiz infisah söz konusu olacaktır.

3.8.3 Cari Hesapların Tasfiyesi

Tasfiye haline gelen kurumun satış değerine göre değerlendirilerek çıkarılan ilk envanteri ve tasfiye bilançosuna göre belirlenen mevcut sermayesi ve ihtiyatları karşılığı aktifleri ile cari hesaplar karşılığı aktifler ilk önce cari hesaplardan doğan yükümlülüklerin karşılanmasına tahsis olunur. Cari hesapları incelerken ayrıntılarıyla gördüğümüz gibi bu hesaplar dolayısıyla hesap sahiplerine hiçbir kazanç temin edilmediğinden ve kullanılmasından doğan kâr-zarar tamamen kuruma ait olduğundan kurum sermayesinin cari hesapların kapatılmasında kullanılması isabetli bir çözüm tarzıdır.

Cari hesaplarda biriken fonlar tasfiyenin başlaması ile birlikte Merkez Bankasında açılacak bir hesaba devredilir ve bu fonlardan cari hesap alacaklarına yapılacak ödeme için tasfiye sonucu beklenmez. Heran geri çekilebilme özelliği taşıyan cari hesaplar açısından bu da yerinde bir hükümdür.

3.8.4 Katılma Hesaplarının Tasfiyesi

Katılma hesapları vadelerine göre ayrı havuzlarda işletildiğinden tasfiye de her vade grubu için ayrı ayrı yapılır. Vadelerine bakılmaksızın tek hesapta işletilen döviz katılma hesapları ise yine tek grup olarak ve ayrıca sonuçlandırılır. Döviz katılma hesapları ile ilgili bu ayırım hesapların çalıştırılma tarzından kaynaklanmaktadır.

Tasfiye edilen kurumun döviz katılma hesaplarındaki aktifleri ve TL hesaplarının her vade grubundaki aktifler ilgili katılma hesabı sahiplerine “birim hesap değeri” üzerinden ödenmek amacıyla tasfiye ile görevli banka'ya devredilir.

Tasfiye ile görevli bankadan ne anlaşılması gerektiği açık olmamakla birlikte bu olağan tavsiye halinde denetimi üstlenen banka değil tedrici tasfiye usulünde bizzat tasfiyeyi yürüten bankadır.

Katılma hesaplarının ne zaman ödeneceği de özel mevduatta açıkça belli olmamakta birlikte birim hesap değeri üzerinden ödenmesi öngörüldüğüne göre vade sonunda ödenecek demektir. Zira kurum normal faaliyetlerine devam ederken vadeden önce para çekmek isteyen hesap sahiplerine zarar halinde birim hesap değeri üzerinden , kâr halinde ise sadece yatırılan miktar kadar ödeme yapılmaktadır. Burada böyle bir

ayrım gözetilmediğine göre vadeden önce iadenin sözkonusu olmadığı sonucuna ulaşılabilir.

3.8.5 Kurumun Hesaplarının Tasfiyesi

Kurumun cari hesapların tasfiyesine tahsis edilenler dışında kalan aktifleri kurumun diğer alınacaklı naılarına ödenir. Bu ödemeler sonucunda hala bir şey kalmamışsa kalan aktifler ortaklar arasında sermaye paylarına göre bölüştürülür.

Kurumunun aktiflerinin alacaklılar arasında paylaşılması nasıl yapılacaktır/ Katılma Hesaplarından fon kullanmak üzere sözleşme yaptığı için kurumdaki alacaklı olan kişiler kurumun öz kaynakları üzerinde alacak hangi sahibi olabileceklermidir.

Özel mevduatta yer alan ve kurum hesaplarını üzerinde hak sahibi olan “diğer alacaklılardan” maksat kurumun katılma hesaplarından kullandığı veya kullandırmayı taahhüt ettiği fonlarla ilgili alacaklar dışında kalan alacaklardır.

Katılma hesapları ile ilgili taahhütleri katılma hesaplarının tasfiyesi sırasında ve bu hesaplarda ödenmesi hesapların bağımsızlığı ilkesinin en önemli sonuçlarından biridir. Aksi halde bu ilenin hiçbir anlamı kalmadığı gibi alacaklılar arasında sebep olabilir.

Artakalan fonların tasfiye masraflarını karşılayamaması durumunda karşılanmayan kısım için Ticaret kanunu tek borç ilkesinin aksine ortakların şahsen ve müteselsilen sorumluluğu ilkesi getirilmiştir. Gerçi bu emredici kural bir idari mevzuatla değiştirilmiş olmaktadır. Ancak bu mevzuat özel kanun (Bankalar Kanunu) ile yapılan yetki devri sonucu kanun kuvvetine çıkarılmıştır.

Bu durumda tasfiye masraflarının kurum malvarlığından karşılamayan tasfiye yöneticisi banka ortaklarından birine yada bazılarına şahsi sorumluluk nedeniyle başvurulduğuna bu ortağın kendi sorumluluğu ile sürme imkanı yoktur ortak alma suretiyle emredici özel mevduatta da tatbir edilmesini istememelidir.

Başkanlık Tebliği 33/B-3'ün düzenlemeden anlaşıldığı kadarıyla kurumun aktifliği alacaklılara sonra kalanla tasfiye masrafları karşılanacaktır. Kalan mevcut masrafları karşılamaya yetmese şahsi sorumluluk başlayacaktır. Ancak bu hususta tam bir netlik yoktur.

Yapılan farklı bir değerlendirme ile ortakların şahsi sorumluluğu darala bilecek veya genişleyebilecektir.

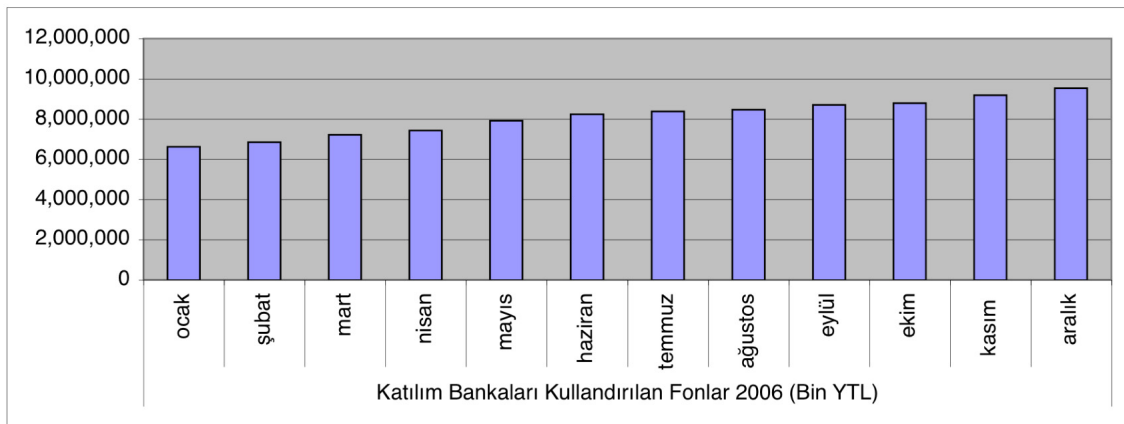
Şayet kurum mevcutlarından önce tasfiye masraflarının ve ardından diğer borçların karşılanacağı kabul edilir, ancak kurumun hiçbir malvarlığı olmalıdır ki masrafları dahi karşılayamasın ve ortakların şahsi sorumluluklarına gidilsin Kurum malvarlığı ile önce masraflar karşılanacak ve böyle ortakların şahsi sorumluluğu kalan mevcut alacaklılara dağıtılacaktır. Alacaklılar kısmen tatmin edilmiş olacaklardır. Bu tarz yorumda ortakları şahsi sorumluluğu alacaklılar aleyhine daraltılmaktadır.

İkinci ihtimale göre işlem yapılarak, önce borçların ödenmesi ve ardından tasfiye masraflarının tahsiline çalışıldığı takdirde, bu sefer de özellikle kurumun aktiflerinin borçlarını karşılamaya yetmemesi durumunda bu borçlar nedeni ile şahsi sorumluluğuna gidilmeyen ortakların masraflar için şahsi sorumluluğuna başvurmak gerekecektir.

3.8.6 Türkiye'nin Mali Yapısında Katılım Bankalarının Yeri

Katılım Bankaları Türk finans piyasasına derinlik kazandırmak ve alternatif finansal enstrümanların hayata geçmesini sağlamak amacıyla, 1983 yılı sonlarında faaliyete başlamış ve şu anda mevcut bulunan 4 Katılım Bankaları ile, Türk Finans sistemi bu kuruluşlarla tanışma imkanı bulmuştur.

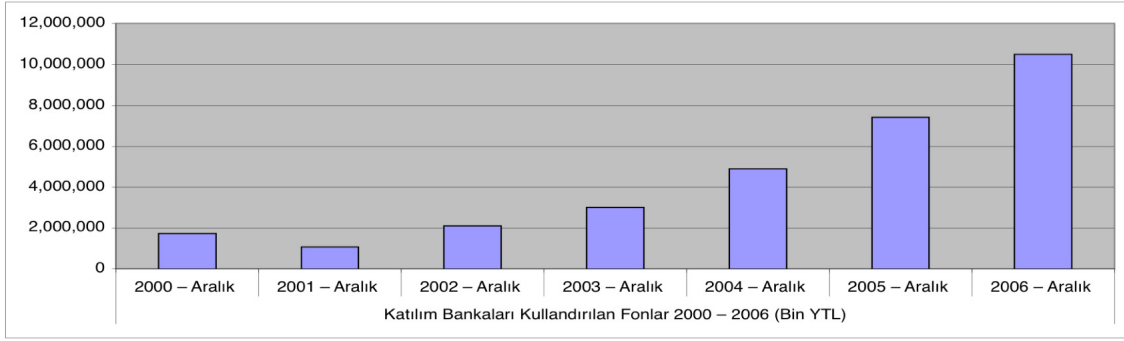
Şekil 25:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

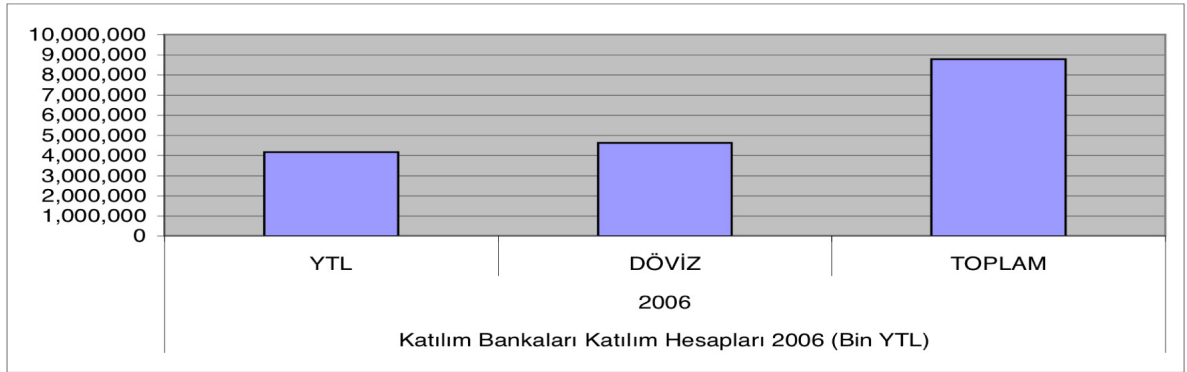
Şekil 26:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

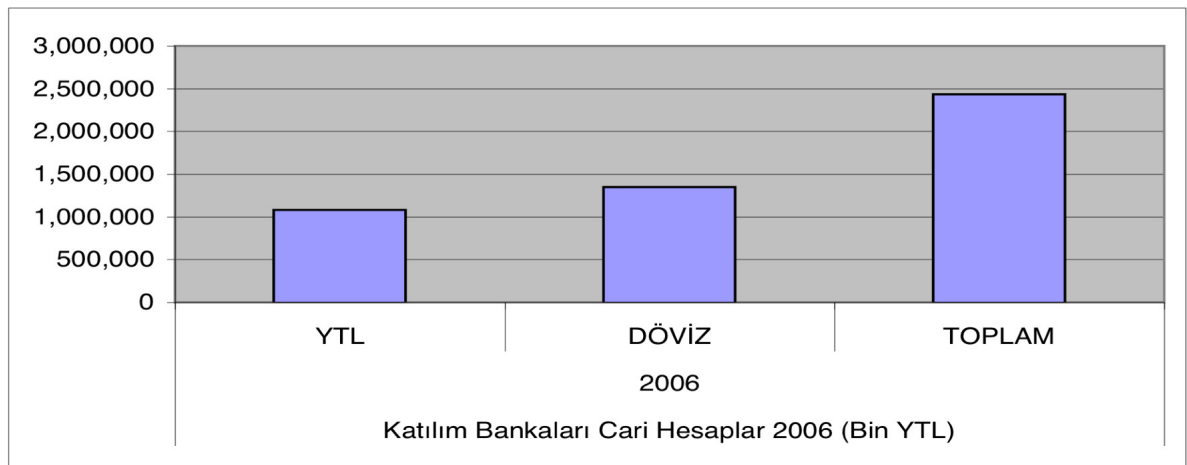
Şekil 27:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

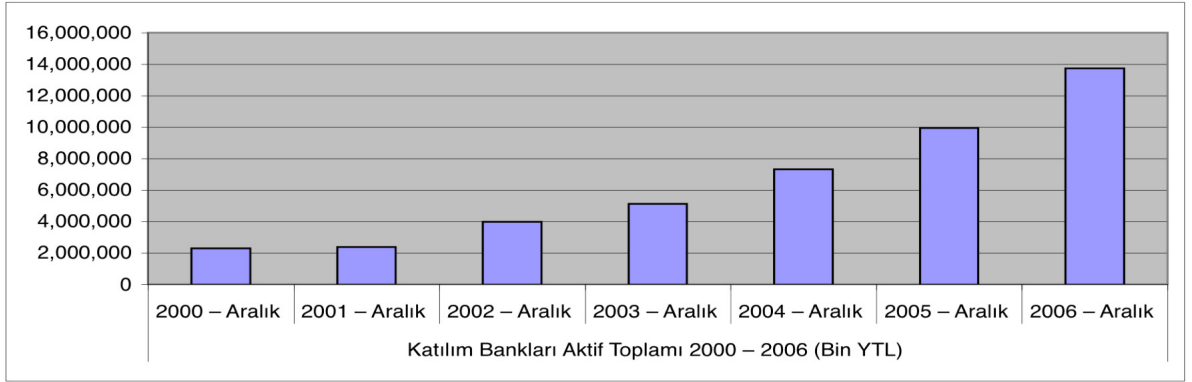
Şekil 28:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

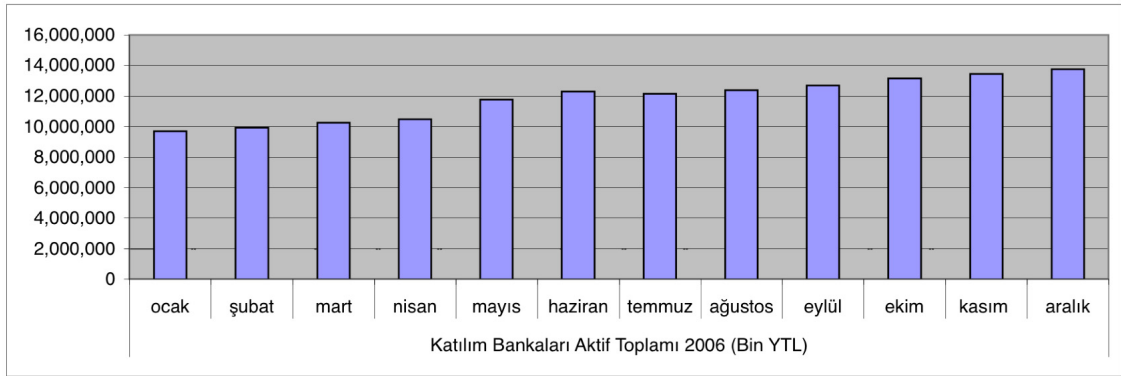
Şekil 29:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

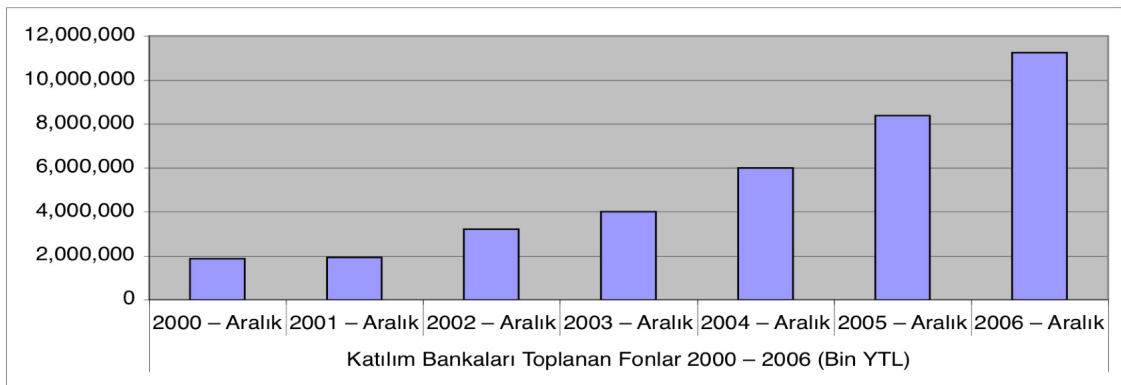
Şekil 30:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

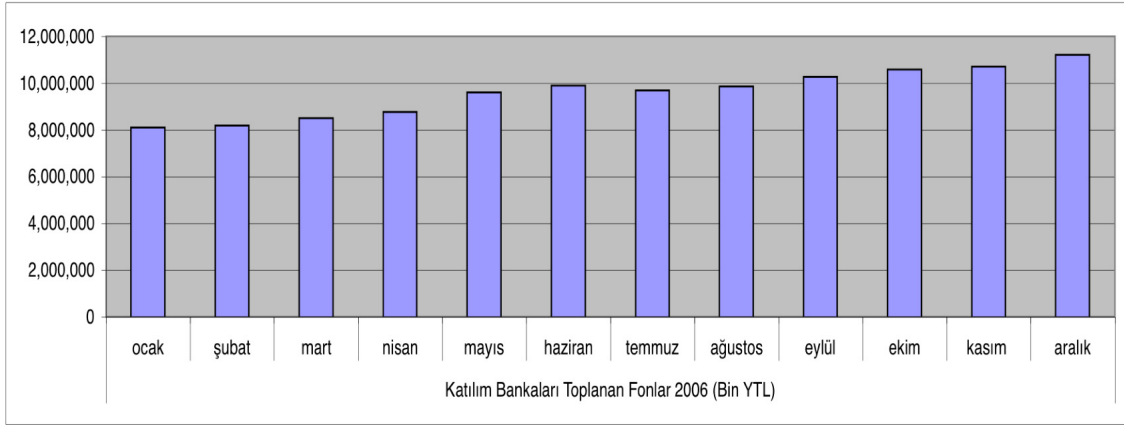
Şekil 31:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

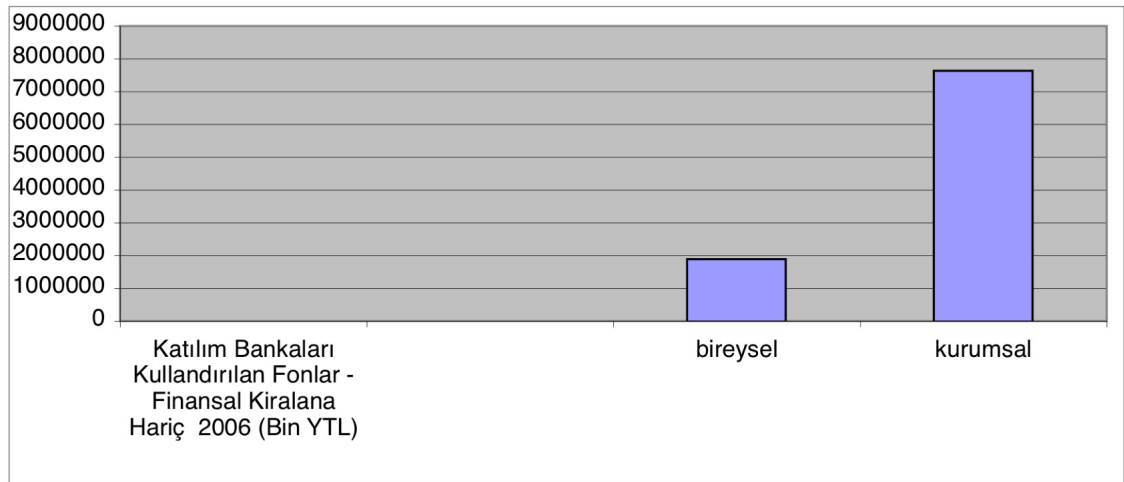
Şekil 32:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 33:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

3.9 TÜRKİYE'DE KATILIM BANKALARI

3.9.1 Türkiye Finans Katılım Bankası

Türkiye Finans Katılım Bankası'nın tarihçesi, Faisal Finans, Family Finans ve Anadolu Finans kurumlarının tarihçeleriyle başlıyor.

Sektörünün okulu olarak kabul edilen Faisal Finans, 1984 yılında İstanbul'da kuruldu. Türkiye'nin ilk finans kurumu olan Faisal Finans, faizsiz bankacılık hizmetine resmi olarak 02/04/1985 tarihinde başladı. Şirket hisselerinin sahibi olan Dar Al-Maal Al-İslami S.A. (DMI) Grubu 1998 yılında hisselerini, İsviçre'de mukim OLFO S.A. şirketine devretti. 11/05/2001 tarihinde kurum hisselerinin %38.82'si Sabri ÜLKER tarafından devralındı ve aynı tarihte yapılan olağanüstü genel kurulla kurumun ismi Family Finans Kurumu A.Ş. olarak değiştirildi. 2001 yılında şirketin sermayesi 2 trilyondan önce 20 trilyona, ardından da 50 trilyona çıktı ve Sabri ÜLKER'in kurum sermaye yapısındaki payı % 98.63'e ulaştı.

Kayserili işadamları tarafından %100 yerli sermaye ile kurulan ilk finans kurumu olan Anadolu Finans, 1991 yılında Ankara'da faaliyetlerine başladı. Değişen ekonomi koşulları nedeniyle kurum 1998 yılında Genel Müdürlük teşkilatını İstanbul'a taşıdı. Hazine Müsteşarlığı'ndan alınan izin doğrultusunda 1999 yılının Temmuz ayında kurum sermayesinin tamamı mobilya, ev tekstili ve kablo sektörünün önde gelen kuruluşlarının sahibi Boydak Grubu'na intikal etti.

Anadolu Finans Kurumu ile Family Finans; Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 19.08.2005 tarih ve 1685 sayılı kararı birleşti. Her iki bankanın 23.12.2005 tarihinde yapılan genel kurullarının birleşmeye dair kararlarının tescil edilmesine Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 28.12.2005 tarih ve 1764 sayılı kararı ile onay verildi.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 30.11.2005 tarih ve 1747 sayılı kararı ile Banka ünvanının Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. olarak değiştirilmesine onay verildi.

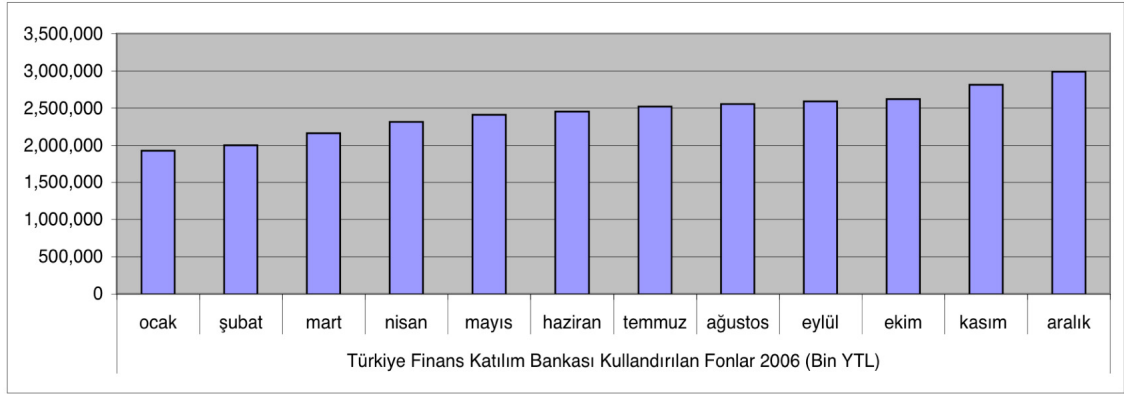
Devir yolu ile birleşme çalışmaları 30.12.2005 tarihinde tamamlanmış, T.C. İstanbul Ticaret Sicili Memurluğu tarafından 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümlerine uygun olarak tescil edilmiştir.

Sonuçta Türkiye'nin önde gelen iki büyük grubu olan Boydak ve Ülker Grupları, finans sektöründe hizmet veren kurumları Anadolu Finans ve Family Finans'ı, global ekonomi

koşullarına ayak uydurmak ve Türkiye'ye çok daha faydalı olmak için kendi iradeleri ile 30 Aralık 2005 tarihinde Türkiye Finans Katılım Bankası adı altında birleştirmiştir. 12 bin çalışanı ile istihdama büyük katkı sağlayan Boydak Holding; İstikbal, Hes Kablo, Bellona, Mondı, Deco, Hukla gibi birçok tanınan markası ile hafızalarımızda yer edinmiştir. Her geçen gün gücüne güç katan Boydak Holding; Merkez Çelik, Hes Kablo, Boytaş Mobilya, İstikbal Mobilya, Boyteks Tekstil ve Form Sünger şirketleri ile 2006 yılı İSO 500 listesine altı iştirakini sokmayı başarmıştır.

Ülker Grubu ise 70'e yakın şirket, 10'u yurtdışında 38 fabrika, 110 ülkeye ihracat, 150 marka, 1.800 çeşit ürün ve 42 bine ulaşan çalışan sayısıyla, dünyanın dev şirketleriyle rekabetini sürdürüyor. 62 yılda küçük bir bisküvi imalathanesinden entegre bir Ülker Şirketler Topluluğu'na dönüşen ve 2006 yılı İSO 500 listesine 13 iştirakiyle giren Ülker'in, lokomotif ve örnek şirketi bugün de Ülker Gıda San. Ve Tic. A.Ş.'dir. Bu paralelde Ülker Grubu'nun temel işi 62 yıl sonra bile hâlâ bisküvi, çikolata ve şekerleme odaklı.

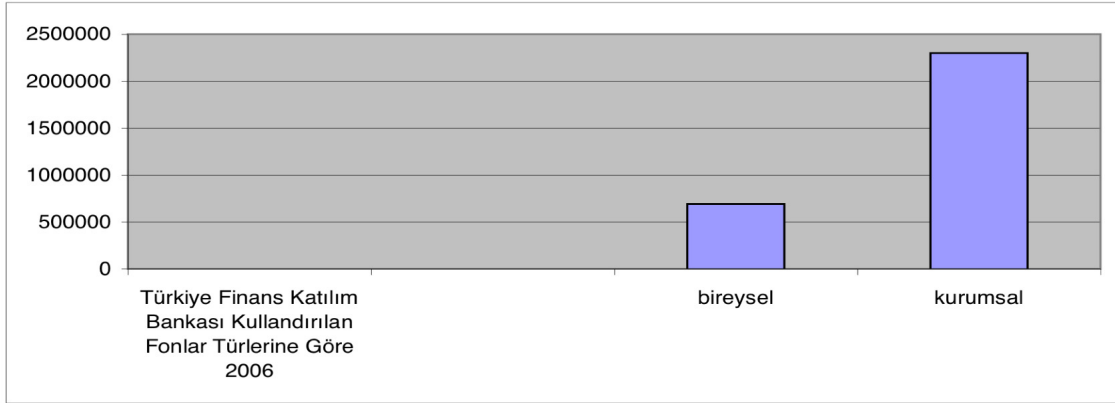
Şekil 34:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

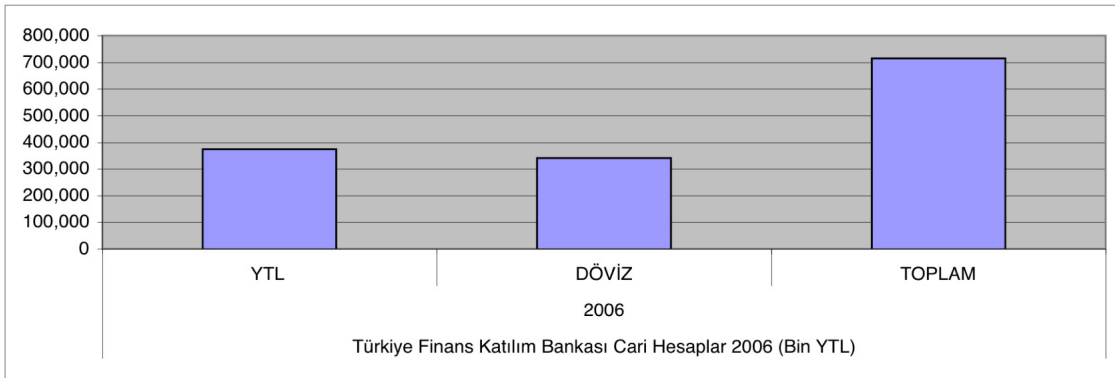
Şekil 35:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

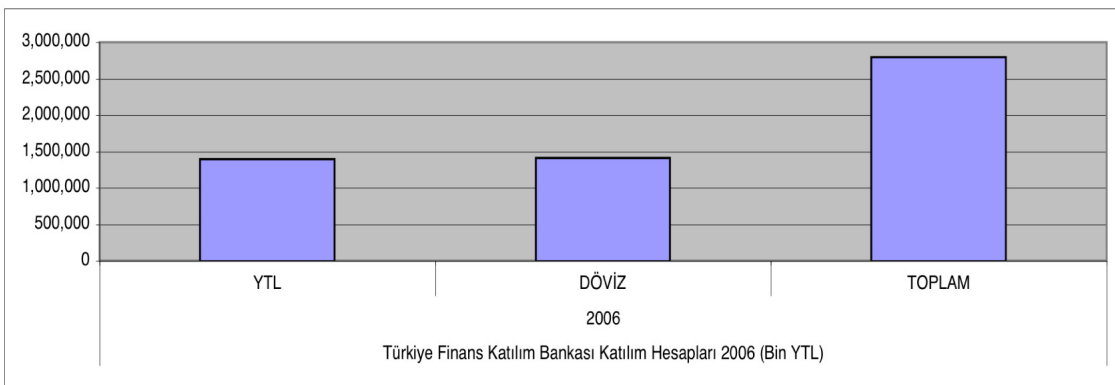
Şekil 36:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

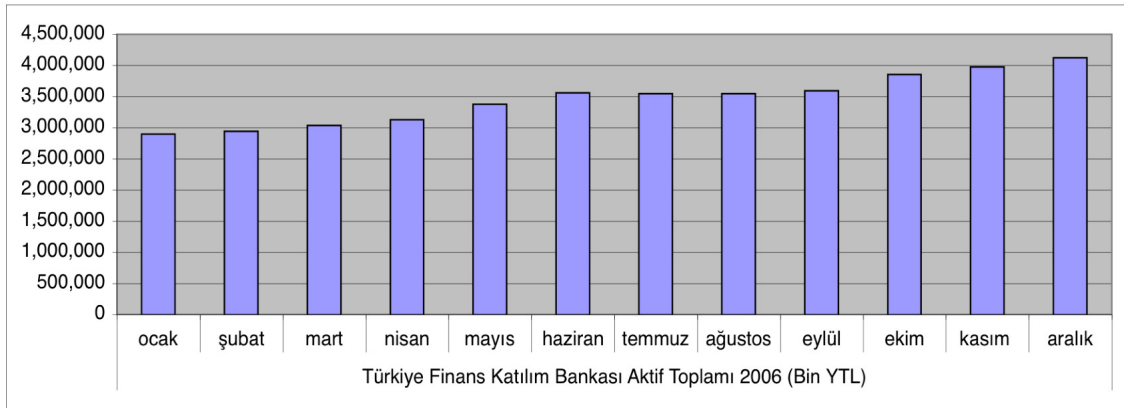
Şekil 37:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

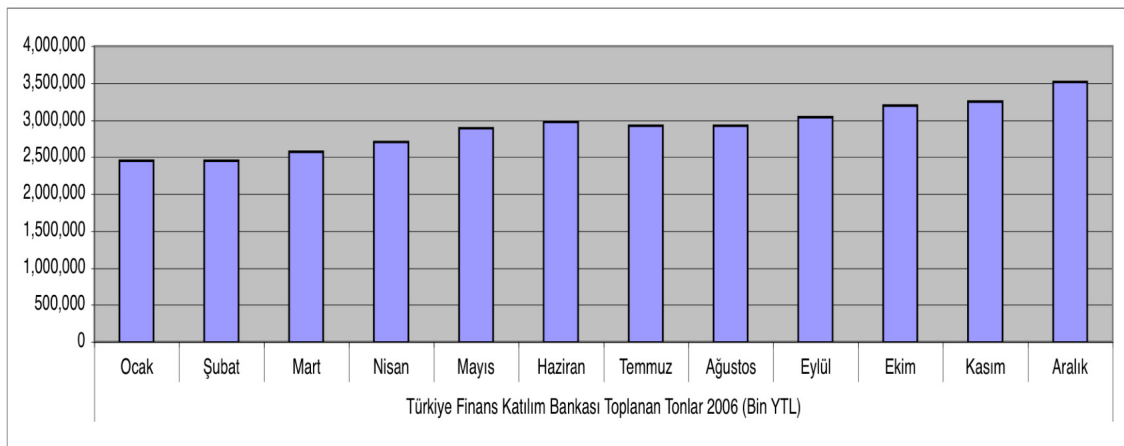
Şekil 38:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 39:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

3.9.2 Bank Asya

ASYA KATILIM BANKASI A.Ş. Türkiye'nin altıncı özel finans kurumu olarak 24 Ekim 1996 tarihinde, Altunizade'deki Merkez Şubesi ile faaliyetlerine başlamış ve 20.12.2005 tarihinde "Asya Finans Kurumu Anonim Şirket"i olan şirket unvanı "Asya Katılım Bankası Anonim Şirketi" Olarak değiştirilmiştir.

Kuruluş sermayesi 2 milyon YTL, mevcut ödenmiş sermayesi 300 milyon YTL olan Bankamızın, tabana yayılmış yerli sermayeye dayanan, %36,87'si halka açık, çok ortaklı (268) bir yapısı vardır. Genel Müdürlük birimleri haricinde Mart 2007 tarihi itibarıyla

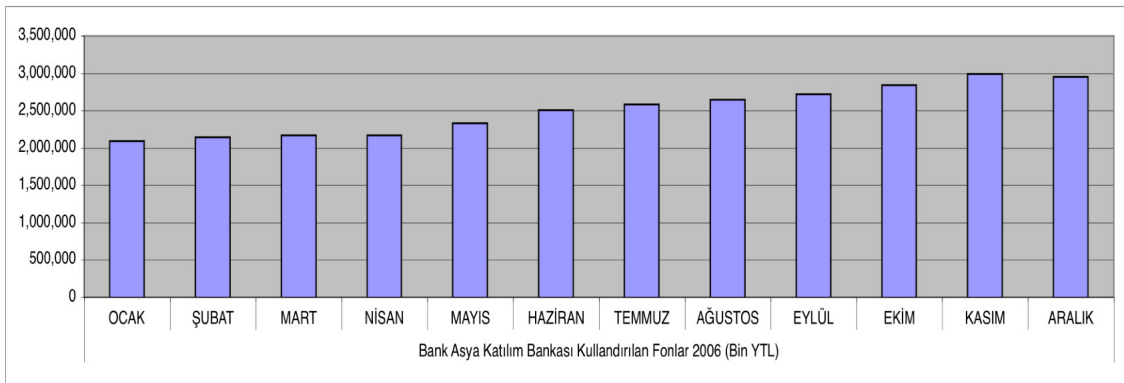
103 şube ve yurt içinde 3, yurt dışında 723 muhabir banka ile faaliyetlerini sürdürmektedir.

ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi Belgesi'ne sahip ilk Katılım Bankası olan Bank Asya; bireysel, ticari ve kurumsal bankacılık alanlarında müşterilerinin her türlü ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak ürün yelpazesi ve yapılanması ile faaliyet göstermektedir. Bank Asya, geleneksel dağıtım kanalları olan şubelerinin dışında İnternet Şubesi, Alo Asya Telefon Bankacılığı, ATM ve POS terminalleri ile bankacılık hizmetlerini kesintisiz, bir şekilde sunmaktadır.

Bank Asya, şu iki temel yaklaşımı kendi gelişiminin ve hedeflediği pazar payına ulaşabilmesinin bir gereği olarak kabul etmekte ve bunun için çaba sarf etmektedir:

- Faizsiz bankacılık ürünlerini geliştirerek, bu konuda yeni türev ürünler ortaya koymak.
- Bankacılıkta etkin bir biçimde kullanılmakta olan ürünlerin faizsiz bankacılık sistemine adaptasyonunu sağlamak.

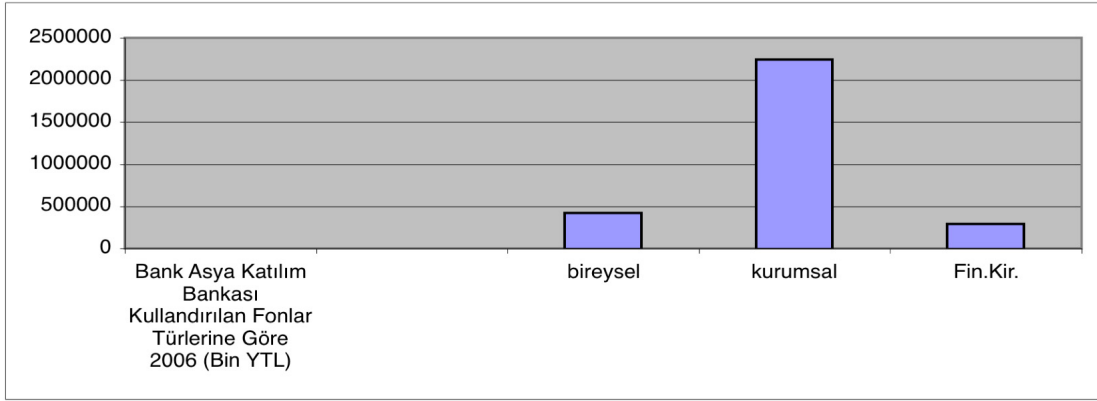
Şekil 40:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

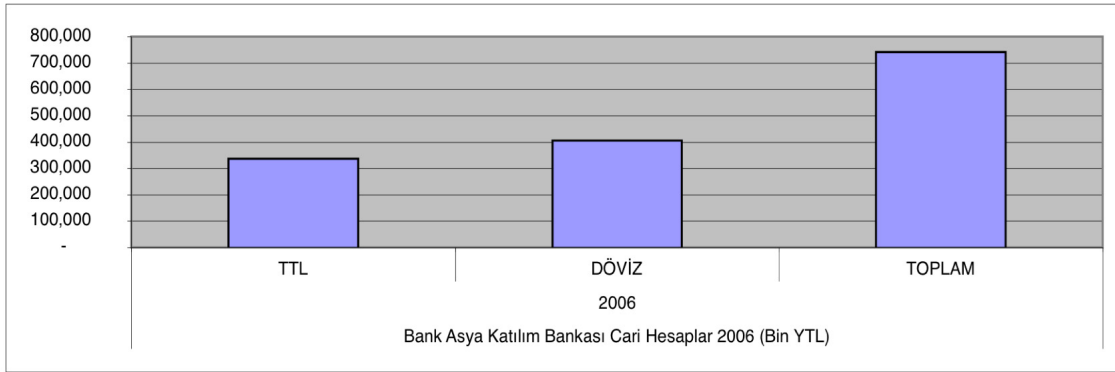
Şekil 41:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

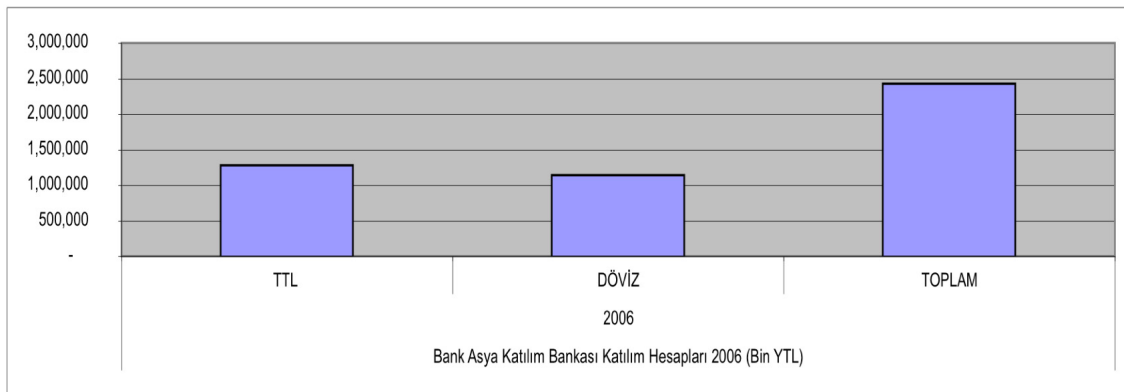
Şekil42:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

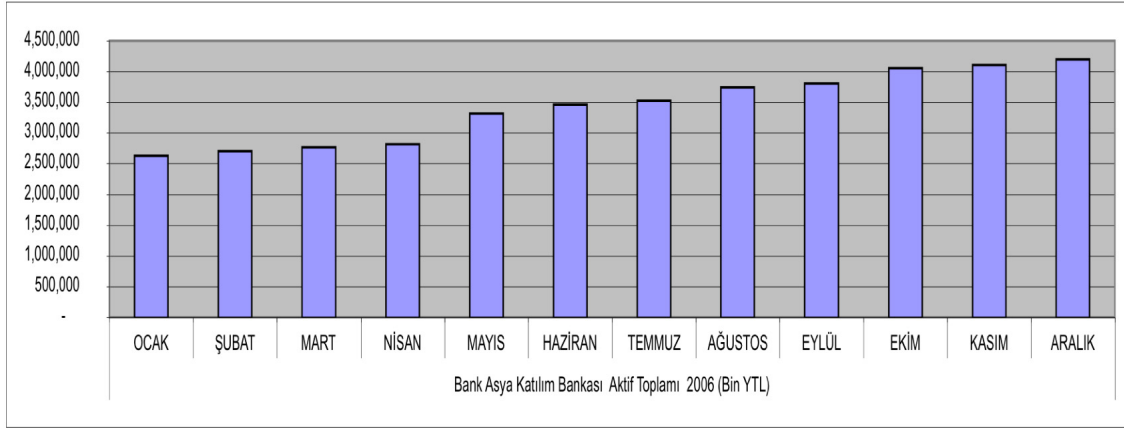
Şekil 43:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

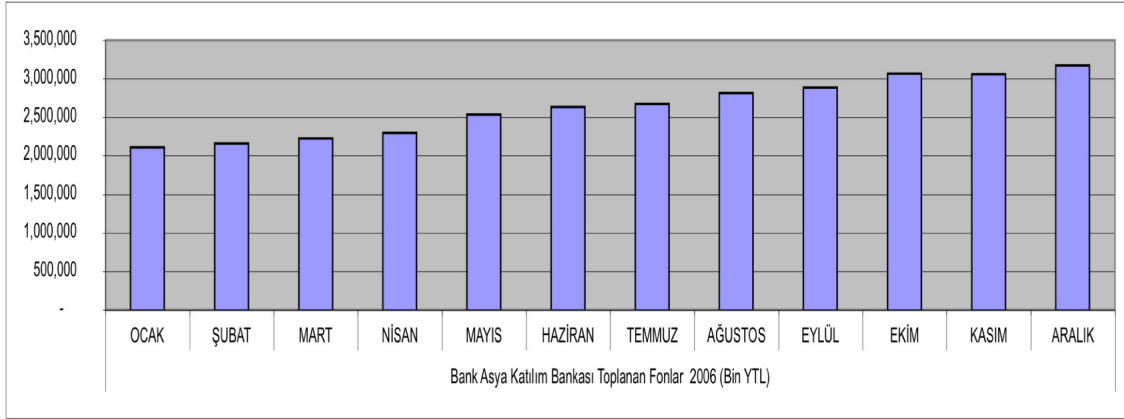
Şekil 44:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 45:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

3.9.3 Kuveyt Türk

Kuveyt Türk, 16.12.1983 gün ve 831/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın tesbit ettiği esaslara uygun olarak faaliyet göstermek üzere 1989 yılında Özel Finans Kurumu statüsünde kurulmuştur. Özel Finans Kurumları'nın faaliyetleri, 1999 yılında Bankacılık Kanunu kapsamına girinceye kadar geçen süreçte bir yanda Bakanlar Kurulu Kararı, diğer yanda Merkez Bankası ve Hazine Müsteşarlığı'nın tebliğleri ile yürütülmüştür. 1999 yılı Aralık ayından itibaren diğer Özel Finans Kurumları gibi Kuveyt Türk de 4389 sayılı Bankacılık Kanunu'na tabi hale gelmiştir. Mayıs 2006'da ünvanı Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. olarak değişmiştir.

Kuveyt Türk'ün sermayesinin %62'si Kuveyt Finans Kurumu'na (Kuwait Finance House), %9'u Kuveyt Devlet Sosyal Güvenlik Kurumu'na, %9'u İslam Kalkınma Bankası'na, %18'u Vakıfar Genel Müdürlüğü'ne, %2'i de diğer ortaklara aittir.

%62'lik sermaye payı ile, Kuveyt Türk'ün en büyük ortağı konumundaki Kuveyt Finans Kurumu (Kuwait Finance House) milyarlarca dolarlık toplam fonuyla ve sunduğu çağdaş bankacılık hizmetleriyle Kuveyt'in dev bir finans kuruluşu olmasının yanısıra faizsiz finans kurumları arasında dünyada ilk sıralarda yer almaktadır.

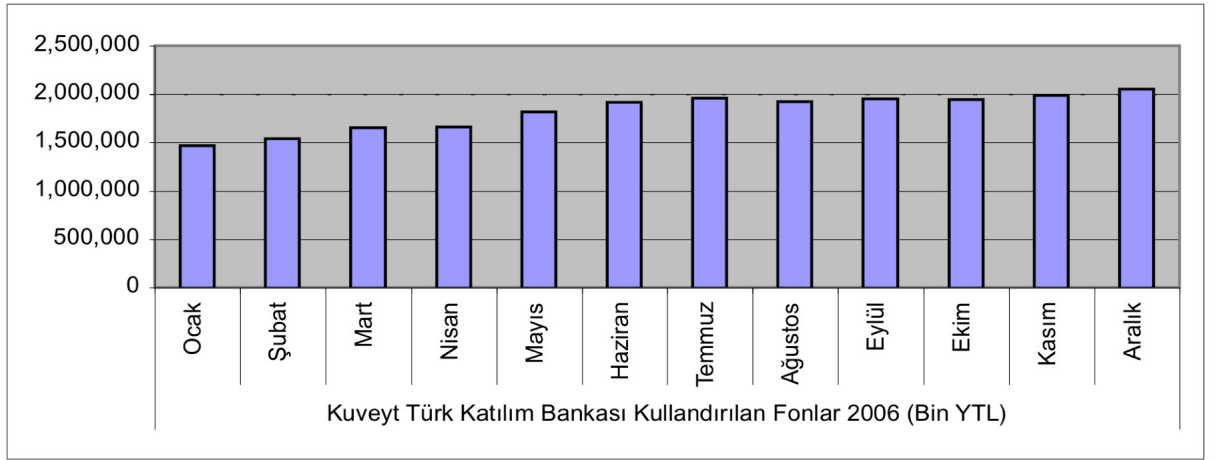
Kuveyt Türk, kurulduğu günden bugüne kadar faizsiz bankacılık sisteminde özenliliği, yatırım alanlarında araştırmacılığı, tasarruf sahiplerine ve işadamlarına çağdaş, istikrarlı, güvenilir, kaliteli ve süratli hizmet sunmayı, personelinin verimliliğini artırmak için sürekli eğitime tabi tutmaktadır. Yurt içinde ve yurt dışında şubeleri ve muhabir bankaları vasıtasıyla, her türlü çağdaş teknolojik imkanları kullanarak, süratli ve kaliteli hizmeti tasarruf sahiplerinin ve yatırımcılarının ayağına götürebilmektedir.

Tekstil, metal ve emlak sektöründeki yatırımları ve iştirakleri ile hem kâr ortağı konumundaki müşterilerinin tasarruflarını sağlam ve kazançlı yatırımlara dönüştüren, hem de reel sektöre kaynak sağlamak suretiyle yeni istihdam alanları oluşturan Kuveyt Türk, muhtelif tarihlerde, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, İstanbul Ticaret Odası ve İstanbul Hazır Giyim ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği gibi Kamu Kurumu ve Meslek Birlikleri tarafından ihracat alanında gösterdiği başarılarından ötürü altın, gümüş ve bronz madalyalarla ödüllendirilmiş bir Katılım Bankasıdır.

Kuveyt Türk uluslararası bir Katılım Bankası olma vizyonuna paralel olarak yurt dışında da şube ve temsilcilikler açmıştır.

Teknoloji ve bilgisayar çağı olan 21. yüzyıl bilhassa finans kurumlarını daha fazla teknoloji yoğun çalışmaya zorlamaktadır. Kuveyt Türk, bu anlamda gerekli olan bilişim ve teknoloji altyapısını en iyi şekilde kurmuştur. Elektronik Bankacılık ve Alternatif Dağıtım Kanalları konusunda tüm bankacılık hizmetlerini en iyi şekilde vermektedir. Visa ve Mastercard kredi kartları yanında POS, ATM, İnternet Bankacılığı, Çağrı Merkezi, Sesli Yanıt Sistemi ve SMS Bankacılığı hizmetleri kesintisiz olarak sunulmaktadır. Kuveyt Türk, 2000 yılından beri bu yenilikleri müşterilerine ilk sunan Katılım Bankasıdır.

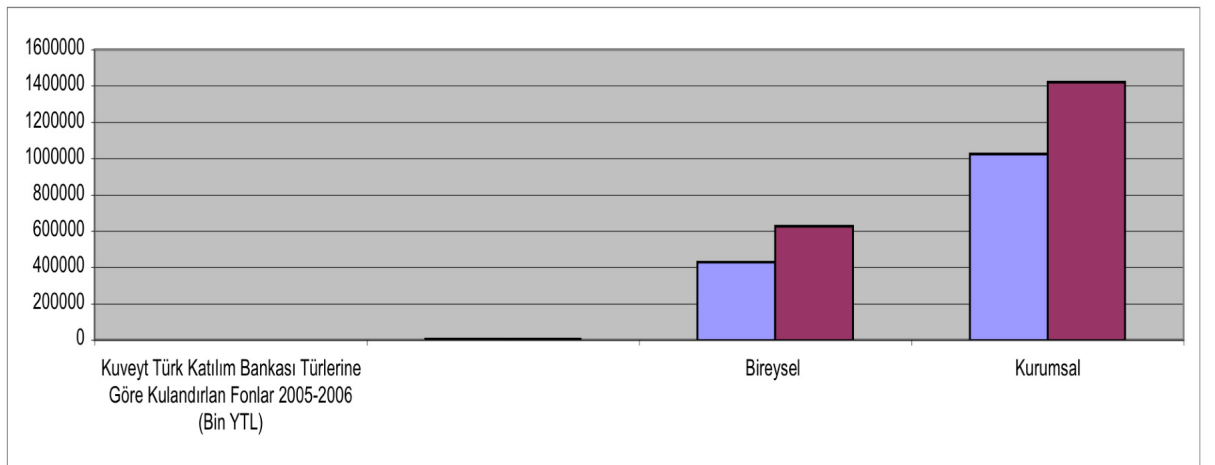
Şekil 46:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

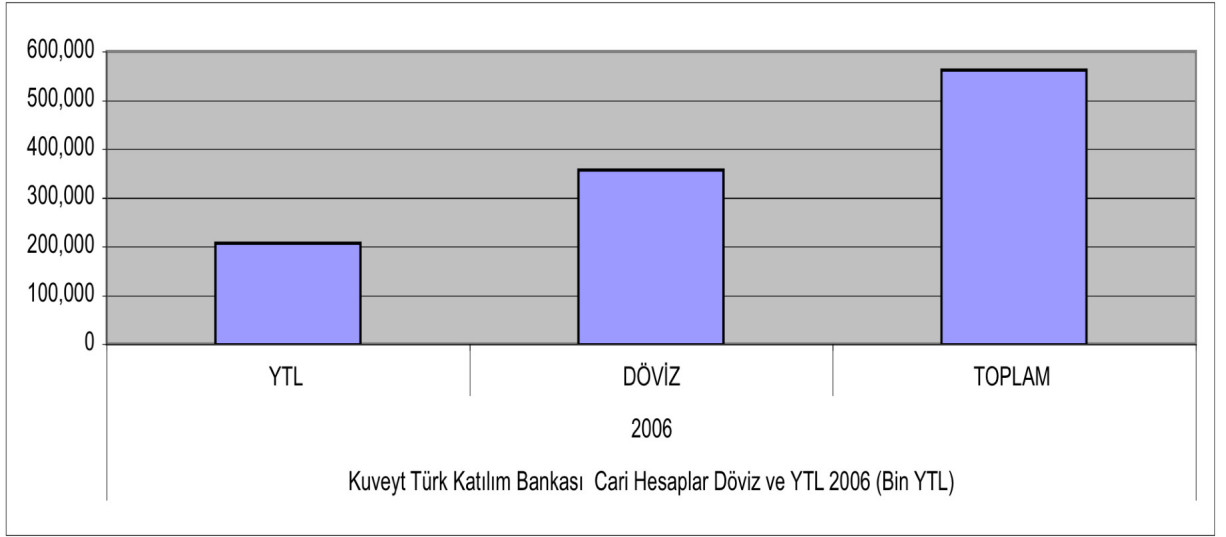
Şekil 47:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

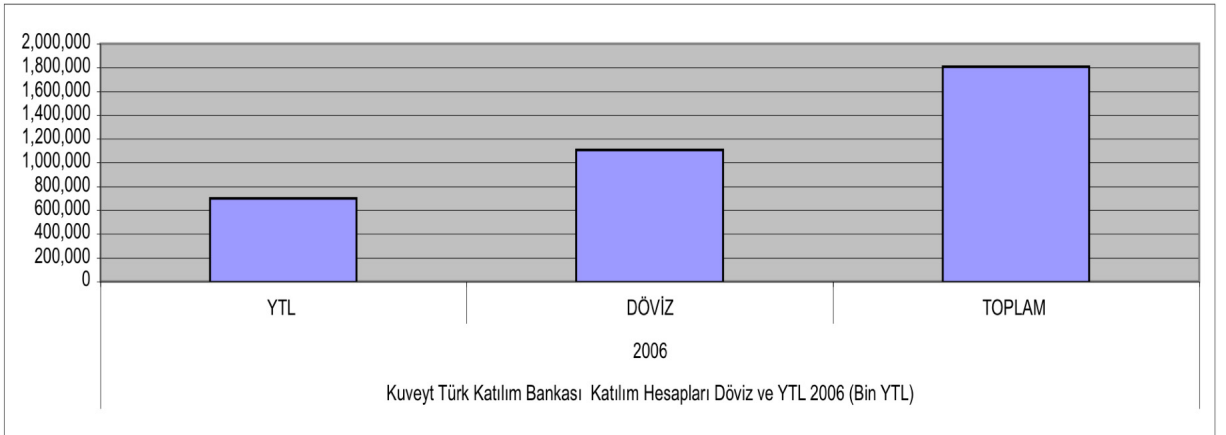
Şekil 48:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

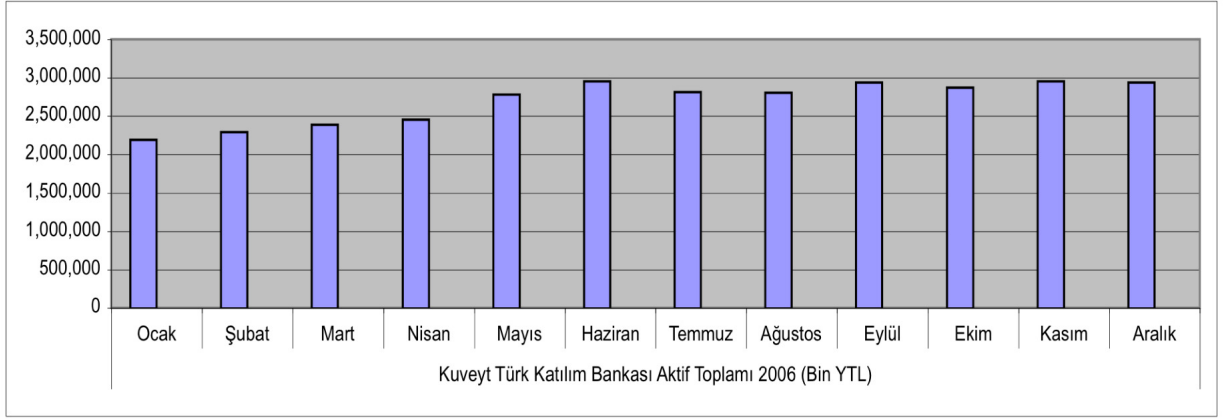
Şekil 49:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

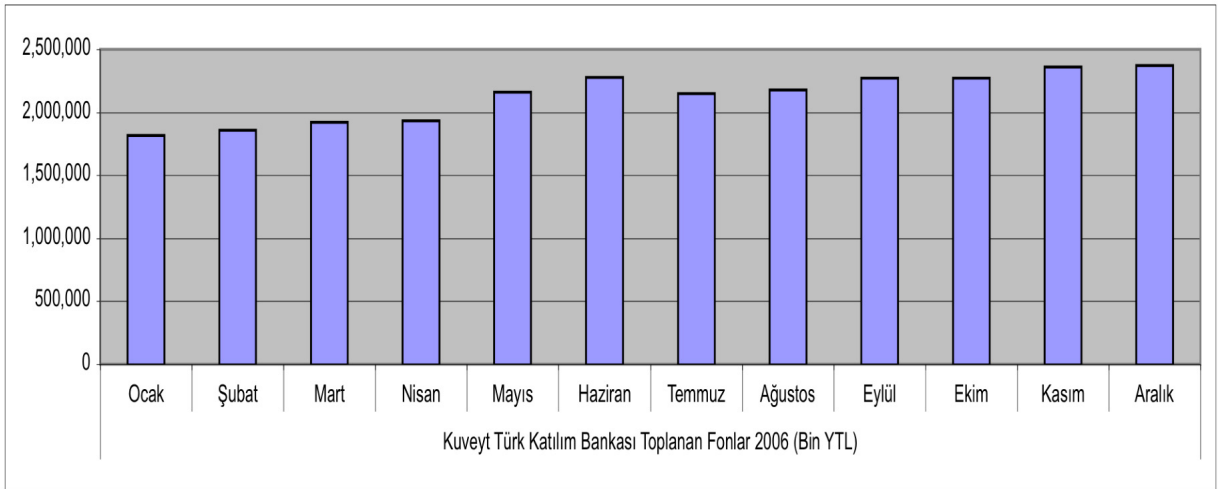
Şekil 50:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 51:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

3.9.4 Albaraka Türk

Türkiye’de faizsiz esasta çalışan Katılım Bankalarının ilki olan ALBARAKA TÜRK, 1984 yılında kuruluşunu tamamlayarak 1985 yılının başından itibaren faaliyete geçmiştir. ALBARAKA TÜRK, faaliyetlerini 5411 sayılı Bankalar Kanunu’na tabi olarak sürdürmektedir. Ortadoğu’nun önde gelen gruplarından Albaraka Bankacılık Grubu (ABG), İslam Kalkınma Bankası (IDB) ve Türk ekonomisine yarım yüzyıldan fazla hizmet veren yerli bir sanayi grubunun öncülüğünde kurulan ALBARAKA TÜRK’ün mevcut ortaklık yapısı içinde yabancı ortakların payı % 83,8037, yerli ortakların payı ise % 16,1963’dür. ALBARAKA TÜRK’ün ortaklık yapısı, sahip olduğumuz itibarın ve güvenin garantisidir.

Yabancı Ortaklar	% 83,8037
Albaraka Bankacılık Grubu	% 54,06
İslam Kalkınma Bankası	% 7,84
Alharthy Ailesi	% 3,46
Diğer yabancı Ortaklar	% 1,15
Yerli Ortaklar	% 12,92
Halka Açık	%20,57

(2006 Kasım ayı itibariyle)

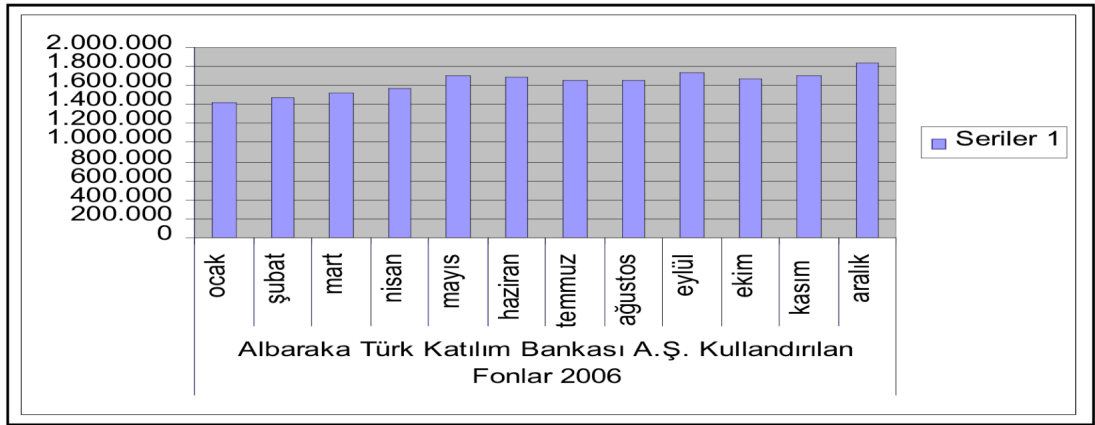
Özel cari hesaplar ve kar ve zarara katılma hesapları yoluyla fon toplayan ve topladığı fonları bireysel finansman, kurumsal finansman, finansal kiralama ve proje bazında kar/zarar ortaklığı gibi yöntemlerle bireysel veya kurumsal müşterilerinin finansman ihtiyaçlarını karşılamak suretiyle ülke ekonomisine kazandıran ALBARAKA TÜRK, faizsiz finansman çerçevesinde çok çeşitli finansman ve bankacılık hizmetleri sunmaya yetkilidir.

Ana ortağı Albaraka Bankacılık Grubu’nun faaliyet gösterdiği Körfez, Ortadoğu ve Kuzey Afrika’yı kapsayan geniş coğrafyada finansal ürün ve hizmet sunmada en iyi bölgesel banka olmak vizyonu ile yola çıkan ALBARAKA TÜRK, Singapur’dan İngiltere’ye Güney Afrika’dan Fas’a, Avustralya’dan Kazakistan’a kadar 61 ülkede

211'den fazla banka ile kurmuş olduğu geniş muhabirlik ağı sayesinde müşterilerine hızlı, kaliteli ve güvenli dış ticaret (ithalat, ihracat ve kambiyo) aracılık hizmetleri sunmaktadır.

Bireysel bankacılık alanında da iddialı olan ALBARAKA TÜRK; ortaklarına, çalışanlarına, müşterilerine, topluma ve çevreye değer katma misyonunu benimsemiş evrensel bir finansman kurumu olarak, 2007 Ocak ayı itibariyle ülke geneline yayılmış 28'i İstanbul'da, 35'i de önde gelen sanayi ve ticaret merkezlerinde olmak üzere toplam 63 şubesi ile faaliyetlerini sürdürmektedir.

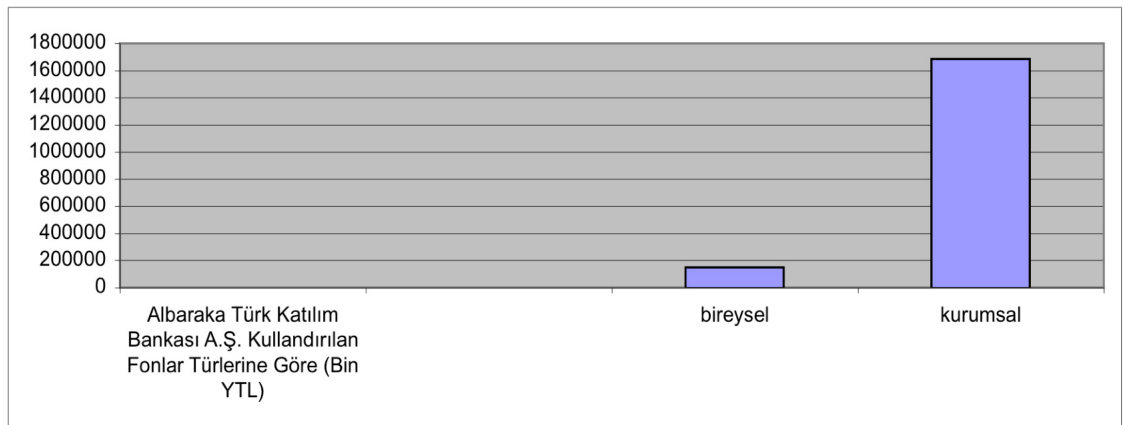
Şekil 52:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

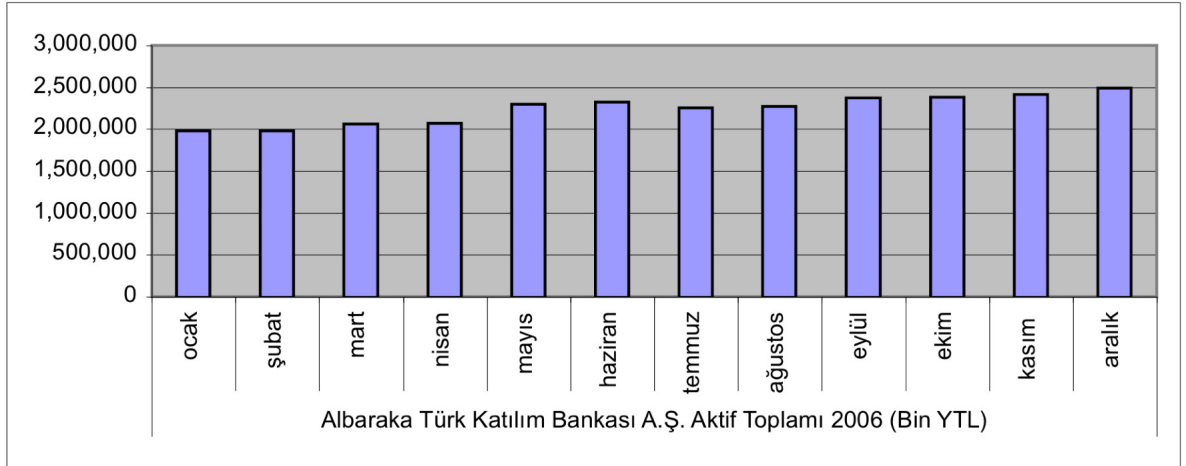
Şekil 53:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

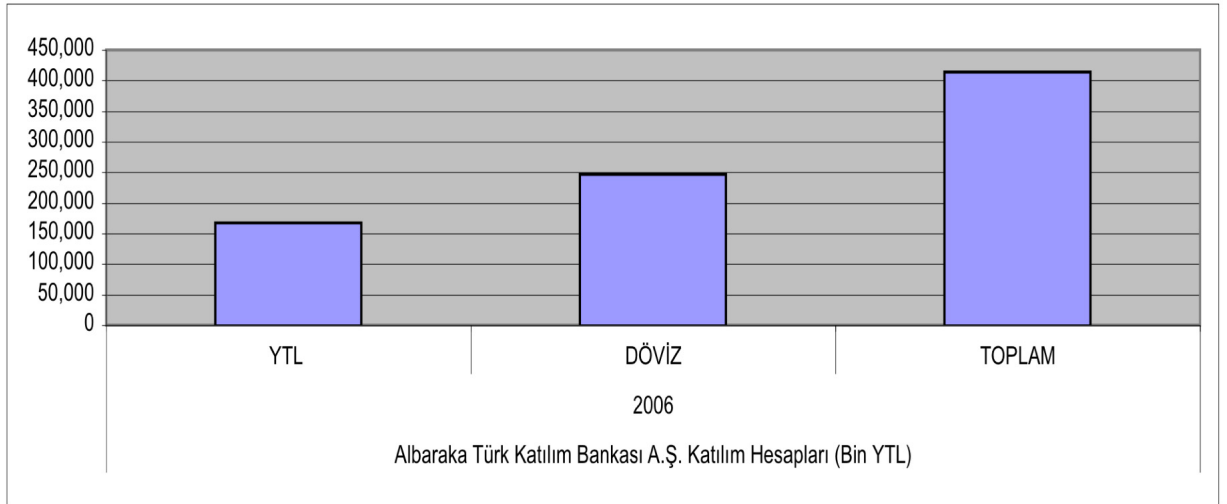
Şekil 54:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

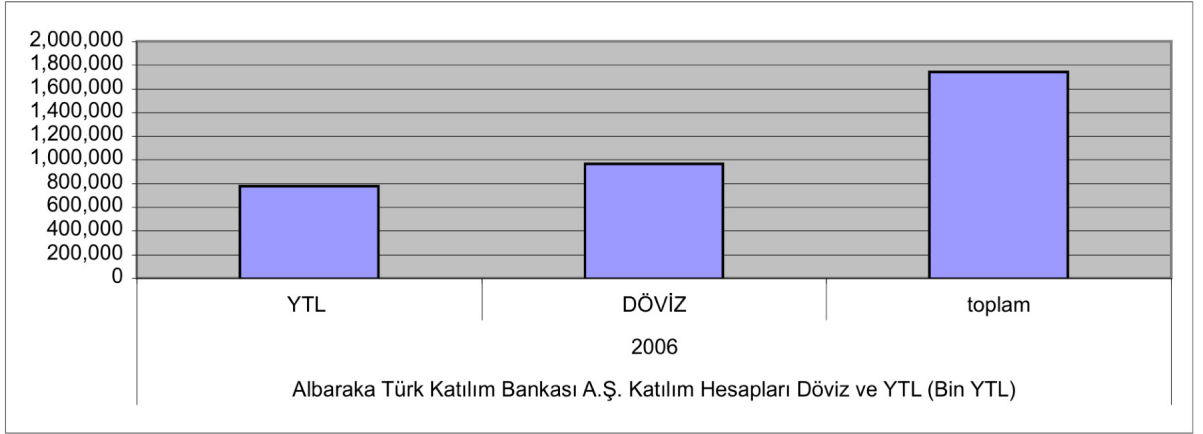
Şekil 55:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

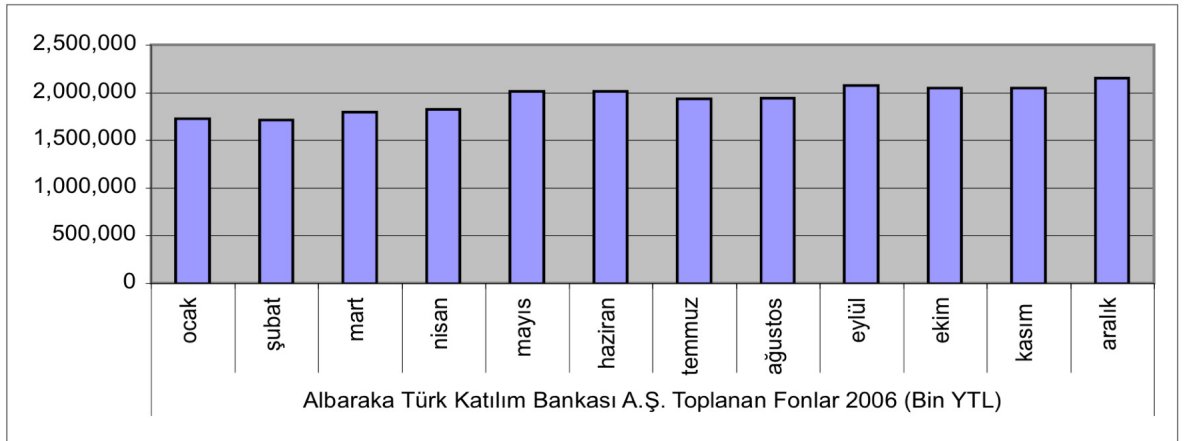
Şekil 56:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 57:

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Tarafımızca hazırlanmıştır.

SONUÇ

Türkiye’de Katılım Bankaları olarak adlandırılan kuruluşlar, ekonomik ve toplumsal ihtiyacın ortaya çıkardığı kurumlardır. Öncelikle, tasarruf sahipleri ile müteşebbisler ve yatırımcılar arasında bir köprü vazifesi gören finans sektörünün, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, birbirini tamamlayan değişik enstrümanlar ve kurumlarla zenginleştirilmesi, mevcut tasarruf potansiyelinin daha verimli bir şekilde değerlendirilmesini sağlamaktadır.

Katılım Bankaları, Türk finans sektörünün bu gelişme ve yenilenme trendinin bir gereği olarak ortaya çıkmış olan kurumlardır. Bu yolla hem tasarruf sahiplerine, hem de kaynak ihtiyacı duyan müteşebbislere alternatif finansman imkanları sunulmuş olmaktadır.

Ekonominin dışında kalmış veya verimsiz alanlara yönelmiş büyük bir tasarruf potansiyelini faizsiz esaslar çerçevesinde doğrudan sanayi ve ticaretin hizmetine sunmayı başarmışlardır. Bugün, bu yolla ekonomimize kazandırılan kaynak hacmi 11 Milyar YTL’nin üzerindedir.

Tüccar ve sanayicinin ihtiyaç duyduğu malzeme ve hammaddeyi fatura bazında finanse ettikleri için kayıt dışında cereyan eden büyük bir ekonomik faaliyet hacminin kayıt altına alınmasını sağlamışlardır. Faizsiz esaslar çerçevesinde topladıkları fonların asgari %85’ini doğrudan katma değer oluşturan ekonomik aktivitelerin finansmanı için kullanmaktadırlar.

İşte bu özelliklere sahip oldukları için Katılım Bankaları milli ekonomi açısından önemli kuruluşlardır.

Faizsiz bankacılığı kâr-zarar ortaklığı esasına göre işleyen finansman teknikleri, faizi meşru kabul etmeyen İslam ülkelerinde biriken petrol fonlarının değerlendirilmesine yönelik olarak 1970’li yıllarda ortaya çıkmıştır. Daha sonra, çeşitli nedenlerle faizden uzak durmayı yeğleyen ve ülkemizde faiz duyarlılığı olan bir grup tasarrufçu ve girişimci kitlesinin birikimlerinin ülke ekonomisine kazandırılması amacı ön plana geçmiştir. Bu çerçevede, Katılım Bankalarının mali sistemimize kazandırdığı ve bundan sonra kazandıracağı yeni finansman teknikleri, rekabet gücü artan ekonomimize dinamizm katabilir.

Katılım bankaları, faaliyete geçmiş oldukları 1985 yılından bu yana, bir yandan petrol üreticisi Arap ülkelerinden ülkemize, amaçlanan düzeyde olmasa da sermaye

girişini sağlayarak, öte yandan halkımızın, mali sistemden uzak kalmayı yeğleyen bir bölümünün, atıl tasarruflarını ülkemiz ekonomisine kazandırarak, ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır.

Katılım Bankaları mali sektörün dışında kalan ve 50 milyar Doların üzerinde olduğu tahmin edilen atıl tasarrufları harekete geçirerek Türk ekonomisine kazandırmayı amaçlamaktadırlar. 22 yıl gibi bir sürede yaklaşık 11 Milyar YTL tutarındaki kaynağı milli ekonominin hizmetine sunmayı başarmışlardır. 1 milyon'u aşkın mevduat sahibi, tasarruflarını bu bankalarda değerlendirmeyi tercih etmiştir.

Bu kurumlar dünya ekonomi literatüründe, son 50 yılda tartışılan finansal araçlardır. Halen, Körfez ülkelerinde özel, bağımsız kurumlar biçiminde, bir çok ileri batı ülkesinde ise var olan geleneksel bankacılık hizmetlerini tamamlayıcı, özel üniteler biçiminde faizsiz finansman hizmeti verilmektedir. Öte yandan, Malezya ve Endonezya'da "dual system" adı verilen, hem faizli ve hem faizsiz bankacılığa olanak sağlayan, yeni bir bankacılık türü de ciddi gelişmeler göstermiştir. Günümüzde ABD ve Avrupa'nın önde gelen bazı bankaları ve finans kuruluşları, faizsiz finans sisteminin gerçek bir ihtiyaca cevap verdiğini görerek bu alanda faaliyet göstermek üzere kendi bünyelerinde özel birimler oluşturmuşlardır.

Bu sistem, Türkiye'de 1980'li yıllarda mali sistemimizin kurum ve araçlar yönünden çeşitlenmesi ve derinlik kazanması sürecinde, sisteme katılmış yeni bir finans modelidir. Çeşitli sebeplerle klasik bankalara mevduat olarak gitmeyen tasarrufları yasaların izin verdiği çerçevede Kâr/Zarar ortaklığı esasına göre toplayan bu kurumların fonları, ülkemizde uzun vadeli sermaye piyasalarının geliştirilmesine ve derinleşmesine ciddi katkılar sağlayabilecek bir tür risk-sermayesi (venture capital) niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz.. Dolayısıyla, Katılım Bankaları Türk mali sistemini tamamlayan ve geliştiren kurumlardır.

Katılım Bankaları, kullanılabilir kaynaklarının tamamını Üretim Desteği (Alım-Satım), Finansal Kiralama ve Proje bazında Kâr/Zarar Ortaklığı yöntemleriyle reel (üretken) sektörün finansmanına tahsis etmek mecburiyetindedir. Topladıkları fonları Türk sanayicisi ve tüccarının hammadde, yarımamul, mamul madde veya yatırım malı ihtiyaçlarının temininde kullanmak suretiyle doğrudan üretimi ve yatırımı finanse etmektedirler.

Kullandıkları finansman teknikleri ile Katılım bankaları ülkemizde önemli bir sorun olan kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınmasında dikkate değer bir fonksiyon ifa etmektedirler. Nakdî finansman yapmayan/yapamayan bu kuruluşlar sanayici ve tüccarın ihtiyaç duyduğu emtiayı fatura bazında alıp satmak suretiyle kayıtlı ekonominin genişlemesine katkıda bulunmaktadır. Böylece, bir yandan kayıtdışı ekonomi daraltılırken diğer yandan devletin vergi gelirlerinin artması sağlanmış olmaktadır.

Tüm bu saydığımız ekonomik ve sosyal katma değerlerinden dolayı, bu kurumların Türkiye’de ve dünyada önemli bir ekonomik boşluğu doldurmakta olduğunu ve gerek Türk ekonomi piyasası, gerekse dünya ekonomi çevrelerinde gelecek vaat eden bir konumda olduğunu söylemek mümkün.

KAYNAKÇA

AHMED Ziauddin, “**Islamic Banking; State of the Art**”, Islamic Economic Studies V.2, No.1, December 1994 Jeddah

AHMED Ziaudin, “**Islamic Banking: State of the Art**”, Islamic Economic Studies V.2., No.1, December 1994 Jeddah

AKGÜÇ Öztin, “**100 soruda Türkiye’de Bankacılık**”, İstanbul - 1992

AKGÜÇ Öztin, “**100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**”, İstanbul 1989, Gerçek Yayınevi

AKIN Cihangir, “**Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma**”, 1. Baskı, İstanbul, 1986,

AKYÜZ Osman, “**Özel Finans Kurumları ve Bankacılık Sektörü**”, Global Gazetesi, 8.05.1997.

Al Baraka Group, “**Al Baraka Group: An Introduction**”, Albaraka Grubu Yayını, Cidde, 1987

ALİ Ahmed Muhammed, “**Toplantılarda Alınan en Güzel Karar Teknik Yardım Konseyinin kurulması kararı oldu**”, Para, Haziran, 1982

ALI Osama Mohamed, “**Making Sense of Islamic Banking**”, International Financial Law Review, June 1992

ALTOP Atilla, “**Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi**”, Türkiye İş Bankası Vakfı, Ankara-1990

APAK Sudi, “**Uluslararası Finansal Teknikler**”, 2. Baskı, Nisan-1995

BAŞARAN Selman, “**Bütün Yönleriyle Faiz Hadisleri**”, İlim ve Kültür Yayınları, Bursa, 1986

BATTAL Ahmet, “**Bankalarla Karşılaştırmalı Olarak Hukuki Yönden Özel Finans Kurumları**”. Ankara – 1999

BÜYÜKDENİZ Adnan, “**Mali Sektör Yasa Tasarısı ve Özel Finans Kurumları**”, 1.05.1998 T. Yeni Şafak Gazetesi

Clifford CHANCE, “**Main Features of Islamic Banking Booklet**”, October 1992

ÇİLLER Tansu, ÇİZAKÇA Murat, “**Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri**”, İstanbul-1989

DMI Holding Kuruluş Akdi, Hilâl Yayınları, İstanbul, 1982

DMI, “**Dar al-Maal al-İslami (Prospektüs)**”, Hilâl Yayınları, İstanbul, 1983

DMI, “**Dar al-Maal al-İslami and Financial Institutions, New Century Publishers**”, London, 1982

DÖNDÜREN Hamdi, “**Çağdaş Ekonomik Problemlere İslami Yaklaşımlar**”, 2. Baskı, İstanbul-1993

Ebu Davud, Sünen I-II, Kitab-ul Buy, B.5.

EL-CEMÂL Garip; “**El-Mesârif Vel-a'mal El-Masrifiyye Fi's-şeriatil-İslâmiyye Ve'l-Kanun**”, Kahire, 1978

EL-HİNDİ Ali el-Mütteki, Müntehabu Kenzi'l-Ummal, C.II

EI-MEVDÛDİ Eb'ul-A'la, “**Faiz**”, Bir Yayıncılık, İstanbul, 1985

ERİŞ Cevdet, “**Özel Finans Kurumları Sistemi**”, Eğitim ve Organizasyon Servisi Yayını, İstanbul, Mart-1997

EROL Cengiz, “**Faizsiz Kredi Modeli; Venture Kapital Finansman Modeli**”, Bankacılar Dergisi, Nisan 1992

ERTÜRK Ahmet, “**Tarihsel ve Toplumsal Bir Perspektiften Türkiye’de Faizsiz Finans Tecrübesi**”, Albaraka Türk Yayınları, İstanbul 2000

ES-SADR Muhammed Bakır, “**İslam Ekonomi Doktrini**”, İstanbul 1980, Hicret Yayınları

EUROMONEY; “**DMI Has Yet to Prove Its North**”, Euromoney, December, 1982

EYÜPGİLLER Servet, “**Banka ve Mali Kuruluşlar**”, Ankara-1988

- HINDLE Tim, **“Pocket Banker”**, London 1985, Basil Blackwell Publisher Ltd.
- Homoud Sami H., **“Progress of Islamic Banking; The aspirations and the Realities”**, Islamic Economic Studies, V2, No.1, December 1994 Jeddah
- Homoud Sami H., **“Theory and Practices of Islamic Banking”**, Orientation in Islamic Ecünümics Seminer, Istanbul 1994
- IDB Anlaşma Metni, Hilâl Yayınları, İstanbul, 1982, m. 1.
- IDB, **“Policies and Procedures for Financing Operations”**, IDB, 1977
- İktisadi Kalkınma ve İslâmiyet, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul, 1986.
- “İslam Ülkeleri ile Ekonomik İlişkiler”**, Para, Haziran, 1982
- KANE Joseph, **“Development Banking”**, Lexington Books London, 1975
- Kaya ERDEM, **“İslâm ve Batı Bankacılık Sistemleri Arasında Fark Yoktur”**, Para, Haziran, 1982
- KELLEÇİOĞLU M.Aykut, **“Özel Finans Kurumlarının Vergilendirilmesi, Vergi Sorunları”**, Eylül 1995
- KILIÇBAY Mehmet Ali, **“Din ve Faiz”**, Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi, Yıl 5. Sayı 18
- KÖTELİ Argun, **“Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukukunda Finansal Kiralama”**, İstanbul – 1991
- KÖTELİ Argun, **“Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukukunda Finansal Kiralama”**, İstanbul-1991
- KURAN Timur, **“İslam and Underdevelopment: an Old Puzzle Revisited”**, Journal of Institutional and Theoretical Economics, Vol. 153, (Mart 1997)
- KURAN Timur, **“The Economic Impact of Islamic Fundamentalism”**
- KURAN Timur, **“The Economic System in Contemporary Islamic Thought: Interpretation and Assesment”**, International Journal of Middle East Studies, Vol 18(1986)

MANNAN Muhammed Abdul, “**İslam Ekonomisi Teori ve Pratik**”, Fikir Yayınları, İstanbul, 1980

Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Cilt 2

NIENHAUS Volker, “**Islamic Banks in National Development and International Cooperation-A Western View**”, İslamic Banking, İstanbul Bankası Yayını, İstanbul, 1982

ÖÇAL Tezer, ÇOLAK Ö.Faruk, “**Para-Banka**”, Ankara 1988, İmge Kitabevi Yayınları

ÖZSOY İsmail, “**Özel Finans Kurumları**”, Asya Finans Kurumu Yayını, 1. Baskı, İstanbul - 1997

PARASIZ İlker, “**Para Banka ve Finansal Piyasalar**”, Bursa - 1992

PARASIZ, “**Para Banka ve Finansal Piyasalar**”, İstanbul 1994, Ezgi Kitabevi Yayınları,

PARSONS Nick, “**Winners and Losers, Emerging Markets Investor**”, Volume 8, Issue 6, June 2001

POROY Reha, TEKİNALP Ünal, ÇAMOĞLU Esin, “**Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku**” 5. Basım İstanbul – 1993

RODOPLU Cemal, “**DMI Nedir, Kimdir**”, Hilâl Yayınları, İstanbul, Ekim, 1986

ŞEKERCİ Osman, “**İslam Şirketleri Hukuku**”, İstanbul 1981, Marifet yayınları

Tebrizi, Mişkâtu’l Mesabih, Hadis No: 2087.

TEKİNALP Ünal, “**Finansal Kurumlar**”,

The Economist “**Turning the Prophetic profits-Islamic Finance**”, 24.08.1996

The Economist, “**Devilish Banking- History of Disreputable Profession**”, 25.12.1993

TUNCER Selahattin, “**Türkiye’de Sermaye Piyasası**”, 1.Baskı, İstanbul-1985

UÇAR Mustafa, “**Özel Finans Kurumlarında Fon Temini ve Tahsisinin Muhasebeleştirilmesi**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1987

WESTON Geoffrey, “**Banks Take Credit for Lack of Interest-Saudi Arabia**”, The Times, 23.09.1993.

WILSON Rodney, “**Economics, Ethics and Religion**”, Macmillan Press Ltd., London 1997

YAZICI Mehmet, “**Faiz**”, İstanbul 1999, Yaylım Yayıncılık

ZEYTİNOĞLU Erol, “**İslam’da ve Diğer sistemlerde Faiz**”, İlmî Neşriyat A.Ş., İstanbul 1992